

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาหลักการแนวคิดทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554)
2. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545
3. พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551
4. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551
  - 4.1 วิสัยทัศน์
  - 4.2 หลักการ
  - 4.3 จุดหมาย
  - 4.4 สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน
  - 4.5 คุณลักษณะอันพึงประสงค์
  - 4.6 กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
  - 4.7 ระดับการศึกษา
  - 4.8 การจัดเวลาเรียน
  - 4.9 โครงสร้างเวลาเรียน
  - 4.10 การจัดการเรียนรู้
5. รายงานการติดตามประเมินผล 2 ปีแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554)
6. แหล่งเรียนรู้
  - 6.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้
  - 6.2 ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้
  - 6.3 ประเภทของแหล่งเรียนรู้
  - 6.4 รูปแบบการจัดแหล่งเรียนรู้

- 6.5 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้
- 6.6 ประโยชน์ของกิจกรรมแหล่งเรียนรู้
- 6.7 รูปแบบของการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้
- 6.8 ขั้นตอนและหลักในการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้
- 6.9 การจัดกระบวนการเรียนรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น และแหล่งเรียนรู้
- 6.10 แนวทางการนำแหล่งเรียนรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียน

การสอน

- 6.11 วิธีการใช้แหล่งเรียนรู้
- 7. ภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 7.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 7.2 ความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 7.3 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 7.4 ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 7.5 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 7.6 สาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 7.7 การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนรู้
  - 7.8 ข้อดีในการนำแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน
  - 7.9 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการบายศรีสู่ขวัญ
  - 7.10 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องต๋ำหรือกระจ้ำ
  - 7.11 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง
- 8. การศึกษาตามอัธยาศัย
  - 8.1 ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัย
  - 8.2 ลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัย
  - 8.3 ประเภทของการศึกษาตามอัธยาศัย
  - 8.4 หลักการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย
- 9. แนวทางการพัฒนาการวัดและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์
  - 9.1 คุณลักษณะอันพึงประสงค์
  - 9.2 การสร้างเกณฑ์การประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์
  - 9.3 การสรุปผลการประเมิน

10. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ
  - 10.1 ความหมายของความพึงพอใจ
  - 10.2 ทฤษฎีสำหรับการสร้างความพึงพอใจ
  - 10.3 การวัดความพึงพอใจ
11. บริบทบ้าน โจด หมู่ที่ 6 และ 7
12. บริบทโรงเรียนบ้าน โจดศิริราษฎร์บำรุง
  - 12.1 ข้อมูลทรัพยากรทางการศึกษา
  - 12.2 ข้อมูลด้านอาคารสถานที่
  - 12.3 ข้อมูลนักเรียน ประจำปีการศึกษา 2553
  - 12.4 ข้อมูลข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา
  - 12.5 ข้อมูลทรัพยากรทางการศึกษา
  - 12.6 แหล่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น
13. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 13.1 งานวิจัยในประเทศ
  - 13.2 งานวิจัยต่างประเทศ
14. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2549 : 47-56) กล่าวว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) กำหนดขึ้นบนพื้นฐานการเสริมสร้างทุนของประเทศทั้งทุนทางสังคม ทุนเศรษฐกิจ ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เข้มแข็งอย่างต่อเนื่อง ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา และอัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อมุ่งสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ดังนั้นยุทธศาสตร์การพัฒนาคนและสังคมไทยจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพคน เนื่องจากคนเป็นทั้งเป้าหมายสุดท้ายที่จะได้รับผลประโยชน์และผลกระทบจากการพัฒนา ขณะเดียวกันเป็นผู้ขับเคลื่อนการพัฒนาเพื่อไปสู่เป้าประสงค์ที่ต้องการ จึงจำเป็นต้องพัฒนาคุณภาพคนในทุกมิติอย่างสมดุลทั้งจิตใจ ร่างกาย ความรู้และทักษะความสามารถ เพื่อให้เพียงพอพร้อมทั้งด้านคุณธรรมและความรู้ ซึ่งจะนำไปสู่การคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล รอบคอบ ระมัดระวัง ด้วยจิตสำนึกในศีลธรรมและคุณธรรมทำให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและสามารถตัดสินใจโดยใช้

หลักความพอประมาณในการดำเนินชีวิตอย่างมีจริยธรรม ซื่อสัตย์สุจริต อดทนขยันหมั่นเพียร อันจะเป็นภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีให้คนพร้อมเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ดำรงชีวิตอย่างมี ศักดิ์ศรีและมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม อยู่ในครอบครัวที่อบอุ่นและสังคมที่สงบ สันติสุข ขณะเดียวกันเป็นพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจให้มีคุณภาพ มีเสถียรภาพ และเป็นธรรม รวมทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นฐานการดำรงชีวิต และการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน นำไปสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

พัฒนารูปแบบและหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่สอดคล้องกับสภาพของเมือง และชุมชน โดย

1. เปิดพื้นที่ทั้งสถานศึกษาและชุมชนให้เป็นสถานที่เรียนรู้ของคน ในชุมชน โดยจัดกิจกรรมหลังเวลาเรียนในโรงเรียน ขยายหลักสูตรสำหรับคนทั่วไปในมหาวิทยาลัยและ วิทยาลัย เพิ่มการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะเพื่อการเรียนรู้ เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การ เรียนรู้ ศูนย์กีฬา

2. พัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น โดยสำรวจ ความต้องการของผู้เรียน จัดหลักสูตรที่มุ่งให้ปราชญ์ ผู้รู้ในพื้นที่เป็นผู้สอน มีหลักสูตรสำหรับ ผู้นำการเรียนรู้เพื่อให้เป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น นักการศึกษา ผู้ฝึกกีฬา ผู้นำเยาวชน บรรณารักษ์ห้องสมุด ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ อาสาสมัคร เป็นต้น และจัดทำปฏิทินการเรียนรู้เพื่อ กระตุ้นความสนใจของสาธารณชน รวมทั้งการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเบื้องต้น ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

2. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (2549 : 94-97) กล่าวว่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ไว้ดังนี้

มาตรา 6 ระบุว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่ สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการ ดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับ ผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

มาตรา 7 ระบุว่า ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการ เมืองการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษา

และส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 8 ระบุว่า การจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้

1. เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
2. ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
3. การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 15 ระบุว่า การจัดการศึกษามี 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผลซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมายรูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม และการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจาก บุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่น ๆ สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้

3. พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.

2551

พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 (2551 : 3-4) ระบุไว้ในราชกิจจานุเบกษา ดังนี้

มาตรา 8 การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาตามอัธยาศัย ให้ดำเนินการเพื่อเป้าหมายในเรื่องดังต่อไปนี้

- (1) ผู้เรียน ได้รับความรู้และทักษะพื้นฐานในการแสวงหาความรู้ที่จะเอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

(2) ผู้เรียนได้เรียนรู้สาระที่สอดคล้องกับความสนใจและความจำเป็นในการยกระดับคุณภาพชีวิตทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

(3) ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์และเทียบโอนผลการเรียนกับการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ

มาตรา 9 ให้กระทรวงศึกษาธิการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยให้ความสำคัญแก่ผู้เกี่ยวข้องตามบทบาทและหน้าที่ดังต่อไปนี้

(1) ผู้เรียน ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์ มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ และสามารถเลือกรับบริการ ได้หลากหลายตามความต้องการของตนเอง

(2) ผู้จัดการเรียนรู้สำหรับการศึกษานอกระบบ และผู้จัดแหล่งการเรียนรู้สำหรับการศึกษาตามอัธยาศัย มีการดำเนินการที่หลากหลายตามศักยภาพเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนโดยบูรณาการความรู้ ปรัชญา คุณธรรม และค่านิยมที่ดีงาม

(3) ผู้ส่งเสริมและสนับสนุน ซึ่งเป็นผู้ที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้เรียนและผู้จัดการเรียนรู้มีการดำเนินการที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

4. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

กระทรวงศึกษาธิการ (2551 : 5-26) ระบุถึงความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีดังนี้

4.1 วิสัยทัศน์ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาคือ การประกอบอาชีพ และการศึกษาตลอดชีพ โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ

4.2 หลักการ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหลักการสำคัญดังนี้

4.2.1 เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มีจุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ เป็นเป้าหมายสำหรับการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่กับการเป็นสากล

4.2.2 เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและมีคุณภาพ

4.2.3 เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจ ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

4.2.4 เป็นหลักสูตรการศึกษาที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระการเรียนรู้ เวลา และการจัดการเรียนรู้

4.2.5 เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

4.2.6 เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัยครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์

4.3 จุดหมาย หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมาย เพื่อให้เกิดกับผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

4.3.1 มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตัวเอง มีวินัยและปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

4.3.2 มีความรู้อันเป็นสากลและมีความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต

4.3.3 มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย

4.3.4 มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในการเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

4.3.5 มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

4.4 สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ ซึ่งการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดนั้น จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญ 5 ประการดังนี้

4.4.1 ความสามารถในการสื่อสาร เป็นความสามารถในการรับและส่งสาร มีวัฒนธรรมในการใช้ภาษาถ่ายทอดความคิดความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึก และทัศนะของตนเองเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคม รวมทั้งการเจรจาต่อรองเพื่อขจัดและลดปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ การเลือก

รับหรือไม่รับข้อมูลข่าวสารด้วยหลักเหตุผล และความถูกต้อง ตลอดจนการเลือกใช้วิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อตนเองและสังคม

4.4.2 ความสามารถในการคิด เป็นความสามารถในการวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิดอย่างสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดเป็นระบบ เพื่อไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคม ได้อย่างเหมาะสม

4.4.3 ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรมและข้อมูลสารสนเทศ เข้าใจความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม แสวงหาความรู้ ประยุกต์ความรู้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาและมีการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม

4.4.4 ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงาน การอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสมการปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อมและการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

4.4.5 ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เป็นความสามารถในการเลือกและใช้เทคโนโลยีด้านต่าง ๆ และมีกระบวนการทางเทคโนโลยี การพัฒนาตนเองและสังคม ในด้านการเรียนรู้ การสื่อสาร การทำงาน การแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ถูกต้องเหมาะสมและมีคุณธรรม

4.5 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ดังนี้

4.5.1 รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

4.5.2 ซื่อสัตย์สุจริต

4.5.3 มีวินัย

4.5.4 ใฝ่เรียนรู้

4.5.5 อยู่อย่างพอเพียง

4.5.6 มุ่งมั่นในการทำงาน

4.5.7 รักความเป็นไทย

4.5.8 มีจิตสาธารณะ

4.6 กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองตามศักยภาพ พัฒนาอย่างรอบด้านเพื่อความมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม เสริมสร้างให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม สามารถจัดการตนเองได้ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข กิจกรรมการพัฒนาผู้เรียนแบ่งเป็น 3 ลักษณะดังนี้

4.6.1 กิจกรรมแนะแนว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้รู้จักตนเอง รู้รักษ์สิ่งแวดล้อม สามารถคิดตัดสินใจ คิดแก้ปัญหา กำหนดเป้าหมาย วางแผนชีวิตทั้งด้านการเรียนและอาชีพ สามารถปรับตนเองได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังช่วยให้ครูรู้จักและเข้าใจผู้เรียนทั้งยังเป็นกิจกรรมที่ช่วยเหลือและให้คำปรึกษาแก่ผู้ปกครองในการมีส่วนร่วมพัฒนาผู้เรียน

4.6.2 กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาความมีระเบียบวินัยความเป็นผู้นำผู้ตามที่ดี ความรับผิดชอบ การทำงานร่วมกัน การรู้จักแก้ปัญหา การตัดสินใจที่เหมาะสม ความมีเหตุผล การช่วยเหลือแบ่งปันกัน เอื้ออาทรและสมานฉันท์ โดยจัดให้สอดคล้องกับความสามารถ ความถนัดและความสนใจของผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติเองในทุกชั้นตอน ได้แก่ การศึกษาวิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมินและปรับปรุงการทำงาน เน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มตามความเหมาะสมและสอดคล้องกับวุฒิภาวะของผู้เรียน บริบทของสถานศึกษาและท้องถิ่น กิจกรรมนักเรียนประกอบด้วย

1) กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด นักศึกษาวิชาทหาร และบำเพ็ญประโยชน์

2) กิจกรรมชุมนุม ชมรม

4.6.3 กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ชุมชน และท้องถิ่นตามความสนใจในลักษณะอาสาสมัคร เพื่อแสดงถึงความรับผิดชอบต่อสังคม ความเสียสละต่อสังคม มีจิตสาธารณะ เช่น กิจกรรมอาสาพัฒนาต่าง ๆ กิจกรรมสร้างสรรค์สังคม

4.7 ระดับการศึกษา หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน จัดระดับการศึกษา เป็น 3 ระดับ ดังนี้

4.7.1 ระดับประถมศึกษา (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1–6) การศึกษาระดับนี้เป็น ช่วงแรกของการศึกษาภาคบังคับ มุ่งเน้นทักษะพื้นฐาน ด้านการอ่าน การเขียน การคิด คำนวณ ทักษะการคิดพื้นฐาน การติดต่อสื่อสาร กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม และพื้นฐาน ความเป็นมนุษย์ การพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างสมบูรณ์และสมดุลทั้งในด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม และวัฒนธรรม โดยเน้นการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

4.7.2 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1–3) เป็นช่วงสุดท้าย ของการศึกษาภาคบังคับ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้สำรวจความถนัดและความสนใจของตนเอง ส่งเสริมการพัฒนาบุคลิกภาพส่วนตัว มีทักษะในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ คิดสร้างสรรค์ และคิดแก้ปัญหา มีทักษะในการดำเนินชีวิต มีทักษะในการใช้เทคโนโลยีเพื่อเป็นเครื่องมือใน การเรียนรู้ มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด ความดีงาม และมีความภูมิใจในความเป็นไทย ตลอดจนใช้เป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพหรือ การศึกษาต่อ

4.7.3 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4–6) การศึกษาระดับนี้ เน้นการเพิ่มพูนความรู้ทักษะเฉพาะด้าน สนองตอบความสามารถ ความถนัดและความสนใจ ของผู้เรียนแต่ละคนทั้งทางด้านวิชาการและวิชาชีพมีทักษะในการใช้วิทยาการ และเทคโนโลยี ทักษะกระบวนการคิดขั้นสูง สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาต่อ ประการประกอบอาชีพ มุ่งพัฒนาตนและประเทศตามบทบาทของตน สามารถเป็นผู้นำ และผู้ ให้บริการชุมชนในด้านต่าง ๆ

4.8 การจัดเวลาเรียน หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดกรอบ โครงสร้างเวลาเรียนพื้นฐานสำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ซึ่งสถานศึกษาสามารถเพิ่มเติมได้ตามความพร้อมและจุดเน้น โดยสามารถปรับให้เหมาะสม ตามบริบทของสถานศึกษาและสภาพของผู้เรียนดังนี้

4.8.1 ระดับประถมศึกษา (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1–6) ให้จัดเวลาเรียนเป็นราย ปี โดยมีเวลาเรียนวันละไม่เกิน 5 ชั่วโมง

4.8.2 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1–3) ให้จัดเวลาเรียนเป็น รายภาค มีเวลาเรียนวันละไม่เกิน 6 ชั่วโมง คำนวณนำหนักของรายวิชาที่เป็นหน่วยกิต ใช้เกณฑ์ 40 ชั่วโมงต่อภาคเรียน มีค่านำหนักเท่ากับ 1 หน่วยกิต (นก.)

4.8.3 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4–6) ให้จัดเวลาเรียนเป็นรายภาค มีเวลาเรียนไม่น้อยกว่าวันละ 6 ชั่วโมง คำนวณน้ำหนักของรายวิชาที่เรียนเป็นหน่วยกิต ใช้เกณฑ์ 40 ชั่วโมงต่อภาคเรียน มีค่าน้ำหนักวิชาเท่ากับ 1 หน่วยกิต (นก.)

4.9 โครงสร้างเวลาเรียน

ตารางที่ 1 โครงสร้างเวลาเรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551

กลุ่มสาระ การเรียนรู้/กิจกรรม	เวลาเรียน									
	ระดับประถมศึกษา						ระดับ ม.ต้น			ระดับ ม. ปลาย
	ป.1	ป.2	ป.3	ป.4	ป.5	ป.6	ม.1	ม.2	ม.3	ม.4 – ม.6
ภาษาไทย	200	200	200	160	160	160	120	120	120	240
คณิตศาสตร์	200	200	200	160	160	160	120	120	120	240
วิทยาศาสตร์	80	80	80	80	80	80	120	120	120	240
สังคมศึกษาฯ	80	80	80	80	80	80	120	120	120	240
สุขศึกษาฯ	80	80	80	80	80	80	80	80	80	120
ศิลปะ	80	80	80	80	80	80	80	80	80	120
การงานอาชีพฯ	40	40	40	80	80	80	80	80	80	120
ภาษาต่างประเทศ	40	40	40	80	80	80	120	120	120	240
รวมเวลาเรียน (พื้นฐาน)	800	800	800	800	800	800	840	840	840	1,560
กิจกรรมฯ	120	120	120	120	120	120	120	120	120	360
รายวิชา/กิจกรรม ที่สถานศึกษา จัดเพิ่มเติม ตามความพร้อม และจุดเน้น	ปีละไม่เกิน 80 ชั่วโมง						40 ชั่วโมง = 1 หน่วยกิต			ไม่น้อย กว่า 1,680 ชั่วโมง
รวมเวลาเรียน ทั้งหมด	ไม่เกิน 1,000 ชั่วโมง/ปี						ไม่เกิน 1,200 ชั่วโมง/ปี			รวม 3 ปี ไม่น้อย กว่า 3,600 ชั่วโมง

การกำหนดโครงสร้างเวลาเรียนพื้นฐานและเพิ่มเติม สถานศึกษาสามารถดำเนินการ
ดังนี้

ระดับประถมศึกษา สามารถปรับเวลาเรียนพื้นฐานของแต่ละกลุ่มสาระการ
เรียนรู้ได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ต้องมีเวลาเรียนรวมตามที่กำหนดไว้ใน โครงสร้างเวลาเรียน
พื้นฐานและผู้เรียนต้องมีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่กำหนด

ระดับมัธยมศึกษา ต้องจัด โครงสร้างเวลาเรียนพื้นฐานให้เป็นไปตามที่กำหนด
และสอดคล้องกับเกณฑ์การจบหลักสูตร

สำหรับเวลาเรียนเพิ่มเติม ทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ให้จัดเป็น
รายวิชาเพิ่มเติมหรือกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยพิจารณาให้สอดคล้องกับความพร้อม จุดเน้น
ของสถานศึกษาและเกณฑ์การจบหลักสูตร เฉพาะระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 3 สถานศึกษา
อาจจัดให้เป็นเวลาสำหรับสาระการเรียนรู้พื้นฐานในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยและกลุ่ม
สาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่กำหนดไว้ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่
3 ปีละ 120 ชั่วโมง และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6 จำนวน 360 ชั่วโมงนั้น เป็นเวลาสำหรับ
ปฏิบัติกิจกรรมแนะแนว กิจกรรมนักเรียน และกิจกรรมเพื่อสังคม และสาธารณประโยชน์ใน
ส่วนกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ ให้สถานศึกษาจัดสรรเวลาให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติ
กิจกรรม ดังนี้

ระดับประถมศึกษา (ป1.-6)	รวม 6 ปี	จำนวน 60 ชั่วโมง
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-3)	รวม 3 ปี	จำนวน 45 ชั่วโมง
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-6)	รวม 3 ปี	จำนวน 60 ชั่วโมง

4.10 การจัดการเรียนรู้ เป็นกระบวนการสำคัญในการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติ
หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะ
สำคัญของผู้เรียนและคุณลักษณะอันพึงประสงค์เป็นเป้าหมายสำคัญสำหรับพัฒนาเด็กและ
เยาวชน ผู้สอนต้องพยายามคัดสรรกระบวนการเรียนรู้ จัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มี
คุณภาพมาตรฐานการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ รวมทั้งปลูกฝังเสริมสร้างคุณลักษณะ
อันพึงประสงค์ พัฒนาทักษะต่าง ๆ อันเป็นสมรรถนะสำคัญที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียน

4.10.1 หลักการจัดการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้
ความสามารถตามมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญและลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่
กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยยึดหลักว่า ผู้เรียนมีความสำคัญ

ที่สุด เชื่อว่าทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ยึดประโยชน์ที่เกิดกับผู้เรียน กระบวนการจัดการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนาการทางสมอง เน้นให้ความสำคัญทั้งความรู้ และคุณธรรม

4.10.2 กระบวนการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียน จะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เป็นเครื่องมือที่จะนำพาตนเองไปสู่เป้าหมายของ หลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน อาทิ กระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ กระบวนการสร้างความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการทางสังคม กระบวนการเผชิญ สถานการณ์และแก้ปัญหา กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง กระบวนการปฏิบัติ ลงมือทำจริง กระบวนการจัดการ กระบวนการวิจัย กระบวนการเรียนรู้การเรียนรู้ของตนเอง กระบวนการพัฒนาลักษณะนิสัย กระบวนการเหล่านี้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียน ต้องได้รับการฝึกฝน พัฒนา เพราะจะสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี บรรลุ เป้าหมายของหลักสูตร ดังนั้นผู้สอนจึงจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้ ต่าง ๆ เพื่อให้สามารถเลือกใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.10.3 การออกแบบการจัดการเรียนรู้ ผู้สอนต้องศึกษาหลักสูตรสถานศึกษาให้ เข้าใจถึงมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ แล้วจึงพิจารณาการออกแบบการจัดการเรียนรู้ โดยเลือกใช้วิธีสอนและเทคนิคการสอน สื่อ แหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและบรรลุตาม มาตรฐานการเรียนรู้ซึ่งเป็นเป้าหมายที่กำหนด

4.10.4 บทบาทของผู้สอนและผู้เรียน การจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพ ตามเป้าหมายของหลักสูตร ทั้งผู้สอนและผู้เรียนควรมีบทบาทดังนี้

1) บทบาทของผู้สอน

1.1) ศึกษาวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล แล้วนำข้อมูลมาใช้วางแผนใน การจัดการเรียนรู้ที่ท้าทายความสามารถของผู้เรียน

1.2) กำหนดเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ด้านความรู้และทักษะ กระบวนการ ที่เป็นความคิดรวบยอด หลักการและความสัมพันธ์ รวมทั้งคุณลักษณะ อันพึงประสงค์

1.3) ออกแบบการเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองความแตกต่าง ระหว่างบุคคลและพัฒนาการทางสมองเพื่อนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมาย

1.4) จัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้และดูแลช่วยเหลือผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้

1.5) จัดเตรียมและเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมกับกิจกรรม นำภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน

1.6) ประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลาย เหมาะสมกับธรรมชาติของวิชาและระดับพัฒนาการของผู้เรียน

1.7) วิเคราะห์ผลการประเมินมาใช้ในการซ่อมเสริมและพัฒนาผู้เรียน รวมทั้งปรับปรุงการเรียนการสอนของตนเอง

2) บทบาทของผู้เรียน

2.1) กำหนดเป้าหมาย วางแผน รับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง

2.2) เสาะแสวงหาความรู้ เข้าถึงแหล่งเรียนรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อความรู้ ตั้งคำถาม คิดหาคำตอบหรือหาแนวทางแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ

2.3) ลงมือปฏิบัติจริง สร้างสิ่งที่ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ

2.4) มีปฏิสัมพันธ์ ทำงาน ทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มและครู

2.5) ประเมินและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่อง

5. รายงานการติดตามประเมินผล 2 ปีแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2552 : 4-6) ได้รายงานผลการพัฒนาในช่วง 2 ปีแรกของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ไว้ดังนี้ การพัฒนาทุนสังคมจะมียุทธศาสตร์รองรับ 2 ยุทธศาสตร์ คือ

5.1 ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ซึ่งได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญคือ เพิ่มจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยเป็น 10 ปี เพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาหลักทุกระดับให้ถึงร้อยละ 55 เพิ่มกำลังแรงงานระดับกลางที่มีคุณภาพไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 เพิ่มอายุคาดหมายเฉลี่ยเป็น 80 ปี ลดอัตราการเจ็บป่วยด้วยโรคที่ป้องกันได้ 5 อันดับ ได้แก่ โรคหัวใจ โรคความดัน โรคเบาหวาน โรคหลอดเลือดสมอง และโรคมะเร็ง และลดคดีอาญากรรมลงร้อยละ 10

5.2 ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานมั่นคงของประเทศ ที่กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญ คือ ให้ทุกชุมชนมีแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำแผนชุมชนไปประกอบการจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาท้องถิ่น รวมทั้งขยายโอกาสการเข้าถึงแหล่งทุนที่ชุมชนมีส่วนร่วมตัดสินใจ ซึ่งมีผลการพัฒนาแต่ละยุทธศาสตร์สรุปได้ว่า ผลการพัฒนาตามยุทธศาสตร์คุณภาพคนและสังคมไทย เด็กและเยาวชน ได้รับการพัฒนาด้านสติปัญญาและความรู้เพิ่มขึ้นในเรื่องปริมาณ เพราะมีอัตราการเข้าเรียนเพิ่มขึ้นทุกระดับชั้น จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจาก 7.6 ปี ในปี 2549 เป็น 7.9 ปี ในปี 2551 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาหลักในทุกระดับชั้นมีคะแนนเฉลี่ยในปี 2551 เพียงร้อยละ 39.2 ต่ำกว่าเป้าหมายของแผนอยู่มาก กำลังแรงงานขนาดกลางที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับมัธยมต้นขึ้นไปมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 40.3 ของกำลังแรงงานทั้งประเทศในปี 2549 เป็นร้อยละ 43.1 ในปี 2551 ต่ำกว่าเป้าหมายของแผนที่กำหนดไว้ร้อยละ 60 ก่อนข้างมาก คนไทยมีอายุขัยเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 75.6 ปี ในขณะที่การเจ็บป่วยด้วยโรคที่ป้องกันได้ 5 อันดับแรกมีอัตราการเพิ่มขึ้นทุกโรค ซึ่งยังไม่เป็นไปตามเป้าหมายของแผนที่ต้องการให้ลดลง ส่วนการเกิดคดีอาชญากรรมลดลงต่อเนื่อง โดยปี 2550 ลดลงร้อยละ 4.4 และในปี 2551 ลดลงอีกร้อยละ 9.4 ใกล้เคียงกับเป้าหมายของแผนที่กำหนดร้อยละ 10

ตารางที่ 2 การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ในช่วง 2 ปีแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10

รายการ	แผนฯ 9					แผนฯ 10		เป้าหมาย แผนฯ 10
	2545	2546	2547	2548	2549	2550	2551	
1. จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยอายุ 15 ปีขึ้นไป (ปี)	7.2	7.3	7.5	7.5	7.6	7.7	7.9	10 ปี
2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาหลักของทุกระดับ (ร้อยละ)	45.73	42.84	38.32	37.31	37.64	38.98	39.20	สูงกว่าร้อยละ 55
3. กำลังแรงงานระดับกลางที่มีคุณภาพ โดยมีการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมต้นขึ้นไป	35.60	37.33	38.43	39.70	40.33	41.65	43.13	ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60

รายการ	แผนฯ 9					แผนฯ 10		เป้าหมาย แผนฯ 10
	2545	2546	2547	2548	2549	2550	2551	
ไป(ร้อยละของกำลัง แรงงานทั้งประเทศ)								
4. อายุคาดหมายเฉลี่ย ของคนไทย (ปี)	74.32	74.32	74.32	75.64	75.64	75.64	75.64	80 ปี
5. อัตราการเพิ่มของ การเจ็บป่วยด้วยโรค ที่ป้องกันได้ 5 อันดับแรก (ต่อ ประชากรแสนคน)								ลดลง
โรคหัวใจ	391.45	451.45	503.10	530.75	618.20	687.72	-	
โรคความดัน	340.99	389.83	477.35	544.05	659.57	778.12	-	
โรคเบาหวาน	340.95	380.75	444.10	490.53	586.82	650.43	-	
โรคหลอดเลือดสมอง	138.34	151.5	169.94	174.88	188.33	186.51	-	
มะเร็ง	98.98	101.67	107.05	114.31	124.38	130.75	-	ลดลงร้อยละ 10 เมื่อเทียบกับปีแรกของแต่ละแผนฯ 10
6. อัตราการ เปลี่ยนแปลงจำนวน คดีอาชญากรรม (ร้อยละ)	6.54	2.61	-3.87	7.50	0.13	-4.40	-9.42	

ผลการพัฒนาตามยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประชาชนมีความสามารถในการคิดและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน โดยสัดส่วนหมู่บ้านที่มีแผนชุมชนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 84.6 ในปี 2548 เป็นร้อยละ 91.4 ในปี 2551 โดยแผนดังกล่าวมีคุณภาพอยู่ในเกณฑ์ดีมากถึงร้อยละ 74.2 เทียบกับปี 2548 ที่มีสัดส่วนเพียงร้อยละ 27.9 เท่านั้น สัดส่วนชุมชนที่มีกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตและจัดสวัสดิการสังคมเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 87.5 ในปี 2548 เป็นร้อยละ 89.8 ในปี 2550 ชุมชนสามารถเข้าถึงแหล่งทุนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพิ่มขึ้น โดยมีองค์กรชุมชนเพิ่มขึ้นจาก 45,675 องค์กรในปี 2549 เป็น 64,952 องค์กร ในปี 2551 หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 24.5 ต่อปี และมีเงินออมเพิ่มขึ้นจาก 12,355 ล้านบาท เป็น 16,799 ล้านบาท หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 17.1 ต่อปีในช่วงเดียวกัน นอกจากนี้ ประชาชนยังสามารถจัดการและบริหารสถาบันการเงินของชุมชน หรือกลุ่มสหกรณ์

และกลุ่มเกษตรกรให้มีความเข้มแข็งได้มากขึ้น เปรียบเทียบกับปลายแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 โดยสัดส่วนกลุ่มสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรที่มีฐานะการเงินเข้มแข็งเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 25.7 ในปี 2549 เป็นร้อยละ 36.6 ในปี 2551 รวมทั้งเกิดการรวมตัวประกอบธุรกิจชุมชนเพิ่มขึ้นจาก 17,678 แห่ง ในปี 2549 เป็น 19,391 แห่ง ในปี 2551 ซึ่งจะเป็นแหล่งเรียนรู้การประกอบธุรกิจของประชาชนในชุมชนต่อไป

ตารางที่ 3 การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ ในช่วง 2 ปีแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10

รายการ	แผนฯ 9					แผนฯ 10	
	ปี 2545	ปี 2546	ปี 2547	ปี 2548	ปี 2549	ปี 2550	ปี 2551
1. สัดส่วนหมู่บ้านที่มีแผนชุมชน (ร้อยละ)	-	-	-	84.6	-	87.4	91.42
- แผนระดับดีมาก	-	-	-	27.9	-	43.35	74.19
- แผนระดับดี	-	-	-	36.6	-	34.19	22.45
- แผนระดับพอใช้	-	-	-	35.5	-	22.46	3.37
2. หมู่บ้านที่มีการเรียนรู้โดยชุมชน (ร้อยละ)	-	26.3	-	27.8	-	36.26	-
3. จำนวนผู้มีภูมิปัญญาท้องถิ่น/ปราชญ์ชาวบ้านเคลื่อนที่ต่อหมู่บ้าน (คน)	-	30	-	33	-	32	-
4. จำนวนองค์กรชุมชนรวมทุกประเภท (แห่ง)	-	-	-	42,199	45,675	48,774	64,952
จำนวนสมาชิกองค์กรชุมชน (ล้านคน)	-	-	-	4.55	5.63	9.10	16.67
จำนวนเงินออม (ล้านบาท)	-	-	-	7,427.5	12,355.3	13,126.4	16,798.9
5. กลุ่มสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรที่มีเสถียรภาพทางการเงินมั่นคงดีและดีมาก (ร้อยละ)	29.05	35.21	28.49	24.91	25.69	37.48	36.62
6. หมู่บ้านที่มีการจัดสวัสดิการของชุมชน (ร้อยละ)	-	86.00	-	87.50	-	89.80	-
- ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง	-	30.10	-	31.50	-	34.67	-
- ดำเนินการไม่ต่อเนื่อง	-	55.90	-	56.00	-	55.13	-

รายการ	แผนฯ 9					แผนฯ 10	
	ปี	ปี	ปี	ปี	ปี	ปี	
	2545	2546	2547	2548	2549	2550	2551
7. คริวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชนหรือหมู่บ้านต่อครัวเรือนทั่วประเทศ (ร้อยละ)	87.20	91.20	91.94	94.15	93.30	94.90	95.7
8. คริวเรือนที่เข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะ (ร้อยละ)	90.08	93.26	94.08	96.37	95.95	95.3	96.0
9. วิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน							
- จำนวน (แห่ง)	-	-	-	10,081	17,678	11,351	19,391
- สมาชิก (ราย)	-	-	-	178,149	257,677	158,624	287,097

หมายเหตุ : ข้อมูลสัดส่วนหมู่บ้านที่มีแผนชุมชนปี 2551 เป็นข้อมูลสะสม ณ เดือนมิถุนายน 2552

สรุปได้ว่าการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ในส่วนของเด็กและเยาวชนได้รับการพัฒนาด้านสติปัญญาและความรู้เพิ่มขึ้นในเรื่องปริมาณ เพราะมีอัตราการเรียนเพิ่มขึ้น มีการใช้สื่อและเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการจัดการเรียนการสอน มีการพัฒนาครูทั้งระบบ แต่ผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนต่ำกว่าเป้าหมายของแผนพัฒนามากซึ่งเป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วงไม่ว่าจะเป็นด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการประพฤติตนของเด็กและเยาวชน ควรให้ทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นชุมชน สังคม มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการพัฒนาคุณภาพเด็กและเยาวชนให้เป็นคนที่มีคุณภาพ คนดี เพื่อที่จะเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศชาติต่อไปในอนาคต

6. แหล่งเรียนรู้

6.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้ มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ไว้ดังต่อไปนี้

เกษม กำบุตดา (2550 : 9) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ แหล่งความรู้ แหล่งความรู้ในชุมชนหรือแหล่งวิทยาการในชุมชน ต่างก็มีความมุ่งหมายเหมือนกัน เพียงแต่ใช้ชื่อเรียกต่างกัน ซึ่งหมายถึง สิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ได้แก่ บุคคล สถานที่ สถาบันต่างๆ สิ่งของ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และเทคโนโลยีต่างๆ ที่ผู้เรียนเข้าไปปฏิบัติสัมพันธ์และเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง โดยประสบการณ์ตรงและได้ความรู้ ที่มีคุณค่า สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

ผ่องพรรณ ศรีสมหวัง (2549 : 39) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่งหรือที่รวบรวมซึ่งอาจเป็นสภาพหรือสถานที่หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วย ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และกิจกรรม ที่มีกระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบต่างจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอนหรือศูนย์กลางการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่มีกำหนดเวลายืดหยุ่นสอดคล้องกับต้องการและความพร้อมของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบเดียวกันกับการประเมินผลในชั้นเรียนหรือห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ตาม มาตรา 25 รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้ อย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ

อัมพร จันทร์คำ (2549 : 23) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูล ข่าวสารสารสนเทศ แหล่งความรู้ทางวิชาการและมวลประสบการณ์ที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียนใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง

จากการศึกษาเอกสารสรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ คือ ดิน ที่อยู่ บริเวณ ป่าเกิด แห่งหรือศูนย์ความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญ ซึ่งแหล่งเรียนรู้อาจเป็นได้ทั้งแหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ หรือแหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น หรือแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล สิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิต และแหล่งเรียนรู้จะอยู่ในห้องเรียน ในโรงเรียนหรือนอกโรงเรียนก็ได้

6.2 ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ถึงความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ไว้ดังต่อไปนี้

เกษม คำบุตรดา (2550 : 13) กล่าวว่า ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้จะอยู่ที่ความหลากหลาย ที่สามารถตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคลในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เพราะบุคคลมีความต้องการแตกต่างกันไปตามความสามารถ ความสนใจ ความถนัด และความพร้อมที่จะเรียนรู้ หากสามารถดำเนินการจัดแหล่งเรียนรู้ได้อย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ ก็สามารถส่งเสริมให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ ตลอดชีวิต และเกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ได้ทั่วทุกหนทุกแห่ง

วิเชียร วงศ์คำจันทร์ (สืบค้นเมื่อ 29 มกราคม 2553 จาก <http://school.obec.go.th/bankudchiangmee/vicakan3.htm>) อนงศิริ วิชาลัย (สืบค้นเมื่อ 6 สิงหาคม 2553 จาก <http://gotoknow.org/ask/ninoy-/11402>) และ รุสโลลา สุแนแควอ (สืบค้นเมื่อ 6 สิงหาคม

2553 จาก <http://learners.in.th/blog/rus-lailaa/330630>) กล่าวว่า ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ มีดังนี้

1. เป็นแหล่งเสริมสร้างจินตนาการและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
2. เป็นแหล่งศึกษาตามอัธยาศัย
3. เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต
4. เป็นแหล่งสร้างความรู้ ความคิด วิชาการและประสบการณ์
5. เป็นแหล่งปลูกฝังค่านิยมรักการอ่านและแหล่งค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง
6. เป็นแหล่งสร้างความคิดเกิดอาชีพใหม่สู่ความเป็นสากล
7. เป็นแหล่งเสริมประสบการณ์ตรง
8. เป็นแหล่งส่งเสริมมิตรภาพของคนในชุมชนหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น

ปานดาว วาด โลกสูง (สืบค้นเมื่อ 6 สิงหาคม 2553 จาก http://cyberclass.msu.ac.th/cyberclass/cyberclass-uploads/lib/assignment/653/1_6b71.doc) กล่าวว่า ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ มีดังนี้

1. เป็นแหล่งรวมขององค์ความรู้ อันหลากหลายพร้อมที่จะให้ผู้เรียน ได้ศึกษาค้นคว้าด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคลและเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต
2. เป็นแหล่งเชื่อมโยงให้สถานศึกษาและชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาแก่บุตรหลานของตนเอง
3. เป็นแหล่งข้อมูลที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข เกิดความสนุกสนานและมีความสนใจที่จะเรียนรู้ไม่เกิดความเบื่อหน่าย
4. ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ จากการ ได้คิดเอง ปฏิบัติเองและสร้างความรู้ด้วยตนเองขณะเดียวกันก็สามารถเข้าร่วมกิจกรรมและสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
5. ทำให้ผู้เรียนได้รับการปลูกฝังให้รู้และรักท้องถิ่นของตนเอง เห็นคุณค่าและตระหนักถึงปัญหาในชุมชนของตน และเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนทั้งในปัจจุบันและอนาคต

โรงเรียนนวมินทราชูทิศ กรุงเทพมหานคร (สืบค้นเมื่อ 6 สิงหาคม 2553 จาก http://www.nmk.ac.th/maliwan2/page/4_2librarysource.html) กล่าวว่า ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ มีดังนี้

1. เป็นแหล่งการศึกษาตามอัธยาศัย
2. เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต
3. เป็นแหล่งปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน ค้นคว้าและแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง
4. เป็นแหล่งสร้างเสริมประสบการณ์ภาคปฏิบัติ
5. เป็นแหล่งสร้างเสริมความรู้ ความคิด วิชาการและประสบการณ์

6.3 ประเภทของแหล่งเรียนรู้ มีนักวิชาการหลายท่านได้แบ่งประเภทของแหล่งเรียนรู้ไว้ดังต่อไปนี้

เกษม คำบุตุคา (2550 : 10-11) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่รอบตัวเราทุกหนทุกแห่ง จะมีลักษณะแตกต่างกันออกไป ซึ่งสามารถจำแนกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ดังนี้

1. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล เช่น ครู เพื่อนในห้องเรียน เพื่อนต่างห้องเรียน เพื่อนต่างระดับ บุคลากรในโรงเรียน ผู้ปกครอง คนในชุมชน เป็นต้น
2. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นแหล่งวิชาการ ได้แก่ สถานที่ต่างๆ ภายในโรงเรียนและชุมชน เช่น ห้องสมุด ศูนย์การเรียนรู้ วัด ตลาด ร้านค้า สถานีตำรวจ สถานีอนามัย โบราณสถาน สวนสัตว์ เป็นต้น
3. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ เช่น ห้วย หนอง คลอง สวนสาธารณะ ป่า ต้นไม้ ไร่ ไม้ อุทยานธรรมชาติ รวมทั้งสัตว์ต่างๆ เช่น สัตว์เลี้ยง สัตว์ป่า เป็นต้น
4. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีต่างๆ เช่น หนังสือ ตำรา วารสาร นิตยสาร สิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ แผ่นปลิว ป้ายโฆษณา รายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ เสียงตามสาย เกมคอมพิวเตอร์ และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ต่างๆ เป็นต้น

นายทองอยู่ เดียงสกุล (2550 : 15) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ที่อยู่รอบตัวเราทุกหนทุกแห่ง สามารถจำแนกออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ดังนี้

1. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคลากร เช่น ครู เพื่อนนักเรียนในห้องและต่างห้อง บุคลากรในโรงเรียน ผู้ปกครอง คนในชุมชน เป็นต้น
2. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นแหล่งวิชาการ เช่น โรงเรียน ห้องสมุด วัด ตลาด ร้านค้า สถานีตำรวจ สถานีอนามัย โบราณสถาน สวนสัตว์ ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน
3. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ เช่น ห้วย หนอง คลอง บึง สวนสาธารณะ ไร่ ไม้ ต้นไม้ ไร่ ไม้ อุทยานแห่งชาติ และสัตว์ต่างๆ
4. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีต่างๆ เช่น หนังสือ ตำรา

วารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ แผ่นปลิว ป้ายโฆษณา รายการวิทยุ รายการโทรทัศน์
เสียงตามสาย เกม คอมพิวเตอร์ โปรแกรมคอมพิวเตอร์

5. แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ โบราณคดี
แหล่งอุตสาหกรรม สถาปัตยกรรม และชีวประวัติบุคคลที่เสียชีวิตไปแล้ว

อัมพร จันทร์คา (2549 : 29) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ
แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน และแหล่งเรียนรู้ในห้องเรียน

ปานดาว วาดโลกสูง (สืบค้นเมื่อ 6 สิงหาคม 2553 จาก http://cyberclass.msu.ac.th/cyberclass/cyberclass-uploads/libs/assignment/653/1_6b71.doc) กล่าวว่า แหล่ง
เรียนรู้แบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล เช่น ชวนา ชาวสวน พ่อค้า ช่างฝีมือ
ศิลปิน พระภิกษุสงฆ์ นักกีฬา เป็นต้น

2. แหล่งเรียนรู้ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เช่น ห้องสมุด โบราณสถาน
โรงงาน สวนหย่อม เขื่อน เป็นต้น

3. แหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ เช่น ภูเขา ป่าไม้ พืช ดิน หิน
แร่ เกาะ แม่น้ำ ห้วยหนอง เป็นต้น

4. แหล่งเรียนรู้ประเภทกิจกรรมทางสังคม ประเพณี และความเชื่อ เช่น
ขนบธรรมเนียมประเพณี การละเล่น เป็นต้น

วิทยาลัยเทคนิคนครปฐม (สืบค้นเมื่อ 6 สิงหาคม 2553 จาก
<http://www.nptc.ac.th/technic/download/vichakan1/nardrapin/n2.pdf>) กล่าวว่า ประเภทของ
แหล่งเรียนรู้ แบ่งได้ 2 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล เช่น นักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญ ครู ปรากฏ
ท้องถิ่น ผู้ที่เชี่ยวชาญการสอนสาขาใดสาขาหนึ่ง ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคลได้

2. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่ ได้แก่

2.1 สถาบันบริการสารสนเทศที่มีชื่อเรียกอื่นๆ เช่น ศูนย์สารสนเทศ
ศูนย์เอกสาร ศูนย์บริการเอกสาร ศูนย์เรียนรู้ ศูนย์บริการสารสนเทศทางเทคโนโลยี เป็นต้น
สถาบันเหล่านี้ จะจัดเก็บเอกสารและข้อมูลสารสนเทศอย่างเป็นระบบ ให้บริการสารสนเทศ
จากแหล่งสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ เช่น หน่วยงานคอมพิวเตอร์ ฐานข้อมูลซีดีรอม ฐานข้อมูล
ออนไลน์ ฐานข้อมูลบนอินเทอร์เน็ต และสารสนเทศที่เป็นสิ่งพิมพ์

2.2 หอจดหมายเหตุ มีลักษณะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เก็บข้อมูลสารสนเทศ เฉพาะประเภท ทั้งที่เป็นเอกสารต้นฉบับและเอกสารที่มีการตีพิมพ์ ข้อมูลที่เป็นจดหมายเหตุ จะเป็นข้อมูลที่มีอายุเกินกว่า 10 ปี มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์หรือเรื่องราวเฉพาะหน่วยงาน นั้นๆ การให้บริการเอกสารจดหมายเหตุที่เป็นเอกสารต้นฉบับ จะไม่ให้บริการเนื่องจากมี ความเก่ามาก ดังนั้น หอจดหมายเหตุจึงเก็บเอกสารไว้ในรูปแบบของวัสดุย่อส่วน (ไมโครฟิล์ม และไมโครฟิช) ปัจจุบันมีการจัดเก็บไว้ในรูปสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์

2.3 แหล่งเรียนรู้เฉพาะสาขาวิชา เช่น แหล่งโบราณคดี โบราณสถาน พิพิธภัณฑ์ ศาสนสถาน โรงงานอุตสาหกรรม สถานประกอบการต่างๆ แหล่งสารสนเทศ สื่อมวลชน แหล่งเรียนรู้ประเภทนี้มีการจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบและมีการให้บริการ ได้แก่ พิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์บางแห่งรวมอยู่กับห้องสมุด เช่น ห้องสมุดพิพิธภัณฑ์การเกษตร เฉลิมพระเกียรติ ห้องสมุดพิพิธภัณฑ์แมลง เป็นต้น

2.4 แหล่งเรียนรู้ด้านนันทนาการ เช่น ศูนย์กีฬาและนันทนาการ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ ศูนย์วัฒนธรรม เป็นต้น

2.5 ห้องสมุดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความหลากหลายกว่าแหล่งเรียนรู้อื่น ห้องสมุด แต่ละแห่งมีความแตกต่างกันไปตามประเภท แต่จะมีความเหมือนกันในด้านจิต วิญญาณที่เป็นแหล่งบ่มเพาะความรู้และภูมิปัญญา แหล่งเรียนรู้แต่ละประเภท มีการจัดเก็บ ข้อมูลสารสนเทศที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับระบบการจัดเก็บและวัตถุประสงค์ แหล่งเรียนรู้ ที่ สำคัญที่จัดเก็บข้อมูลสารสนเทศอย่างเป็นระบบ มีการจัดทำเครื่องมือเพื่อการค้นคืนมีอยู่ทั่วไป และมีหลายประเภท ได้แก่ ห้องสมุด

จากการศึกษาเอกสารสรุปได้ว่า การจัดแหล่งเรียนรู้แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ครูและบุคลากรทางการศึกษา ผู้ปกครอง ผู้นำทางศาสนา วิทยากร ตลอดจนผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในอาชีพแขนงต่างๆ ที่มีอยู่ใน ชุมชน เป็นต้น

2. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ เช่น ห้วย หนอง คลอง บึง ภูเขา แม่น้ำ อุทยานแห่งชาติ สวนพฤกษชาติ ทะเล น้ำพุร้อน ปากฎการทางธรรมชาติ เช่น ฝนตก แสงแดด น้ำท่วม ความแห้งแล้ง ป่าไม้ น้ำตก ต้นไม้ สัตว์ป่า เป็นต้น

3. แหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น อาคาร บ้าน วัด โรงเรียน ห้องสมุด สถานีอนามัย โรงพยาบาล สถานีตำรวจ พิพิธภัณฑ์ คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ เครื่องจักร ยานยนต์ต่างๆ

6.4 รูปแบบการจัดแหล่งเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ เป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ เพื่อกระตุ้น ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง การจัดแหล่งเรียนรู้จะต้องอาศัยความร่วมมือของทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน การจัดแหล่งเรียนรู้สามารถดำเนินการได้ในหลายรูปแบบทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น จึงควรคำนึงประโยชน์ที่ประชาชนในท้องถิ่นจะได้รับการกำหนดรูปแบบแหล่งเรียนรู้ออกเป็นแหล่งต่างๆ ดังนี้

1. แหล่งเสนอข้อมูลข่าวสาร ที่รวบรวมข่าวสารที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับความต้องการของประชาชนในชุมชน ซึ่งอาจประกอบด้วยหนังสือพิมพ์ แผ่นปลิว แผ่นพับ และเอกสารทุกอย่างที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้
2. แหล่งที่เป็นสถานที่ต่างๆ ที่ให้คุณค่าทางวัฒนธรรม เช่น โบสถ์ วัด และศิลปะที่มีคุณค่าที่ควรอนุรักษ์ไว้ สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นผลส่งเสริมการเรียนรู้ ช่วยให้เกิดการหวงแหนในคุณค่าทางวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของคนไทย
3. แหล่งที่เป็นบุคคลหรือกลุ่มคน หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น บุคคลเหล่านี้สำคัญมาก เพราะมีความชำนาญและความเชี่ยวชาญ มีความสำเร็จในการประกอบอาชีพ บุคคลเหล่านี้สามารถหาได้ในท้องถิ่น ควรนำเข้ามาช่วยให้ความรู้แก่บุคคลอื่น
4. แหล่งทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ตลอดจนหัตถกรรมพื้นเมือง จะเห็นว่า มีอยู่ทั่วไปและแตกต่างกันออกไปแต่ละหมู่บ้าน แหล่งเรียนรู้ชนิดนี้ช่วยให้มองเห็นความสำคัญของท้องถิ่นของตนเอง ช่วยให้เกิดความอนุรักษ์ทรัพยากรเหล่านั้นให้มีประโยชน์สืบไป
5. แหล่งส่งเสริมกิจกรรม เช่น การจัดกิจกรรมทางอนามัย อาชีพ นิทรรศการ การอภิปราย การให้ความรู้บางเรื่องเพื่อส่งเสริมความเข้าใจและนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นการเพิ่มเติมความรู้เดิมให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

จากการศึกษาเอกสารสรุปได้ว่า การจัดแหล่งเรียนรู้สามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบ แต่ทั้งนี้จะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องและจะต้องคำนึงถึงความต้องการของผู้เรียน ชุมชนและประโยชน์ที่จะได้รับอย่างคุ้มค่า หากจัดแหล่งเรียนรู้แล้วแต่ไม่มีใครสนใจเข้าไปศึกษาหาความรู้ แหล่งเรียนรู้นั้นก็จะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แต่อย่างใด

6.5 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้

สมชาย จิตร์คนธัส (สืบค้นเมื่อวันที่ 29 มกราคม 2553 จาก

<http://www.nfe.go.th/0405/NFE-note/somchai01.html>) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมการ

เรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้เป็นกลไกที่สำคัญอย่างหนึ่ง ในการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตาม จุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ ระหว่างหรือหลังการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ นั้นๆ และสำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้นั้น ผู้จัดกิจกรรมหรือผู้ออกแบบ กิจกรรมการเรียนรู้ จำเป็นต้องมีความรู้เพียงพอเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ที่จะนำมาออกแบบ กิจกรรมให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ ซึ่งต้องรู้ว่าแหล่งเรียนรู้นั้นถูกจัดอยู่ในประเภทใด มีองค์ความรู้ เกี่ยวกับเรื่องอะไรบ้างและมีวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งอย่างไร ตลอดจนจุดเน้นหรือกิจกรรม ของแหล่งเรียนรู้ว่ามีกิจกรรมอะไรบ้างและมีเนื้อหาสาระอะไรที่ต้องการเน้นให้ผู้เข้าใช้บริการ ทราบหรือเรียนรู้ ซึ่งผู้ออกแบบกิจกรรมต้องเข้าใจในเรื่องนี้เนื่องจากองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่อยู่ใน แหล่งเรียนรู้อาจมีเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับเนื้อหาสาระการเรียนรู้ในหลักสูตร ซึ่งก็จะเป็น ประโยชน์และมีความหมายต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนมากขึ้น ดังนั้นการออกแบบกิจกรรมการ เรียนรู้จึงเป็นกิจกรรมที่ช่วยเติมเต็มความรู้หรือการขยายความรู้ความเข้าใจให้ผู้เรียนหรือเสริม ทักยะทำให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ในตัวผู้เรียนต่อไป ดังนั้นการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ จึงจำเป็นต้องเข้าใจเกี่ยวกับความหมายความสำคัญ ลักษณะ ประโยชน์ รูปแบบและขั้นตอน ตลอดจนหลักในการสร้างหรือออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้

6.6 ประโยชน์ของกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ มีดังนี้

1. เป็นส่วนเพิ่มหรือเสริมในการเรียนรู้ เป็นอุปกรณ์การสอนที่ช่วยลดภาระของ ผู้สอนได้มาก เพราะกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้จะมีบรรยากาศของการเรียนรู้เป็นสิ่งที่ จัดขึ้นอย่างเป็นระบบ
2. กิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้จะช่วยเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจให้ ผู้เรียนได้เข้าใจมากยิ่งขึ้น ถ้ากิจกรรมนั้นสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษา
3. กิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการวัดการเรียนรู้ ของผู้เรียนได้
4. กิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ที่จัดทำเป็นรูปเล่ม ผู้เรียนสามารถใช้เป็น แนวทางเพื่อทบทวนความรู้ความเข้าใจได้ด้วยตนเอง
5. กิจกรรมการเรียนรู้จะช่วยให้ผู้สอนมองเห็นจุดเด่นหรือปัญหาต่าง ๆ ของ ผู้เรียนได้ชัดเจนซึ่งจะช่วยให้ผู้สอนดำเนินการปรับปรุงแก้ไขปัญหานั้นได้
6. กิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้จะช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนอย่างเต็มที่และทำ ความเข้าใจในสิ่งที่เรียนรู้ สนุกสนานกับการเรียนรู้

7. กิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้สามารถทำให้ผู้เรียนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในกลุ่ม โดยเฉพาะในกรณีที่ผู้ออกแบบกิจกรรมต้องการให้ผู้เรียนเรียนรู้ร่วมกัน

8. เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้

6.7 รูปแบบของการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้

การออกแบบกิจกรรมในแหล่งเรียนรู้หรือการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น ผู้ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้จึงต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบของกิจกรรมและกลุ่มเป้าหมายที่จะทำกิจกรรมหรือใช้กิจกรรมตลอดจนวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ เพราะกิจกรรมการเรียนรู้จะเป็นสิ่งจูงใจให้ผู้เรียนได้ทดลองปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้หรือจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้ ดังนั้นการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้จึงควรมีรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อสร้างความสนใจ ไม่เกิดความเบื่อหน่ายและท้อแท้ให้อายการุ้อยากล่อง โดยมีรูปแบบที่สำคัญดังนี้

1. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ออกแบบเป็นแบบถูกผิด เป็นกิจกรรมที่ออกแบบเป็นแบบฝึกที่ใช้ประโยชน์นอกเล่า ที่ให้ผู้เรียนอ่านแล้วเลือกใส่เครื่องหมายถูกหรือผิดตามดุลยพินิจของผู้เรียน
2. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ออกแบบเป็นแบบจับคู่ เป็นแบบฝึกที่ประกอบด้วยคำถามหรือตัวปัญหาเป็นตัวยืนไว้ในสมุดกัซายมือ โดยมีที่ว่างไว้หน้าข้อ เพื่อให้ผู้เรียนเลือกคำตอบที่กำหนดไว้ในสมุดกัซายมือ มาจับคู่กับคำถามให้สอดคล้องกัน โดยใช้หมายเลขหรือรหัสคำตอบไปไว้หน้าข้อคำถามหรือจะ โยงเส้นก็ได้
3. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ออกแบบเป็นแบบเติมคำหรือเติมข้อความ เป็นกิจกรรมที่ออกแบบเป็นแบบฝึกที่มีข้อความไว้ให้แต่ละวันช่องว่างให้ผู้เรียนเติมคำหรือข้อความที่ขาดหายไป ซึ่งคำหรือ ข้อความที่นำมาเติมอาจให้เติมอย่างอิสระหรือกำหนดตัวเลือกให้เติมก็ได้
4. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ออกแบบเป็นกิจกรรมที่มีตัวเลือกแบบหลายตัวเลือก เป็นแบบเชิงทดสอบโดยจะมี 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นคำถามที่จะต้องเป็นประโยคคำถามที่สมบูรณ์ชัดเจนไม่คลุมเครือ ส่วนที่ 2 เป็นตัวเลือก คือ คำตอบซึ่งอาจมี 3-5 ตัวเลือกก็ได้ ตัวเลือกทั้งหมดจะมีตัวเลือกที่ถูกที่สุดเพียงตัวเลือกเดียวส่วนที่เหลือเป็นตัวลวง
5. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ออกแบบเป็นแบบอรรถนัย คือ ความเรียงเป็นแบบฝึกที่มีตัวคำถาม ผู้เรียนต้องเขียนบรรยายตอบอย่างเสรีตามความรู้ความสามารถโดยไม่จำกัดคำตอบแต่จำกัดในเรื่องเวลา อาจใช้รูปของคำถามทั่ว ๆ ไป หรือเป็นคำสั่งให้เขียนเรื่องราวต่าง ๆ ก็ได้
6. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ออกแบบเป็นการจับบันทึก คือ ต้องการให้ผู้เรียนรู้จักการ

จดบันทึกหรือการเขียนเรื่องราวต่าง ๆ ตามสิ่งที่ได้เห็นหรือได้ฟังจากผู้รู้ในแหล่งเรียนรู้ตาม ความรู้ความเข้าใจของตนเอง โดยผู้ออกแบบกิจกรรมอาจมีคำสั่งให้ผู้เรียนเขียนเรื่องราวที่ได้ เห็นได้ฟังตามความสนใจของตนเอง การจดบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ จะเป็นประโยชน์ในทบทวน การศึกษา และค้นคว้าเพิ่มเติม นอกจากนี้การบันทึกโดยการวาดภาพก็ยังเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ อีกรูปแบบหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้เรียนระลึกหรือนึกถึงรายละเอียดต่าง ๆ ที่ได้เห็นหรือฟังด้วย

7. กิจกรรมที่ออกแบบเป็นลักษณะเกม เป็นกิจกรรมการเรียนรู้อีกรูปแบบหนึ่ง ที่ผู้เรียนส่วนใหญ่ชอบเพราะจะมีความสุขสนุกสนานไม่น่าเบื่อ ซึ่งผู้ออกแบบเกมต้องนำเอา องค์ความรู้ของแหล่งเรียนรู้นั้น แล้วนำมาประยุกต์และออกแบบเป็นเกม เช่น ตัวอย่างเกม ปริศนาอักษรไขว้ เกมจับผิดภาพ ฯลฯ ซึ่งการออกแบบเป็นเกมนั้นต้องคำนึงถึงองค์ประกอบ ต่างๆ ของแหล่งเรียนรู้ ตลอดจนการเรียนรู้วิธีการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เป็นเกม เวลา วัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้เป็นต้น เป็นสิ่งที่ผู้สอนต้องมีการศึกษารายละเอียดต่างๆ เพื่อความเข้าใจ กระบวนการต่อไป

6.8 ขั้นตอนและหลักในการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้

1. ศึกษารวบรวมรายละเอียดต่าง ๆ ขององค์ความรู้ในแหล่งเรียนรู้ ตลอดจน วิธีการและแนวคิดที่เกี่ยวกับการนำเสนอความรู้ของแหล่งเรียนรู้หรือจากผู้รู้ในแหล่งเรียนรู้ โดย การถอดองค์ความรู้จากผู้รู้และวิเคราะห์องค์ความรู้ของแหล่งเรียนรู้
2. ศึกษาเส้นทางการเรียนรู้ของแหล่งเรียนรู้หรือจุดชมต่าง ๆ ของแหล่งเรียนรู้ ตลอดจนอาณาเขตพื้นที่ของแหล่งเรียนรู้
3. ศึกษารายละเอียดสาระการเรียนรู้ในหลักสูตรเพื่อวิเคราะห์สาระการเรียนรู้และ มาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรเพื่อเปรียบเทียบกับองค์ความรู้ของแหล่งเรียนรู้
4. ศึกษาวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายเพื่อออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับ หลักจิตวิทยาพัฒนาการและลำดับขั้นตอนของการเรียนรู้ของผู้เรียน กิจกรรมการเรียนรู้ควร เป็นกิจกรรมที่น่าสนใจและจูงใจผู้เรียนและมีหลากหลายรูปแบบ
5. กำหนดจุดประสงค์ของการเรียนรู้และออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้ สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายของการเรียนรู้และวิธีการนำเสนอ
6. ผู้สอนและผู้เรียนควรมีโอกาสวางแผนร่วมกันในการออกแบบกิจกรรม สำหรับเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้
7. กิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้จะต้องไม่ไปทำลายกฎระเบียบหรือ ข้อบังคับของแหล่งเรียนรู้

8. กิจกรรมการเรียนรู้ควรมีการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญและความถูกต้องของเจ้าหน้าที่ของแหล่งเรียนรู้

9. ควรมีการนำกิจกรรมที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้และควรเป็นกิจกรรมที่สามารถเปลี่ยนแปลง ได้ตลอดเวลาเพื่อความเหมาะสมกับการเรียนรู้

6.9 การจัดกระบวนการเรียนรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น และแหล่งเรียนรู้

การเรียนการสอนเป็นกระบวนการสื่อสารความรู้ ทักษะประสบการณ์ เจตคติ ความคิดเห็น ซึ่งทำได้หลายวิธีและใช้เครื่องมือประกอบการสอนต่างๆ ได้หลากหลาย โดยการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ทำให้ผู้เรียนมีความรู้ คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข จึงจำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพความสามารถของผู้เรียนอย่างเต็มที่ เพื่อให้มีนิสัยใฝ่รู้ ใฝ่เรียน แสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง การนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ท้องถิ่น วิทยากรท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอนจึงเป็นวิถีทางหนึ่งที่จะช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายได้ตามที่ต้องการ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้มาใช้ในหลักสูตรการเรียนเป็นกิจกรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นและแหล่งเรียนรู้ เป็นชุดความรู้ในชุมชน ที่มีการใช้เพื่อการดำเนินวิถีชีวิตที่ได้ผลมาในอดีต สามารถดำรงความสันติสุขแก่บุคคล ครอบครัว และชุมชนตลอดจนความมีคุณภาพอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างผสมกลมกลืน เป็นกระบวนการพัฒนาหลักสูตรที่ได้เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นผู้เชื่อมโยงชุดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับสถานศึกษาเข้าสู่หลักสูตร และกระบวนการเรียนการสอนของสถานศึกษาในแต่ละท้องถิ่น

6.10 แนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน มีดังนี้

1. กำหนดจุดประสงค์จากผลการเรียนที่คาดหวังให้ชัดเจนว่าต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และได้รับประสบการณ์ใดบ้างจากบทเรียนนั้น เพื่อจะได้สร้างสื่อหรือเลือกแหล่งเรียนรู้ ให้สัมพันธ์กับจุดประสงค์และกิจกรรมการเรียนการสอน
2. ศึกษาผู้เรียนโดยพิจารณาถึงวัย ระดับชั้น ความรู้ ประสบการณ์ และความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อเป็นข้อมูลในการเลือกใช้แหล่งเรียนรู้
3. ศึกษาธรรมชาติของเนื้อหา สาระ ที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้แต่ละเรื่อง อาจมีลักษณะเฉพาะบางเรื่องด้วยการปฏิบัติจริงหรือเรียนรู้จริง ดูการสาธิตจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

และบางเรื่องต้องอาศัยจากการสืบค้นข้อมูล การฟัง การดูและการอ่าน

4. พิจารณาประโยชน์และความคุ้มค่าของแหล่งเรียนรู้ว่าสามารถสร้างความสนใจ สื่อความหมายและประสบการณ์การเรียนรู้แก่ผู้เรียน การจัดประสบการณ์ เรียนรู้แก่ผู้เรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้ประสบการณ์ตรง

5. หาประสิทธิภาพของสื่อและแหล่งเรียนรู้ โดยการปรับปรุงสื่อที่จัดไว้เพื่อเป็นการปรับคุณภาพของสื่อว่าเหมาะสมในการนำไปใช้

6.11 วิธีกรใช้แหล่งเรียนรู้ คือ การนำผู้เรียนไปสู่แหล่งเรียนรู้ต่างๆ ทั้งในบริเวณโรงเรียนและนอกบริเวณโรงเรียน เพื่อให้เกิดความรู้และประสบการณ์จริงและสอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยยึดหลักดังนี้

1. การใช้แหล่งเรียนรู้ต่างๆ ต้องเริ่มจากแหล่งเรียนรู้ที่อยู่ใกล้ตัว เช่น ในบ้าน ในห้องเรียน นอกบริเวณโรงเรียน เช่น ไร่ นา แปลงเกษตรสาธิต ไร่นาสวนผสม โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถานที่ราชการ สถานที่ประกอบการ เป็นต้น

2. การใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อฝึกปฏิบัติ ทดลอง ศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง เช่น การปฏิบัติการเกี่ยวข้าว การทำนา การทำไร่ งานเชื่อมโลหะ งานปูน งานไม้และการฝึกงานในสถานที่ราชการ สถานที่ประกอบการ เป็นต้น

7. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

7.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังต่อไปนี้

กอบกุล พรหมทอง (2549 : 24) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (popular wisdom) หมายถึง ความรู้ ประสบการณ์ ความคิด ความรู้ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ที่เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน โดยนำมาใช้ในการแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตของตนอย่างผสมกลมกลืน เชื่อมโยงกันอย่างเหมาะสมกับสมัย

เครือวัลย์ มีเกียรติ (2547 : 5) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความเชื่อในการแก้ปัญหาของมนุษย์ที่สั่งสมมาแต่อดีต เป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ การรู้จักปรับเปลี่ยนแบบแผนดำเนินชีวิตของบุคคลในท้องถิ่นให้ดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขและสอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

เฉลิม คงแสนคำ (2552 : 30) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ กระบวนการ ความสามารถและทักษะที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการ

สังเกต วิเคราะห์ เรียนรู้ ปฏิบัติ พัฒนาจนเกิดเป็นภูมิปัญญาและถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตให้ดีขึ้นให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและยุคสมัย

นิธิตัน ฐนวงศ์ (2545 : 12) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความสามารถและทักษะของกลุ่มคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่ง พัฒนาและมีกรถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสภาพธรรมชาติรวมทั้งเหมาะสมกับยุคสมัย

ประคอง จุลสอน. (2552 : 14) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การสั่งสมความรู้ ประสบการณ์และทักษะในการดำรงชีวิตของบรรพบุรุษ โดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นอย่างเป็นประโยชน์และเห็นคุณค่าสืบต่อกันมากลายเป็นศาสตร์หลายแขนงตกทอดมาถึงคนรุ่นหลัง ได้ศึกษาและนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และวิถีชีวิตของแต่ละบุคคล

ปีพมา รุ่งศิริวัฒนกิจ (2550 : 23) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิด ได้เอง โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ถ่ายทอดสั่งสอนและปฏิบัติสืบต่อกันมา รวมทั้งการเรียนรู้จากสังคมที่เปลี่ยนแปลงแต่ละยุคเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาการดำเนินชีวิต โดยอาศัยศักยภาพที่มีและการสืบทอดประสบการณ์จากอดีตถึงปัจจุบัน ที่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

พิสมัย เกิดผล (2547 : 25) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านที่เกิดจากการเรียนรู้ในการดำเนินชีวิต และแก้ปัญหาที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขในการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นนั้นๆ สะสมสืบทอดและถ่ายทอดต่อกันมา โดยผ่านการพัฒนาปรับปรุงให้เหมาะสมกับกาลสมัยและสภาพบริบทของท้องถิ่น

ศรีัญญา จันทร์เที่ยง (2548 : 11) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ความสามารถอันเกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลในท้องถิ่นที่สะสมและถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม ในรูปแบบต่างๆเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของชุมชน

ศรีจันทร์ สัตตานุสรณ์ (2547 : 12) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้หรือสิ่งที่สั่งสมมาตั้งแต่อดีต ซึ่งเป็นประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น ซึ่งได้ผ่านการคิดค้นและปรับปรุงเปลี่ยนแปลง จนได้แนวทางที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพสังคม เป็นที่ยอมรับนับถือจากบุคคลทั่วไป ถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา

สมพงษ์ ลอยลม (2547 : 22) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง มวลความรู้ และประสบการณ์ในท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษหรือจากการ ศึกษาอบรม ในสถาบันในท้องถิ่น ได้แก่ ครอบครัว วัดและองค์กรต่างๆ รวมทั้งความรู้และประสบการณ์ ตรงของคนในท้องถิ่นที่ได้รับจากการทำงาน การแก้ปัญหาการประกอบกิจกรรมต่างๆ การเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคมซึ่งล้วนแต่มีความสำคัญและจำเป็นในชีวิตประจำวันทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างมีความสุข

สุระรัตน์ ทรัพย์เวชการกิจ (2549 : 76-77) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการของคนหรือกลุ่มคนในถิ่นใดถิ่นหนึ่งนำมวลประสบการณ์ที่ผ่านการคิดวิเคราะห์ และนำมาใช้จนบังเกิดผล สามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างสมสมัย โดยอาศัยรากฐานเดิมในการ เรียนรู้และมีความเชื่อมโยงทั้งชีวิต เศรษฐกิจและสังคม

อำพา ประทุมชัย (2548 : 9-10) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง มวล ประสบการณ์และความรู้ของท้องถิ่นที่ใช้ในการดำรงชีวิตให้เป็นสุขโดยการผสมผสานความรู้ ความคิดเข้าด้วยกันในการใช้แก้ปัญหาต่างๆ และได้รับสั่งสมสืบทอดกันมาตามวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและนำเอาองค์ความรู้ที่นำมาแก้ปัญหาหรือประยุกต์ ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัยเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างสงบสุข

จากการศึกษาเอกสารสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความคิด ความเชื่อ ความรู้ และมวลประสบการณ์ที่มีการสั่งสมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากรุ่นสู่รุ่น แล้ว นำมาใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาในด้านต่างๆ เพื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เป็นเรื่องของ การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมและสิ่งแวดล้อม การรู้จักปรับเปลี่ยนแบบแผน ดำเนินชีวิตของบุคคลในท้องถิ่นให้ดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขและสอดคล้องเหมาะสมกับ สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

7.2 ความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สมพงษ์ ลอยลม (2547 : 23) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือ ภูมิปัญญาไทย เกิดจากการสั่งสมความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบุคคล และสถาบันต่างๆ ในท้องถิ่นมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานประกอบการได้รับอิทธิพลจาก สิ่งแวดล้อมและความเชื่อเกี่ยวข้องอยู่ด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความรู้ที่บุคคลในท้องถิ่น ได้ ถือปฏิบัติมาเป็นเวลานาน การศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในระยะแรกเป็นการศึกษาเรื่อง วัฒนธรรมในชุมชน การพึ่งพาตนเองของชาวบ้านในท้องถิ่น ต่อมาได้มีการศึกษากว้างขวาง และแพร่หลายมากยิ่งขึ้นทั้งในเรื่องของการเกษตรเป็นรายบุคคล ในลักษณะปราชญ์ชาวบ้าน

ดังนั้นสิ่งที่มีความสำคัญและมีคุณค่าอย่างแท้จริง สมควรได้รับการอนุรักษ์ รื้อฟื้น เผยแพร่ เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษา คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

7.3 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ศรัญญา จันทรเทียข (2548 : 12) กล่าวว่า ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นมรดกที่สำคัญที่บรรพบุรุษได้สืบทอดมาซึ่งคนรุ่นหลังมีความเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของชุมชนโดยสะท้อนออกมาในรูปของขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา ภาษา วรรณกรรม ศิลปกรรม การละเล่น คนตรี ตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการต่างๆ ซึ่งเป็นมรดกทางปัญญา เป็นศักดิ์ศรีของท้องถิ่นและนอกจากนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการจัดการศึกษาในชุมชนและเสริมสร้างศักยภาพในการพัฒนาชุมชนอีกด้วย

พิสมัย เกิดผล (2547 : 26) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญอย่างยิ่งเปรียบเสมือนกุญแจดอกสำคัญที่สามารถนำมาไขปัญหาที่มีอยู่ให้เกิดความกระจ่างในสภาพการณ์ ในสภาพแวดล้อมบริบทของตมนั้น ช่วยให้ตน ชุมชนและสังคมเกิดความสุขอย่างแท้จริง

7.4 ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

กอบกุล พรหมทอง (2549 : 25) กล่าวว่า ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นจะต้องมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลาที่ยาวนาน ซึ่งมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน ไม่ใช่เทคนิคหรือความรู้ใหม่ๆ ที่เพิ่งคิดได้ซึ่งมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม

เครือวัลย์ มีเกียรติ (2547 : 6) กล่าวว่า ลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการศึกษาที่เกิดจากการบูรณาการระหว่างความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สากล ความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการต่อ ยอดความคิดมากกว่าการถ่ายทอดความคิดและการถ่ายทอดความรู้เพียงอย่างเดียว ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีลักษณะดังนี้

1. เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) ความเชื่อ (Belief) และพฤติกรรม (Behavior)
2. เป็นเรื่องการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
3. เป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว และการเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม
4. เป็นแกนหลักหรือกระบวนทัศน์ในการมองชีวิตและเป็นฐานความรู้ต่าง ๆ
5. เป็นกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต

6. มีความเป็นเอกลักษณ์ในตัวเอง

7. มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคม

เจลิ้ม คงแสนคำ (2552 : 30) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น มี 2 ลักษณะ คือ

1. เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุ และการกระทำหิ้งปวง

2. เป็นนามธรรม คือ ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถ หรือแนวทางในการ

แก้ปัญหาและป้องกันปัญหา รวมทั้งการสร้างความสุขให้กับชีวิต ซึ่งภูมิปัญญาจะแสดงออกในรูปแบบต่างๆ แล้วแต่ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น เช่น ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคมจะแสดงออกมาในรูปแบบของจารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะ นันทนาการ ภาษาและวรรณกรรม ตลอดจนการสื่อสารต่างๆ เป็นต้น

นิริทศน์ ธนวงศ์ (2546 : 13) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะเป็นรูปธรรม และนามธรรมสะท้อนออกมา 3 ลักษณะ คือ ความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม คนกับคนและคนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่สั่งสมมาจากประสบการณ์ จากชีวิตและสังคมในท้องถิ่น มีการบูรณาการสูงทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคม สิ่งแวดล้อมและสามารถสร้างพิธีกรรมต่าง ๆ ให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ให้คนเคารพและไม่ทำลายธรรมชาติ

นิคม ชมพูลอง (2548 : 17) กล่าวว่า ภูมิปัญญา มี 2 ลักษณะ คือ

1. เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุและการกระทำทั้งหลาย

2. เป็นนามธรรม คือ ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถ หรือ แนวทางในการแก้

ปัญหาและป้องกันปัญหา รวมทั้งการสร้างความสุขให้กับชีวิต

จากการศึกษาเอกสารสรุปได้ว่าลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการศึกษาตลอดชีวิต เป็นการถ่ายทอดและต่อยอดความคิดการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อและพฤติกรรมของมนุษย์เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

7.5 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

เกรือวัลย์ มีเกียรติ (2547 : 7-10) กล่าวว่า ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่คนไทยยึดถือสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน มีดังนี้

1. ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม เช่น การใช้วัสดุธรรมชาติแทนการใช้ปุ๋ยเคมี การใช้วัสดุธรรมชาติทำยาฆ่าแมลงและปราบวัชพืช

2. ภูมิปัญญาด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม เช่น การก่อสร้างโบราณสถาน โบราณวัตถุตามเอกลักษณ์ของความเป็นไทย การสร้างบ้านเรือนไทยที่สามารถ

ระบายความร้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การทำเครื่องเคลือบดินเผา การทำเครื่องเบญจรงค์ การจักสานย่านลิเภา การทำเครื่องเงินเครื่องทองเหลือง การทอผ้าไหมและผ้าพื้นเมืองต่างๆ

3. ภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย เช่น การใช้พืชสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรค การนวดแผนโบราณซึ่งเป็นที่เลื่องลือว่าสามารถแก้อาการปวดเมื่อยได้ทันตาเห็น

4. ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ เป็นความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เช่น พิธีบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การบิณฑบาตป่าเพื่ออนุรักษ์

5. ภูมิปัญญาด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ การก่อตั้งกลุ่มกิจกรรมหรือกองทุนเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตร กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ เป็นต้น

6. ภูมิปัญญาด้านศิลปกรรม เช่น ภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์วิหาร อันแสดงถึงเอกลักษณ์และความเป็นอยู่ของไทยที่สัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประติมากรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

7. ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียนอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของคนไทย รวมถึงสุภาษิต คำพังเพย โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน

8. ภูมิปัญญาด้านปรัชญา ศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น คำสอนของผู้ใหญ่ที่แฝงด้วยข้อคิดในการประพฤติปฏิบัติตน วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยที่คงมาควรค่าแก่การอนุรักษ์ เช่น วัฒนธรรมการแต่งกาย การพูดจาด้วยความมีสัมมาคารวะต่อผู้อาวุโสหรือผู้ใหญ่ การต้อนรับแขกด้วยไมตรีอันอ่อนน้อม การกราบ การไหว้ วัฒนธรรมด้านนาฏศิลป์ เช่น การฟ้อนรำต่างๆ ประเพณีสงกรานต์ ลอยกระทง บุญบั้งไฟ แสงงาน โคนจุก บวชนาคและประเพณีการทำบุญทางพุทธศาสนาในโอกาสต่างๆ รวมถึงศิลปะการต่อสู้มวยไทยที่สามารถใช้ทุกส่วนของร่างกายในการต่อสู้และป้องกันตัวเอง

9. ภูมิปัญญาด้านโภชนาการ เช่น การจัดปรุงแต่งอาหารให้สวยงามและน่ารับประทาน การปรุงอาหารคาวและหวานรสชาติถูกปากคนไทยและต่างชาติ เช่น คัมภีร์กึ่ง

นิริทส์น ฐนวงส์ (2546 : 16) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งเป็นประเภทต่างๆ มีดังนี้ คือ การประกอบอาชีพของชุมชน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การป้องกันและรักษาสุขภาพของบุคคล ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชนนั้นๆ นั่นเอง

ศรีจันทร์ สัตตานุสรณ์ (2547 : 14) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. ภูมิปัญญาด้านคติ ความคิด ความเชื่อ
2. ภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี
3. ภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพในท้องถิ่น
4. ภูมิปัญญาด้านแนวคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีชาวบ้าน

จากการศึกษาเอกสารสรุปได้ว่า ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น แบ่งได้ 2 ประเภท คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นนามธรรม เป็นคติ ความคิด ความเชื่อ ความศรัทธา หลักคำสอน ปรัชญา พิธีกรรม วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นรูปธรรม คือ การประกอบอาชีพ การเกษตร การจัดการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การทำธุรกิจอุตสาหกรรม การแพทย์การประดิษฐ์และการใช้เทคโนโลยีด้านต่างๆ ที่สืบต่อกันมา

7.6 สาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่น

โรงเรียนโพธิ์ราษฎร์บำรุง (สืบค้นเมื่อ 29 มกราคม 2553 จาก <http://school.obec.go.th/prbr/wisdom/mean.htm>) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ บุคคลผู้มีความรู้ มีความสามารถ มีประสบการณ์ในการทำงานนั้นๆมาอย่างมากมาย ความรู้ดังกล่าวเป็นความรู้ที่นำมาปฏิบัติมีผลผลิตที่เป็นรูปธรรม เป็นความรู้ที่มีความสำคัญในการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น ความรู้ ความสามารถดังกล่าว เป็นสิ่งที่สะสมมานาน เป็นโครงสร้างความรู้ที่มีหลักการ มีเหตุผลในตัวเอง ควรศึกษา อนุรักษ์และสืบทอดต่อไป

ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น นั้นมีอยู่มากมายในท้องถิ่น แต่ละคนต่างมีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ มีผลงานเพื่อการดำรงชีวิตที่แตกต่างออกไปหลายด้านหลายสาขา มีดังนี้

7.6.1 สาขาเกษตรกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ประสบการณ์และมีผลงานด้านการทำไร่ ทำนา เลี้ยงสัตว์ ประมง ทำไร่นาสวนผสม โคกเค่น เลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้อย่างพอเพียง มีรายได้จากผลผลิตด้านนี้ มีแนวคิดที่ดีแปลกใหม่เป็นประโยชน์ และช่วยพัฒนาอาชีพด้านนี้ได้เป็นอย่างดี เช่น เป็นผู้คิดริเริ่มการทำเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรแบบพอเพียงที่เอื้อประโยชน์ต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม

7.6.2 สาขาคหกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และมีผลงานโดดเด่นในเรื่องต่อไปนี้

1. ด้านอาหาร เป็นต้นดํารับการปรุงอาหารที่มีรสชาติอร่อยให้คุณค่าด้านโภชนาการ ใช้วัสดุที่มีราคาไม่แพง วัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น รู้จักคิด ดัดแปลงสูตรอาหารได้ แปรลอมใหม่หรือเป็นผู้ที่สืบสานดํารับดําราทที่มีอาหารรสเลิศ สามารถผลิตเป็นสินค้าจำหน่ายได้ เช่น การทำปลาร้า การทำส้ม แหนม และขนมต่างๆ

2. ด้านงานประดิษฐ์เครื่องนุ่งห่ม สามารถทำเป็นอาชีพจำหน่ายได้ สามารถทำเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ เช่น การทำผ้าทอม การตัดเย็บเสื้อผ้า

3. ด้านที่อยู่อาศัย สามารถจัดบ้านเรือน บริเวณได้น่าอยู่อาศัยตามอัธยาศัย ทำให้มีสุขภาพอนามัยในการอยู่อาศัย

7.6.3 สาขาศิลปกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสพการณ์ มีผลงานโดดเด่นในเรื่องต่อไปนี้

1. ด้านจิตรกรรม คือ การวาดภาพฝาผนัง การเขียนภาพลงบนผ้า การสลักลาย

2. ด้านประติมากรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีประสพการณ์และมีฝีมือในการปั้น แกะสลัก การหล่อ เช่น หล่อพระพุทธรูป ปั้นโอ่ง สลักกลวดลาย ประดับต้นเทียน สิ่งก่อสร้าง

3. ด้านสถาปัตยกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสพการณ์เรื่องการก่อสร้างอาคารบ้านเรือน โบสถ์ ศาลา ศาลพระภูมิ

4. ด้านหัตถกรรม (งานช่างฝีมือ) คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีผลงานในสิ่งที่ทำมือ เช่น เครื่องจักสานต่างๆ

5. ด้านงานประดิษฐ์ คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีประสพการณ์ด้านการทำผลงานเลียนแบบธรรมชาติ เช่น การประดิษฐ์ดอกไม้ บายศรี การแต่งลวดลายบนแผ่นผ้า

6. ด้านดนตรี นาฏศิลป์และการเล่นพื้นบ้าน คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และประสพการณ์ด้านการเล่นดนตรี การจับลำ การฟ้อนรำ การคิดวิธีการเล่นพื้นบ้าน หมอลำ การเล่นหนังปราโมทัย ลิเก เพลง กันตรึม เจริษ

7.6.4 สาขาสาธารณสุข คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถมีประสพการณ์ด้านการใช้ยาสมุนไพร การรักษาโรคแผนโบราณ การรักษาสุขภาพอนามัยร่างกาย การสืบสานดําราสุนัข ไพร หมอนวดแผนโบราณ หมอตำแย

7.6.5 สาขาภาษาและวรรณกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีประสพการณ์ในการแต่งวรรณกรรมพื้นบ้าน การคิดประดิษฐ์อักษรภาษาดั้ง การสืบสานอักษรโบราณ วรรณกรรมท้องถิ่น

7.6.6 สาขาศาสนาและประเพณี

1. ด้านพิธีกรรมต่างๆ ได้แก่ ผู้มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ มีผลงานเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น หมอสูตรขวัญ
2. ด้านโหราศาสตร์ ได้แก่ ผู้มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และมีผลงานด้านโหราศาสตร์หรือหมอดู
3. ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ ผู้มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ในการปฏิบัติตามขนบประเพณีของท้องถิ่นนั้นๆ
4. ความเชื่อในเรื่องต่างๆ

7.6.7 สาขาอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ ได้แก่ อุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่พัฒนาขึ้นโดยชาวบ้าน เพื่อใช้งานอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ

สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดเชียงราย (สืบค้นวันที่ 29 มกราคม 2553 จาก <http://province.m-culture.go.th/chiangrai/cul-wisdom.htm>) ได้แบ่งภูมิปัญญาออกเป็น 13 สาขา มีดังนี้

1. ภูมิปัญญาสาขาอาหารและโภชนาการ
2. ภูมิปัญญาสาขาศาสนา ประเพณีและพิธีกรรม
3. ภูมิปัญญาสาขาการเกษตรกรรมและการทำมาหากิน
4. ภูมิปัญญาสาขาภาษาและวรรณกรรม
5. ภูมิปัญญาสาขาศิลปหัตถกรรม
6. ภูมิปัญญาสาขาศิลปะการแสดงและดนตรี
7. ภูมิปัญญาสาขาธุรกิจและสวัสดิการชุมชน
8. ภูมิปัญญาสาขาประวัติศาสตร์และโบราณคดี
9. ภูมิปัญญาสาขาการกีฬาและการละเล่นพื้นบ้าน
10. ภูมิปัญญาสาขาการจัดการกระบวนการเรียนรู้
11. ภูมิปัญญาสาขากิจกรรมเยาวชน
12. ภูมิปัญญาสาขาสัตว์เลี้ยง
13. ภูมิปัญญาสาขาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร

โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย (สืบค้นเมื่อ 29 มกราคม 2553 จาก http://www.sk.ac.th/lg/thai/thai_default/web2/thai/pom_thai_4.htm) ได้แบ่งสาขาของภูมิปัญญาเป็น 10 สาขา มีดังนี้

1. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถของคนในการผสมผสานความรู้ทักษะและเทคนิคเกี่ยวกับการเกษตรและเทคโนโลยีเข้าด้วยกันบนพื้นฐานเดิม ซึ่งสามารถพึ่งพาตนเองได้ในสภาพการณ์ต่าง ๆ เช่น การเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาการผลิตและการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร
2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคที่สะดวก ปลอดภัย ประหยัด เป็นธรรมชาติ เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งพาตนเองได้ เช่น กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มหัตถกรรม การทอผ้าพื้นเมือง
3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองในด้านสุขภาพอนามัย เช่น การนวดแผนไทย การใช้ยาสมุนไพรไทยรักษาโรคต่าง ๆ
4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน
5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการจัดการ การสะสม บริหารกองทุนและธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชนที่ดี เช่น กลุ่มเกษตรกร ธนาคารข้าว กองทุนและธุรกิจชุมชน
6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม
7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะ สาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์
8. สาขาการจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ทั้งขององค์กร ชุมชนในสังคม เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มฝีมือแรงงานที่จะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้พัฒนาและถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ
9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับ

ด้านภาษา เช่น ภาษาจีน ภาษาโบราณ ภาษาไทยและการใช้ภาษาไทย ตลอดทั้งวรรณกรรม
ทุกประเภท เช่น การขับชอเพลงพื้นเมือง

10. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้
หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการ
ประพฤติปฏิบัติ ให้เกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา
การบวชป่า ประเพณีต่าง ๆ เช่น บวชพราหมณ์

ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาต่าง ๆ มีบทบาทในการพัฒนาสังคม ได้รับการยอมรับ
และสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานเอกชนมากขึ้น เป็นการกระจายรายได้สู่ชนบท
ทำให้เศรษฐกิจหมุนเวียนในประเทศ ผลผลิตที่มีคุณภาพของท้องถิ่นต่าง ๆ ได้ถูกนำมา
จำหน่ายให้กับประชาชน เช่น การสนับสนุน โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ทำให้รายได้
กลับคืนสู่ชนบท นับได้ว่าเป็นการสร้างงานสร้างรายได้ให้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ ความรู้
ความสามารถของคนไทยด้านต่าง ๆ ได้รับการฟื้นฟูและนำมาใช้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์
บริบททางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการศึกษาวิจัย
ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้หน่วยงานต่าง ๆ เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น และนำความรู้ที่
ได้จากการศึกษาวิจัยนั้นไปให้คำแนะนำเพื่อพัฒนากับชาวบ้าน ถือว่าเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิต
ของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี เพราะภูมิปัญญาเป็นรากฐานและเป็นพลัง ขับเคลื่อนที่สำคัญส่วน
หนึ่งในการพัฒนาคนและพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ถือ
เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของกระบวนการทางการศึกษา ถ้าได้รับการเลือกสรรสาระการเรียนรู้
เข้าสู่ระบบการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย
จะเป็นพลังสำคัญในการผลักดัน การแก้ปัญหาพัฒนาคนและสังคมตามแนวทางที่เหมาะสมกับ
ประเทศไทย

7.7 การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนรู้

วิเชียร วงศ์คำจันทร์ (สืบค้นเมื่อ 29 มกราคม 2553 จาก

<http://school.obec.go.th/bankudchiangmee/vicakan3.htm>) กล่าวว่า การนำภูมิปัญญา
ท้องถิ่นมาสู่การเรียนการสอน เป็นการนำคตินิยม ความเชื่อ หลักการพื้นฐานที่เกิดจากการสัง
สมหรือสืบทอดกันมา หรือขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะและจริยธรรมที่แสดงออกถึง
ความเจริญงอกงามและความเป็นระเบียบแบบแผนที่เคยยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ที่
สอดคล้องกับเนื้อหาสาระมาให้นักเรียน ได้เรียนรู้ตามขั้นตอนกิจกรรมการเรียนการสอน
เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้

7.7.1 ลักษณะการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียน มี 3 ลักษณะ คือ

- 1) คน
- 2) แนวคิดชาวบ้าน
- 3) ผลงานชาวบ้าน

7.7.2 การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน มี 2 วิธี คือ

- 1) การเชิญภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียน
- 2) การนำนักเรียนไปยังแหล่งเรียนรู้หรือที่บ้านของภูมิปัญญาท้องถิ่น

7.7.3 การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนในโรงเรียน ครูผู้สอนหรือผู้ที่รับผิดชอบจะต้องศึกษาและจัดทำรายละเอียดข้อมูลโดยมีขั้นตอนดังนี้

- 1) ศึกษาหลักสูตรแม่บทหรือหลักสูตรแกนกลาง
- 2) จัดทำข้อมูลสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น

7.7.4 การนำแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีแนวทางดังต่อไปนี้

- 1) ศึกษาหลักสูตรและสาระการเรียนรู้
- 2) จัดทำข้อมูลสารสนเทศแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 3) จัดทำแผนการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์
- 4) ขอความร่วมมือกับชุมชนและตัววิทยากรท้องถิ่น
- 5) เชิญวิทยากรท้องถิ่นมาถ่ายทอดความรู้ หรือนำนักเรียนไปยังแหล่งเรียนรู้
- 6) ทำการวัด ประเมินผล
- 7) รายงานผล สรุปผลให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ทราบ

7.8 ข้อดีในการนำแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน

1. ผู้เรียนได้เรียนรู้จากของจริง ทำให้เกิดประสบการณ์ตรง
2. ผู้เรียนเกิดความสนุกสนาน
3. ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อชุมชน และกระบวนการเรียนรู้
4. ผู้เรียนเห็นคุณค่าของแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น
5. ผู้เรียนเกิดความรักท้องถิ่นและเกิดความรู้ในการอนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่าใน

ท้องถิ่น

7.9 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการบายศรีสู่ขวัญ

7.9.1 ความหมายของบายศรีสู่ขวัญ

ศิวิช ฤณผล (สืบค้นเมื่อ 6 สิงหาคม 2553 จาก <http://guideubon.com/news/view.php?t=34&sid=52&did=54>) กล่าวว่า คำว่า บายศรี ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานแปลว่า ภาชนะใส่เครื่องสังเวทในพิธีทำขวัญ หรือ สู่ขวัญ จัดตกแต่งให้สวยงามเป็นพิเศษด้วยใบตองและดอกไม้สด มีข้าว ขนم ข้าวต้มเป็นเครื่องประกอบอันสำคัญ การทำพิธีเรียกขวัญ จึงเรียกว่า บายศรีสู่ขวัญ

คำว่า พาชขวัญ เป็นภาษาอีสาน มีความหมายเช่นเดียวกับ พานบายศรี มีการแต่งพาชขวัญพร้อมเครื่องสังเวทต่างๆ เหมือนกัน

การสู่ขวัญ หรือ สุตระขวัญ การสู่ขวัญหรือสุตระขวัญของชาวอีสานมีพัฒนาการมาจากพิธีพราหมณ์ เพราะบรรพบุรุษเคยนับถือทั้งศาสนาพุทธและพราหมณ์ การสู่ขวัญเป็นเรื่องเกี่ยวกับขวัญและจิตใจ เพื่อหาทางก่อให้เกิดขวัญหรือกำลังใจดีขึ้น ชาวอีสานเห็นความสำคัญทางจิตใจมาก ดังนั้น วิถีการดำเนินชีวิตแทบทุกอย่างจึงมักจะมีการเรียกร่องพลังทางจิตจะช่วยให้มีพลังใจเข้มแข็ง สามารถฟันฝ่าอุปสรรคหรือภัยพิบัติได้นั่นเอง จึงเป็นประเพณีถือปฏิบัติยั่งยืนมาจนสมัยนี้

การสู่ขวัญเป็นประเพณีโบราณที่บรรพบุรุษได้เคยประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน โดยเชื่อว่าเป็นสิริมงคลแก่การเป็นอยู่หรือช่วยให้เกิดมงคลและอยู่ด้วยความสวัสดิ์มีชัย มีโชคลาภ ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ด้วยความราบรื่นและอาจคลบ้นดาลให้ผู้ที่เคราะห์ร้ายหายจากสรรพเคราะห์ทั้งปวงด้วย แต่การสู่ขวัญต้องอาศัยคนแต่ละคนแก่ผู้เป็นนักปราชญ์ผู้ฉลาดหรือผู้รู้วิชา ซึ่งเรียกว่า หมอขวัญ หรือ พราหมณ์ สู่ขวัญให้ จึงจะเป็นสิริมงคลได้ผลดีสมความปรารถนา ถ้าหากทำโดยไม่มีพิธีการอันแนบเนียนก็จะมีผลน้อย เพราะการทำพิธีนี้เกี่ยวกับจิตวิทยาอย่างหนึ่งด้วย ถ้าผู้ทำเป็นผู้ฉลาดในพิธีการ ตั้งอกตั้งใจทำจริง มุ่งหวังให้เป็นสิริมงคลแก่ผู้รับขวัญของผู้รับการสู่ขวัญ จึงจะได้รับประโยชน์จากการสู่ขวัญนั้น

สาเหตุที่มีการสู่ขวัญปกติมีอยู่ 2 ประการ คือ การสู่ขวัญเนื่องในเหตุที่ดี ได้แก่ การทำเนื่องในการได้รับโชคลาภหรือสิ่งที่พึงพอใจ เช่น ไปค้าขายได้เงินทองมามาก ได้เลื่อนยศลาภบรรดาศักดิ์ แต่งงานใหม่ ขึ้นบ้านใหม่ เจ้านายหรือผู้ใหญ่ที่เคารพไปมาหาสู่จากบ้านไปนานแล้วมาเยี่ยมบ้าน ได้ลาภพิเศษอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้น ส่วนเหตุในทางไม่ดี การสู่ขวัญเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ให้หายเสียดจัญไรต่าง ๆ เช่น ป่วยหรือหายจากป่วย ได้รับความตกใจหรือออกสั่นขวัญหายจากเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เคราะห์ร้ายเสียทรัพย์สิ้น

เงินทอง สัตว์หรือสิ่งของหายแล้วได้คืนมา เป็นต้น ก็ทำการสู่ขวัญเพื่อเรียกขวัญหรือเชิญขวัญ มาเพื่อให้ขวัญผู้นั้นมาอยู่กับเนื้อกับตัว จะได้ทำจิตใจของผู้นั้นมีความสุขสบายหรือหายจากเคราะห์ต่าง ๆ (สืบค้นเมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2553 จาก <http://www.pantown.com/group.php?display=content&id=31367&name=content2&area=3>) กล่าวว่า บายศรี เป็นของสูงเป็นสิ่งที่ มีค่าของคนไทยมาตั้งแต่โบราณมาจนถึงปัจจุบัน นับตั้งแต่เกิดมาจะจัดพิธีสังเวยและทำขวัญใน วาระต่างๆ ซึ่งจะต้องมีบายศรีสู่ขวัญเป็นสิ่งสำคัญในพิธีนั้นๆ ซึ่งเป็นศาสนพิธีของพราหมณ์ คำว่า บาย ภาษาเขมร แปลว่า ข้าวสุก บาย ภาษาถิ่นอีสาน แปลว่า จับต้อง สัมผัส ศรี เป็น คำมาจากภาษาสันสกฤตตรงกับ ภาษาบาลีว่า สิริ แปลว่า มิ่งขวัญ คำว่า บายศรี แปลว่า ข้าว ขวัญ หรือสิ่งที่นำสัมผัสกับความดีงาม (ความหมายของชาวอีสาน) บายศรี ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน แปลว่า ข้าวอันเป็นสิริ ขวัญข้าวหรือภาชนะใส่เครื่องสังเวย

ในโบราณมีการเรียกพิธีสู่ขวัญว่า บาศรี เหตุที่เรียกว่าบาศรี เนื่องมาจากเป็นพิธี สำหรับบุคคลชั้นเจ้านายผู้ใหญ่ทำกันจึงมีคำว่า บายอยู่ด้วย ในภาษาโบราณอีสานใช้เป็นคำ นำหน้าเรียกเจ้านาย เช่น บาท้าว บาย่าว บาศราญ ส่วนคำว่า ศรี หมายถึง ผู้หญิงและสิ่งที่เป็นสิริมงคล บาศรีจึงหมายถึง การทำพิธีที่เป็นสิริมงคลแต่ปัจจุบันนี้ คำว่า บาศรีไม่ค่อยนิยม เรียกกันแล้ว มักนิยมเรียกว่า บายศรี เป็นส่วนใหญ่

ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (สืบค้นเมื่อ 6 สิงหาคม 2553 จาก http://nenfe.nfe.go.th/elearning/courses/63/ch1_1.html) กล่าวว่า บายศรีเป็นงาน เครื่องสดประเภทงานใบตอง เป็นการประดิษฐ์ใบตองเป็นนิ้วหรือเป็นกาบ หรือเป็นเกี๊ยว เข้าตัวเป็นชั้น ๆ จัดลงในชามหรือพาน หรือภาชนะอื่น ตกแต่งด้วยดอกไม้มงคล บายศรีเป็น ของสูง เป็นสิ่งที่มีค่าสำหรับชาวไทยตั้งแต่โบราณมาจนถึงปัจจุบันแต่แรกเกิดจนเติบโตใหญ่เรา จะจัดพิธีสังเวยและทำขวัญในวาระต่าง ๆ ซึ่งต้องมีบายศรีเป็นสิ่งสำคัญในพิธีนั้น ความหมาย ของบายศรีตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายว่า เครื่อง เชิญขวัญหรือรับขวัญ ทำด้วยใบตอง รูปคล้ายกระทงเป็นชั้น ๆ มีขนาดใหญ่เล็กสอปขึ้นไป ตามลำดับ เป็น 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้น หรือ 9 ชั้น มีเสาปักตรงกลางเป็นแกน มีเครื่อง สังเวย วางอยู่ในบายศรี และมีไข่ขวัญเสียบอยู่บนยอดบายศรี บายศรีมีหลายอย่าง เช่น บายศรีตอง บายศรีปากชาม บายศรีใหญ่ (บาย หมายถึง ข้าว ศรี หมายถึง สิริ รวมความหมายถึง ข้าว อันเป็นสิริหรือขวัญข้าว) บายศรี ราชบัณฑิตยสถานอธิบายว่า ภาชนะที่จัดตกแต่งให้สวยงามพิเศษ ด้วยใบตองและดอกไม้สด เพื่อเป็นสำหรับใส่อาหารคาวหวานในพิธีสังเวยบูชาและพิธีทำขวัญ ต่าง ๆ บายศรีในภาษาอีสาน บาย แปลว่า จับต้อง สัมผัส ศรี เป็นคำมาจากภาษาสันสกฤต

ตรงกับ ภาษาบาลีว่า สิริ แปลว่า มิ่งขวัญ คำว่า บายศรี ความหมายของชาวอีสาน แปลว่า ข้าวขวัญหรือสิ่งที่น่าสัมผัสกับความดีงาม บายศรี มีผู้รู้หลายท่านอธิบายว่ามาจากคำว่า บาย ในภาษาเขมร แปลว่า ข้าว คำว่า ศรี หมายถึง มิ่ง สง่า ความเจริญ รวมกันแล้ว หมายถึง โภชนาการอันเป็นมิ่งมงคล ดังนั้นจึงสรุปว่า บายศรี หมายถึง ภาชนะบรรจุกาหารที่เป็นมงคล เพื่อใช้ในพิธีกรรมที่เป็นมงคลโดยอาจประดิษฐ์ตกแต่งด้วยเครื่องสด เช่น ใบตอง ดอกไม้ จัดตกแต่งบนภาชนะรอง เช่น พาน โถก วางเรียงเป็นชั้น ๆ ขึ้นไป จำนวนชั้นขึ้นอยู่กับโอกาสการใช้งานศูนย์ความรู้ประชาชน (สืบค้นเมื่อ 6 สิงหาคม 2553 จาก http://www.thailearning.info/thailearning_joomla/images/archeep/baiseepa/baiseepa/sec1_1.html) กล่าวว่าการดำเนินชีวิตของประชาชนชาวไทยส่วนหนึ่งยังมีความผูกพันกับความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนนับถือ และมักจะหาสิ่งของ เช่น ดอกไม้ ธูปเทียนบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น สิ่งที่ยังพบอยู่และนับวันจะมีความนิยมมากขึ้นและพบมากในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในช่วงต่าง ๆ ของมนุษย์ คือ บายศรี บายศรีเป็นงานเครื่องสดประเภทงานใบตอง เป็นการประดิษฐ์ใบตองเป็นนิ้วหรือเป็นกาบ หรือเป็นเกร็ด เข้าตัวเป็นชั้น ๆ จัดลงในชาม พานหรือภาชนะอื่นๆ ตกแต่งด้วยดอกไม้มงคล บายศรีเป็นของสูงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับชาวไทยตั้งแต่โบราณมาจนถึงปัจจุบัน นับแต่แรกเกิดจนโตเราจะจัดพิธีสังเวยและทำขวัญในวาระต่าง ๆ ซึ่งต้องมีบายศรีเป็นสิ่งสำคัญ ในพิธีนั้น มีผู้รู้ได้ให้ความหมายของบายศรีไว้ดังนี้ บายศรีตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายไว้ว่า เครื่องเชิญขวัญหรือรับขวัญ ทำด้วยใบตอง รูปคล้ายกระทงเป็นชั้น ๆ มีขนาดใหญ่เล็กสอปขึ้นไปตามลำดับเป็น 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้น 9 ชั้น มีเสาปักตรงกลางเป็นแกนมีเครื่องสังเวยวางอยู่ในบายศรีและมีไข่วขวัญเสียบอยู่บนยอดบายศรี บายศรีมีหลายอย่าง เช่น บายศรีปากชาม บายศรีใหญ่ บายศรีในภาษาอีสานมีความหมายดังนี้ บาย แปลว่า จับต้อง สัมผัส ศรี เป็นคำมาจากภาษาสันสกฤตตรงกับ ภาษาบาลีว่า สิริ แปลว่า มิ่งขวัญ คำว่า บายศรี ความหมายของชาวอีสานแปลว่า ข้าวขวัญหรือสิ่งที่น่าสัมผัสกับความดีงาม มีผู้รู้หลายท่านอธิบายว่ามาจากคำว่า บาย ในภาษาเขมรแปลว่า ข้าว ส่วนคำว่า ศรี หมายถึง มิ่ง สง่า ความเจริญ รวมกันแล้ว หมายถึง โภชนาการอันเป็นมิ่งมงคล ดังนั้นสรุปว่า บายศรี หมายถึง ภาชนะบรรจุกาหารที่เป็นมงคลเพื่อใช้ในพิธีกรรมที่เป็นมงคล โดยอาจประดิษฐ์ตกแต่งด้วยเครื่องสด เช่น ใบตอง ดอกไม้จัดตกแต่งบนภาชนะรอง เช่น พาน โถกวางเรียงเป็นชั้น ๆ ขึ้นไป จำนวนชั้นขึ้นอยู่กับโอกาสการใช้งาน

7.9.2 ประวัติความเป็นมาของพิธีบายศรีสู่ขวัญ

(สืบค้นเมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2553 จาก <http://www.pantown.com/group.php?display=content&id=31367&name=content2&area=3>) กล่าวว่่า พิธีบายศรีสู่ขวัญมาพร้อม กับพราหมณ์ทมิฬชาวอินเดียที่อพยพมาสู่สุวรรณภูมิ หนังสือเก่าที่พบในสมัยพระเจ้าอยู่ทอ ง กล่าวว่่า บายเป็นภาษาเขมรแปลว่่าข้าว ข้าวอันเป็นสิริมงคล ข้าวขวัญ กล่าวคือ ข้าวที่หุงปรุง รสอย่างดีเหมาะสมที่จะเป็นเครื่องสังเวยให้เทวดาโปรด พิธีใดเป็นพิธีเทวดาโดยตรงหรือ ต้องการที่จะอัญเชิญเทวดามาเป็นประธาน ต้องการเครื่องสังเวยที่ดีและมีสี่สะดูดา ชาวทมิฬ จึงมีเคล็ดลับความเชื่อในข้าวที่ย้อมสีตามสีประจำองค์เทวดา รวมถึงใช้สีล่อเทวดาฝ่ายร้ายให้ ไปรวมต่างหากไม่ให้มาทำอุปมงคลให้โทษแก่มณฑลพิธีและบุคคล ซึ่งขนบธรรมเนียม ประเพณีของไทยกับทมิฬได้มีความเป็นมาอย่างเดียวกัน เนื่องจกได้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรม ต่าง ๆ แก่กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีบวงสรวงเทวดา มีขนมต้มขาว มะพร้าวอ่อน กลัวย ข้าว ย้อมสี เช่น ข้าวเหนียวดำ ข้าวเหนียวแดง ก็นำมาใช้ในพิธีไทยอย่างชัดเจน นอกจากนี้ภานะ บายศรีต้องเป็นกระทรงที่สำหรับบรรจุอาหาร ภายหลังเอาพานซ้อนกันขึ้นไปแล้วเอาของตั้งบน ปากพาน เมื่อมีการถ่ายทอดมาที่ประเทศไทย ซึ่งมีศิลปศาสตร์ที่เจริญขึ้น กระทรงใบตองก็ถูก ประดิษฐ์ให้สวยงามเป็นกระทรงเจิม ซึ่งประดับตกแต่งที่ปากกระทรงให้มีความงดงามมีกระจังมี ยอดแหลมตามศิลปะแบบไทย

พิธีบายศรีสู่ขวัญหลายท้องถิ่นในภาคอีสานเรียกว่า สู่ขวัญหรือสูดขวัญ ตาม ความเชื่อของคนไทยเชื่อกันว่่าคนที่เกิดมามีขวัญประจำกาย มีหน้าที่ในการพิทักษ์รักษา ขวัญ เป็นเหมือนที่เลี้ยงที่คอยดูแลประคับประคองชีวิต คอยเลี้ยงดูติดตาม ไปทุกหนทุกแห่ง เป็นสิ่ง ไม่มีตัวตนคล้ายจิตหรือวิญญาณแฝงอยู่ในตัวคนและสัตว์ ตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เชื่อว่่าในร่างกายเรามี 2 สิ่งรวมกันคือ ร่างกายและจิตใจหรือขวัญ ขวัญ คือ ความรู้สึก ถ้าขวัญของผู้ใดอยู่กับตัว ผู้นั้นจะมีความสุขกายสบายใจเป็นปกติ แต่ถ้าขวัญของผู้ใดหลบลิ่ หนีหาย ผู้นั้นจะมีลักษณะอาการตรงกันข้าม คนไทยจึงเชื่อว่่าพิธีสู่ขวัญเป็นพิธีหนึ่งที่จะช่วย ส่งเสริมเพิ่มพลังใจให้เข้มแข็ง เมื่อมีขวัญที่มั่นคง พลังใจที่เข้มแข็งดีแล้วย่อมส่งผลให้การ ประกอบภารกิจหน้าที่นั้น ๆ บรรลุผลสำเร็จได้ตามความมุ่งหมายซึ่งให้กำลังใจกันเมื่อมีความ ทุกข์ใจ หรือเสริมให้มีความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไปเมื่อมีความสุขความพอใจอยู่แล้วก็สามารถทำได้ การทำพิธีสู่ขวัญอาจทำได้ทั้งพิธีทางพระพุทธศาสนาและพิธีทางศาสนาพราหมณ์ ซึ่งปัจจุบันก็ ยังคงยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา

7.9.3 ความสำคัญของการบายศรีสู่ขวัญ

สุวิซ ภูณผล (สืบค้นเมื่อ 6 สิงหาคม 2553 จาก <http://guideubon.com/news/view.php?t=34&sid=52&did=54>) กล่าวว่า การบายศรีสู่ขวัญมีทั้งศิลปะและวัฒนธรรมอันล้ำค่าของภาคอีสานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นประเพณีอันดั้งเดิมสืบทอดกันมานานหลายชั่วอายุคน และเป็นกุศโลบายให้คนมีจิตใจอันใสบริสุทธิ์แสดงมุทิตาจิตต่อกัน เพื่อรวมจิตรวมใจให้แก่ผู้ที่สู่ขวัญอันเป็นที่รัก เคารพนับถือ ศรัทธาและบูชาสูงสุด

วัฒนธรรมไทย 4 ภาค. (สืบค้นเมื่อ 6 สิงหาคม 2553 จาก <http://tulip.bu.ac.th/~1490201231/bc325/asg2.htm>) กล่าวว่า การบายศรีสู่ขวัญ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคล นิยมจัดทำกันในโอกาสอันเป็นมงคลต่าง ๆ เช่น ขึ้นบ้านใหม่ บวชนาค แต่งงาน เลื่อนยศ เลื่อนตำแหน่ง พระภิกษุเลื่อนสมณศักดิ์ หรือผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ มาสู่ท้องที่ จะต้องเดินทางไกล ย้ายที่อยู่ เป็นพิธีมงคลที่นิยมทำกันมากทั้งในงานเล็กน้อยภายในครอบครัว หรือจัดเป็นพิธีใหญ่โตตามฐานะ

สรุปได้ว่าการบายศรีสู่ขวัญ เป็นพิธีที่มีความสำคัญของคนไทย เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับขวัญและกำลังใจ ทำให้ขวัญและกำลังใจดีขึ้น การดำเนินชีวิตแทบทุกอย่าง จึงมีการบายศรีสู่ขวัญควบคู่กันไปเสมอ เพื่อเป็นการเรียกร่องพลังทางจิต ช่วยให้มีความสุขที่เข้มแข็งสามารถฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ ได้ การสู่ขวัญช่วยทำให้เกิดสิริมงคล ทำให้ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความสุขราบรื่น มีโชคลาภขึ้น และอาจคลี่คลายให้ผู้เคราะห์ร้ายพ้นจากสรรพเคราะห์ทั้งปวง เป็นประเพณีที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังนิยมปฏิบัติโดยทั่วไป เพราะถือว่าเป็นสิริมงคลกับผู้รับ การทำพิธีและผู้เกี่ยวข้องทำให้มีความสุขความเจริญ และจิตใจสงบสุข ส่งเสริมให้ประชาชนมีความรักใคร่สามัคคีกันเป็นอย่างดี นับเป็นประเพณีที่ดั้งเดิม ควรแก่การอนุรักษ์ให้อยู่สืบไป

7.9.4 พิธีการบายศรีสู่ขวัญ

อีสานอัปเดต (สืบค้นเมื่อ 6 สิงหาคม 2553 จาก <http://www.board.esanupdate.com/index.php/topic,118.0.html>) กล่าวว่า พิธีสู่ขวัญ พิธีบายศรีหรือการบายศรีสู่ขวัญ เป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งของชาวอีสาน จัดทำขึ้นในหลายโอกาส ทั้งในมุลเหตุแห่งความดีและไม่ดี ชาวอีสานถือว่าเป็นประเพณีเรียกขวัญ ให้มาอยู่กับตัว พิธีสู่ขวัญนี้ไม่ได้ทั้งการแสดงความชื่นชมยินดีและเป็นการปลอบใจให้เจ้าของขวัญจากญาติมิตรและบุคคลทั่วไป ผู้ที่ได้ดีมีโชคหรือผู้ใหญ่ที่เราเคารพนับถือมาเยี่ยมก็จะจัดพิธีสู่ขวัญต้อนรับ ประเพณีบายศรีสู่ขวัญจึงเป็นประเพณีที่ทำกันอย่างกว้างขวาง คำว่าขวัญนั้นเชื่อว่าเป็นสิ่งไม่มีตัวตนคล้ายกับจิตหรือวิญญาณแฝงอยู่ในตัวคนและสัตว์ ตั้งแต่เกิดมาทุกคนมีขวัญประจำตัว

และในบางแห่งแปลว่ากำลังใจ คำว่าขวัญยังมีความหมายว่าเป็นที่รักที่บูชา เช่น เรียกเมียที่รักว่าเมียขวัญหรือจอมขวัญ เรียกลูกรักหรือลูกแก้วว่า ลูกขวัญ สิ่งของที่ผู้เคารพรักใคร่นับถือนำมาฝากนำมาให้เพื่อเป็นการทะนุถนอมน้ำใจกันเราก็เรียกว่าของขวัญ ขวัญอีกความหมายคือชนหรือคนที่ขึ้นเวียนเป็นก้นหอย พิธีบายศรีสู่ขวัญเป็นพิธีเก่าแก่ของชาวไทยเราทุกภาค การทำพิธีอาจแตกต่างกันบ้างแต่ก็ยังยึดหลักใหญ่อยู่เหมือนกัน พิธีบายศรีสู่ขวัญนี้จะกล่าวถึงพิธีของภาคอีสานเป็นส่วนใหญ่ การทำพิธีบายศรีสู่ขวัญอาจทำได้ถึง 2 วิธีพร้อม ๆ กันคือวิธีทางพุทธศาสนาและวิธีทางพราหมณ์ศาสนา

1. วิธีทางพุทธศาสนา โดยการนิมนต์พระสงฆ์อย่างน้อย 5 รูป มาเจริญพระพุทธมนต์ ตั้งบาตรน้ำมนต์ เสร็จแล้วประพรมน้ำมนต์ พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถาถ้ามีศรัทธาพอจะถวายภัตตาหารเช้าหรือเพลพระสงฆ์ด้วยก็ได้ ส่วนพิธีทางพราหมณ์ คือ การสู่ขวัญซึ่งจะได้อธิบายให้ละเอียดต่อไป การทำพิธีสู่ขวัญต้องเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ ดังนี้

1.1) พาชขวัญหรือพานบายศรี คำว่า บายศรี มาจากภาษาเขมร คำว่าบายศรีข้าว (สุก) ที่เป็นมงคลข้าวนี้จะเป็นส่วนประกอบของการจัดพานบายศรีจะขาดไม่ได้ การจัดพาชขวัญนี้ ปกติต้องจัดด้วยพานทองเหลืองและมีสัมฤทธิ์ (ขันลงหิน) หลายๆ ใบซ้อนกัน มีใบตอง ดอกไม้สด ด้ายสำหรับผูกข้อมือ (ผูกแขน) พาชขวัญจัดทำเป็นชั้นๆ เช่น 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้น แล้วแต่ความสามารถหรือขึ้นอยู่กับบุคคล คือ พาชขวัญ 3 ชั้น 5 ชั้น เป็นของบุคคลธรรมดา ส่วน 7 ชั้นและ 9 ชั้นนิยมจัดเฉพาะสำหรับเชื้อพระวงศ์ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ชั้นล่างของพาชขวัญจะเป็นพานบายศรี (ทำด้วยใบตอง) ดอกไม้ ข้าวต้ม ไข่ต้ม ขนม ก๋วยจั๊บ ปั่นข้าว เงินฮาง มีค้ำแก้ว ชั้น 2, 3 และ 4 จะได้รับการตกแต่งด้วยใบศรีและดอกไม้ซึ่งมักจะเป็นดอกฝาง ดอกดาวเรือง ดอกรัก ใบเงิน ใบคำ ใบคูณ ใบยอป่าอย่างสวยงาม ส่วนชั้นที่ 5 จะมีใบศรีและด้ายผูกข้อมือ เทียนเวียนหัว (เทียนอ้อมหัว) ทำด้วยขี้ผึ้งของเจ้าของขวัญ นอกจากพาชขวัญแล้วจะมีเครื่องบูชาอื่นๆ เช่น ขันบูชา มีพานขนาดกลางสำหรับวางผ้า 1 ผืน แพร 1 วา หวี กระจงเงา น้ำอบ น้ำหอม สร้อย แหวนของผู้เป็นเจ้าของขวัญ ด้ายสำหรับผูกข้อมือ (ด้ายผูกแขน) นั้นต้องเป็นด้ายดิบนำมาจับเป็นวงยาวพอที่จะพันรอบข้อมือได้ โบราณ ถือว่า คนธรรมดาวงละ 3 เส้น ผู้คัมภีร์ตระกูล 5 เส้น (อาชญา 5 ขี้ข้า 3) เมื่อวงแล้วให้เด็ดหรือดึงให้ขาดเป็นเส้นๆ ห้ามใช้มีดตัดจะใช้มีดตัดได้เฉพาะด้ายที่มัดศพเท่านั้น ถ้าเป็นพาชขวัญงานแต่ง คนจะเริ่มจัดพาชขวัญต้องเป็นคนบริสุทธิ์ (ปลอด) คือเป็นคนดีผิวขาวเมื่อยเดียว ถ้าจัดไม่เป็นเพียงมาจับพอเป็นพิธีแล้วให้คนอื่นฯ จัดต่อไปจนเสร็จต้องจัดทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง พาชขวัญฝ่ายชายจะให้หญิงบริสุทธิ์ (เด็กหญิงยัง

ไม่มีประจำเดือน) หายด้วยไม้มีวนผ้าทอหูกเพราะถือเคล็ดเอาความสามัคคีรักใคร่ของผ้าและ ไม้และการสูตรขวัญต้องสูตรเวลาค่าประมาณ 3-4 ทุ่มหลังรับประทานอาหารค่ำเสร็จถือว่า เป็นเวลาหนูเข่าฐ (ยามหนูเข่าฐ) พาชขวัญงานแต่งจะต้องมีอาหารคาวหวานเป็นส่วนประกอบ อีกด้วย พาชขวัญแต่งเสร็จแล้วจะตั้งวางไว้ในที่อันเหมาะสมก่อนพอได้เวลาสูตรขวัญ คือ จะทำ พิธีจึงให้ยกไปตั้งท่ามกลางญาติมิตรบนผ้าห่มหรือผ้าเช็ดตัวของเจ้าของขวัญบ้าง พาชขวัญ นอกจากจะมีอุปกรณ์ต่างๆ ดังกล่าวแล้วยังต้องมีแก้วน้ำเย็น แก้วใส่น้ำส้มป่อย (กระถินป่า) และแก้วเหล้าสำหรับหมอมสูตรขวัญจะได้ดื่มหรือพ่นหรือจุ่ม (จุ่ม) ด้วยดอกไม้สลัดใส่พาชขวัญ เรียกว่า ฮดฟาย

1.2) การสวดหรือการสูตรขวัญ เจ้าภาพผู้จัดพิธีผู้ขวัญจะต้องจัดหาหมอนวด หรือสูตรขวัญซึ่งมักเรียกว่า พราหมณ์หรือพ่อพราหมณ์ไว้ล่วงหน้า ปรกติพ่อพราหมณ์มักจะเป็นผู้ที่ทราบประเพณีผู้ขวัญเป็นที่นับถือของชาวบ้านในหมู่บ้านนั้น หมอมสูตรขวัญสมัยก่อนๆ นุ่งห่มธรรมดาเพียงให้มีผ้าขาวหรือให้มีผ้าขาวม้าพาดบ่าก็พอปัจจุบันนิยมนุ่งขาวห่มขาว นับว่าเป็นการพัฒนาให้เหมาะสมกับสังคมสมัยใหม่ ก่อนลงมือสวดเจ้าภาพต้องเตรียมค้ายผูกแขน พราหมณ์ ไว้เป็นค้ายผูกข้อมือธรรมดาเป็นแต่เพียงมัดธนบัตรเป็นค่านูชาพราหมณ์จำนวนมาก หรือน้อยแล้วแต่เจ้าภาพจะเห็นสมควรและเจ้าภาพจะเป็นคนผูกข้อมือพราหมณ์ด้วยค้ายผูก แขนพิเศษนี้ พราหมณ์จะจัดให้เจ้าของขวัญนั่งให้หันหน้าไปในทิศทางต่างๆ ตามตำรา เจ้าของ ขวัญนั่งลงแล้วยกมือไหว้ พราหมณ์เสร็จแล้วใช้มือขวาจับพาชขวัญตั้งจิตอธิษฐานขอให้เทวดา บันดาลให้เป็นไปดังหมอมขวัญหรือพราหมณ์สูตร ญาติพี่น้องจะนั่งล้อมเป็นวงค้ำหลังตั้งจิต อธิษฐานให้เจ้าของขวัญมีความสุขความเจริญ จึงเกิดแก่เจ้าของขวัญแล้วอ้อนวอนเทวดาเป็น ภาษาบาลีว่า สัก เต กา เม จะ รูปे จบแล้วว่า นะโม 3 จบแล้วกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย ครั้นจบแล้วจะสู่ขวัญอะไรก็เลือกเอาตามต้องการให้เหมาะกับงาน การสวดต้องให้เสียง ชัดเจน สละสลวย ไพเราะฟังแล้วเกิดความดีใจ ศรัทธาอุตสาหะ ในการทำความดียิ่งขึ้นจึงจะ เป็นสิริมงคลแก่เจ้าตัว ถ้าป่วยไข้ก็จะหาย ถ้าได้ดีได้เดือนยศเลื่อนตำแหน่งก็จะรักษาความดีไว้ ให้คงทนไม่ฟุ้งเพื่อเห่อเหิมจนลืมหืมตัวเมื่อสวดเสร็จจะกล่าวว่า สัพพพุทธานุภาเวน สัพพัมมานุ ภาเวน สัพพสังฆานุภาเวน สัพพ โสคติ ภาวันตุ เตยตา สัพพี ภาวตุ สัพ ๑ลฯ การเข้านั่งล้อมพา ขวัญถ้าเป็นการแต่งงานคู่บ่าวสาวพร้อมด้วยเพื่อนเจ้าบ่าวเจ้าสาวจะเข้าร่วมพิธีด้วย จะจัดให้ เจ้าบ่าวเจ้าสาวนั่งชิดกันเวลาจับพาชขวัญให้แขนเจ้าบ่าวทับแขนเจ้าสาวเพื่อนๆ เจ้าบ่าวจะ พยายามเบียดให้เจ้าสาวนั่งชิดกับเจ้าบ่าวให้มากที่สุด จะมีการแก่งเจ้าบ่าวต่างๆ นานาเป็นที่ สนุกสนาน การเชิญขวัญก่อนสูตรขวัญถ้ามีเวลาพอก็ให้ว่าคำเชิญขวัญเสียก่อนทุกครั้งการเชิญ

ขวัญเป็นพิธีที่ต่ออย่างหนึ่งคือการความสำเร็จความศักดิ์สิทธิ์จากพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ เทวดา อินทร์ พรหม ผู้มีอิทธิฤทธิ์มาประสิทธิ์ประสาทพรให้จะได้มีวาจาศักดิ์สิทธิ์เพราะผู้สวดและผู้ฟังไม่ใช่คนมีอิทธิฤทธิ์ เมื่อเราขอท่านท่านก็คงเมตตาประทานให้ตามคำขอ คำเชิญ ขวัญนั้นมีหลายสำนวน ไม่มีแบบตายตัว ขึ้นอยู่กับบุคคลและสถานการณ์ เช่น คำเชิญขวัญ สำหรับบุคคลธรรมดาและสำหรับเชื้อพระวงศ์ ตามความเหมาะสม

1.3) การผูกแขนหรือข้อมือ เมื่อพราหมณ์สูตรขวัญจบแล้วญาติพี่น้องจะเอาข้าว ไข่ กล้วย ใต้มือเจ้าของขวัญมือซ้ายหรือมือขวาก็ได้ให้พราหมณ์ผูกข้อมือให้ก่อนปกติจะผูกข้อมือซ้ายเพราะแขนซ้ายถือเป็นแขนขวัญเป็นแขนที่อ่อนแอใช้งานหนักไม่ได้ เป็นแขนที่นำรักทะนุถนอม ในเวลาผูกข้อมือนั้นทุกคนยื่นมือขวาออกไปพุง (โถม) แขนของเจ้าของขวัญที่พราหมณ์กำลังทำพิธีผูกข้อมือให้ถ้าอยู่ห่างก็ยื่นมือจับแขนหรือแตะตัวกันต่อๆ มาเป็นเส้นสายเหมือนเชือกแสดงถึงความสัมพันธ์ทางกายและใจเป็นอย่างยิ่ง แล้วตั้งจิตอธิษฐานขอให้เจ้าของขวัญมีความสุขความเจริญ เมื่อผูกข้อมือเสร็จแล้วให้ผู้เป็นเจ้าของขวัญมีความสุข ความเจริญ เมื่อผูกข้อมือเสร็จแล้วให้ผู้เป็นเจ้าของขวัญประนมมือไหว้ผู้ให้พรเป็นการรับเอาพร เมื่อพราหมณ์ผูกเสร็จแล้วต่อไปก็เป็นโอกาสของญาติมิตรต่างๆ ไปจะเข้ามาผูกข้อมือให้กับเจ้าของขวัญ ค่ายผูกแขนถือเป็นของดีของศักดิ์สิทธิ์ควรรักษาไว้อย่าทิ้งดิ่งทิ้ง ให้ล่วง 3 วัน จึงดึงออก เวลาทิ้งอย่าทิ้งลงที่สกปรก เพราะค่ายผูกแขนเป็นของขาวของบริสุทธิ์ เป็นจตุรรมแห่งจิตใจบริสุทธิ์หลายดวงจึงควรรักษาไว้ให้ดี ผู้เฒ่าผู้แก่เคยเล่าให้ฟังว่าค่ายผูกแขนที่เก็บรักษาไว้เป็นของศักดิ์สิทธิ์ป้องกันอันตรายได้ เช่น มีโจรมาปล้น อธิษฐานขอให้จิตทุกดวงช่วยก็ปลอดภัยจากอันตรายได้และเป็นเสน่ห์ดึงดูดจิตใจให้คนรักใคร่ชอบพอได้ การผูกแขนที่จะอำนวยความสะดวกสุขให้แก่เจ้าของขวัญควรประกอบด้วยองค์ 4 คือ 1) ผู้ผูกหรือพราหมณ์ 2) ผู้รับผูกหรือเจ้าของขวัญ 3) ผู้เกี่ยวข้องคือญาติมิตร 4) คำกล่าวขณะที่ผูก เป็นคำเรียกร้องเชิญขวัญซึ่งเป็นคำที่ไพเราะ อ่อนหวาน สุภาพ เรียบร้อยมีความหมาย ไปในทางที่ดีงาม

โอกาสจัดพิธีสู่ขวัญ มีหลายโอกาส เช่น คารวะพระพุทธรูป บายศรีพระสงฆ์ สู่ขวัญแม่ออกกรรม (คลอดบุตรออกไป) สู่ขวัญเด็กน้อย สู่ขวัญเหื่อน สู่ขวัญคนธรรมดา สู่ขวัญแต่งงาน สู่ขวัญหลวง สู่ขวัญเกวียน สู่ขวัญขึ้นเสา (ผู้) สู่ขวัญน้อยก่อนแต่งงาน สู่ขวัญคนป่วย สู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ สู่ขวัญวัวขวัญควาย จะเห็นได้ว่าพิธีสู่ขวัญนี้เป็นประเภท ขนบประเพณี คือ ประเพณีชาวอีสานได้เคยตั้งหรือร่างเป็นระเบียบแบบแผนขึ้นไว้ เป็นธรรมดาของประเพณีที่อาจมีส่วนปลีกย่อย แปลกแตกต่างกันไปบ้างในลักษณะของการพัฒนาเป็นลักษณะของความ

เจริญให้เหมาะสมกับกาลสมัย แต่ส่วนสำคัญของประเพณีนี้ก็ยังคงอยู่และเป็นหน้าที่ของพวก
รุ่นต่อไปจะเป็นผู้รับช่วงระวางรักษาไว้ให้มรดก อันสำคัญนี้ยังยืนสืบไป

7.10 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องตาจ้ำหรือกระจ้ำ

บุญยงค์ เกศเทศ (สืบค้นเมื่อ 6 สิงหาคม 2553 จาก http://202.29.22.173/php/information2/Phakarot/temple_4.html) กล่าวว่า ตาจ้ำหรือกระจ้ำ เป็นบุคคลที่ได้รับ
มอบหมายให้เป็นตัวแทนของชุมชนติดต่อสื่อสารกับผีปู่ตาหรือรับบัญชาจากผีปู่ตามาแจ้งแก่
ชุมชน ตลอดจนมีภาระหน้าที่ในการดำเนินกิจกรรมด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีปู่ตาและ
บริเวณที่อยู่อาศัย ตาจ้ำอาจเรียกได้หลายชื่อแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น เช่น ตาจ้ำ กระจ้ำ
ชะจ้ำ ข้าวจ้ำ เฒ่าประจำ เจ้าจ้ำหรือจ้ำ นอกจากนี้ตาจ้ำจะต้องเอาใจใส่ดูแลป้องกันรักษาพื้นที่
บริเวณป่า ต้นไม้ สัตว์ป่ารวมถึงทรัพยากรผลิตผลจากคอนปู่ตา เช่น เห็ด แมลง ฟินไม้
แห้ง ผักและพืชสมุนไพร การจะใช้ทรัพยากรในป่าคอนปู่ตาเป็นการส่วนตัวต้องขออนุญาตผี
ปู่ตาโดยผ่านตาจ้ำเสมอ มิฉะนั้นจะถูกผีปู่ตาลงโทษให้ผู้นั้นได้รับภัยพิบัติจนอาจถึงแก่ชีวิตได้

เมื่อตาจ้ำมีบทบาทผูกพันกับผีปู่ตาและชุมชน ตาจ้ำจึงเป็นเสมือนสัญลักษณ์แทน
สถาบันอันศักดิ์สิทธิ์ในชุมชนทุกสถาบัน นับตั้งแต่คอนปู่ตา พระภูมิเจ้าที่ เทวดา หลักเมือง
มหัศจรรย์และหลักบ้าน การคัดเลือกตาจ้ำนั้นจะคัดเลือกจากบุคคลในหมู่บ้านที่มีความประพฤติ
ดีบุคลิกน่าเลื่อมใส เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน ในแต่ละชุมชนอาจมีวิธีการเลือกตาจ้ำ
แตกต่างกันไป เช่น เลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติในหมู่บ้านมา 5-10 ราย พร้อมไม้คานหรือไม้
ไผ่ที่มีความยาวเท่ากับวาวของแต่ละคน แล้วมากำหนดควาอีกครั้งต่อหน้าศาลปู่ตาและผู้อาวุโส
ในหมู่บ้านร่วมเป็นพยานรู้เห็น ถ้าผู้ใดคว้าแล้วปรากฏว่าไม้คานหรือไม้ไผ่ยกเกินวา แสดง
ให้เห็นว่าผีปู่ตาพอใจเลือกบุคคลผู้นั้นไว้เป็นตาจ้ำ ในบางชุมชนอาจเลือกตาจ้ำโดยสืบทอด
บุคคลในตระกูลนั้นๆ การคัดเลือกตาจ้ำไม่ว่าจะได้มาโดยวิธีใดก็ตาม ถือได้ว่าตาจ้ำเป็นบุคคล
ที่ชุมชนมีความเคารพ ศรัทธา เชื่อถือและผีปู่ตาก็ยอมรับไว้วางใจเช่นกันซึ่งสอดคล้องกับคำ
ให้สัมภาษณ์ของ นายทองดี ทรัพย์สมบัติ (2553 : สัมภาษณ์)

7.10.1 ความเป็นมา

อีสานเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่สืบทอดมรดกจากบรรพชนมาอย่างต่อเนื่อง
ยาวนาน โดยผูกพันกับธรรมชาติ ป่าวัฒนธรรมชุมชนอย่างแนบแน่น ได้รับการสั่งสมแนวคิด
ภูมิปัญญา ปลูกศรัทธา คติ ความเชื่อจนเป็นแบบแผนการดำรงชีวิตที่มีคุณค่า อันแสดงให้เห็น
ถึงความเฉลียวฉลาดของทรัพยากรบุคคลและสังคมในท้องถิ่น สังคมภาคอีสานเคร่งครัดใน
รูปแบบของประเพณี พิธีกรรม เชื้อถือในเรื่อง บาบ บุญคุณโทษ ขวัญ วิญญาณ เทวดา

อาร์กซ์ ตลอดจนมีสาขางานไม่อย่างจริงจัง โดยมีการเช่นสำรวจ บัดผลตามฤดูกาลพร้อมกันนี้ยังปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาด้วยความมั่นคง ตามค่านิยมของชุมชนเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ หรือแก้ไขปัญหาชีวิต ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันภัยทั้งหลายทั้งปวงไม่ให้มากล้ำกรายคนหรือครอบครัว ตลอดจนทุกชีวิตในชุมชน นอกจากนี้ยังได้แสดงถึงความกตัญญูเชิดชูคุณความดีของบรรพชน ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

คติความเชื่อเรื่องผีนั่นชาวอีสานเชื่อกันว่า ผีมีอยู่ 2 กลุ่มใหญ่ กลุ่มที่ 1 เป็นผีประเภทแผ่คุณความดี ช่วยคุ้มครองปกป้องภัยพิบัติทั้งปวงที่จะมากล้ำกราย ตลอดจนดูแลรักษาชุมชนให้เกิดสันติสุข ขณะเดียวกันก็อาจบันดาลให้เกิดความเดือดร้อน หากผู้ใดล่วงละเมิด ขาดความเคารพยำเกรงหรือมีพฤติกรรมอันไม่พึงปรารถนาของชุมชน กลุ่มผีดังกล่าวมี ผีเจ้าผีนาย ผีบ้าน ผีเรือน ผีเจ้าที่ ผีปู่ย่า ผีปู่ตา ผีตายาย ผีมเหสักข์หลักเมือง ผีฟ้า ผีแดน ผีมด ผีหม้อ ผีเจ้าปู่หลุบตาหรือผีที่ชาวบ้านนับถือเฉพาะถิ่นซึ่งมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป ส่วนผีกลุ่มที่ 2 เป็นผีร้ายที่คอยมุ่งทำลายล้าง เบียดเบียนก่อความวุ่นวายสับสนให้เกิดโทษภัย เช่น ผีปอบ ผีเปรต ผีแม่เลี้ยง ผีห่า

เมื่อชาวบ้านได้ก่อตั้งชุมชนขึ้นมา ณ บริเวณใดก็ตามย่อมจะต้องสร้างบ้านเรือน โรง หอหรือศาล (ตูป) ไว้เป็นที่พำนักอาศัยของกลุ่มผีประเภทที่ให้คุณไว้เสมอ ณ บริเวณใกล้เคียงเพื่อเป็นที่พึ่งพิงสำหรับบูชาเช่นสำรวจสังเวทเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจ กลุ่มผีให้คุณที่ชาวอีสานให้ความเคารพศรัทธามากนั้นคือ ผีปู่ตา ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มผีบรรพชนหรือกลุ่มผีประจำตระกูลที่ล่วงลับไปแล้วของชาวบ้าน แต่ดวงวิญญาณยังเป็นห่วงบุตรหลานอยู่จึงเฝ้าคอยดูแล รักษา คุ้มครอง ป้องกันภัยร้ายทั้งปวงที่จะเกิดขึ้นในชุมชน โดยมอบหมายให้ ตา จ้า เป็นผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ติดต่อประสานงานสื่อสารระหว่างผีบรรพชนกับชาวบ้าน ความเชื่อถือศรัทธาเรื่องผีบรรพชนหรือผีปู่ตายายของชาวอีสานนั้นปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นประเพณีทุกท้องถิ่นและยึดมั่นเคารพในผีเพศชายเป็นสำคัญ จึงคงเหลือชื่อเป็น ผีปู่ตาหรือผีตาปู่ ส่วนผียายนั้นกลับเลือนหายไป อย่างไรก็ตามการคงชื่อ ปู่และตา อาจมุ่งหวังเป็นบรรพชนทั้งฝ่ายบิดามารดา ให้หัดเตือนกันด้วย ปู่เป็นญาติข้างฝ่ายชายและตาเป็นญาติข้างฝ่ายหญิง

7.10.2 เงื่อนไขผูกพันระหว่างผีกับป่า

ในการตั้งชุมชนของชาวอีสานนั้นมักจะมีครอบครัวเครือญาติเพียงไม่กี่ครอบครัวเข้ามาปลูกสร้างบ้านเรือนและยึดพื้นที่ทำไร่ นา สิ่งสำคัญที่ทุกชุมชนจะไม่ลืมคือ การกำหนดเขตพื้นที่ป่าที่ออกเป็นสามส่วน ส่วนที่ 1 ให้เป็นพื้นที่พำนักอาศัยของผีบรรพชน ผีปู่ตา โดยสร้างเรือน โรงหรือศาล (ตูป) ให้อยู่ในทิศทางที่ต่างกันตามความเหมาะสม โดยทั่วไปแล้ว

มักนิยมให้อยู่ด้านทิศตะวันออกของชุมชน ส่วนที่ 2 จะกำหนดให้อยู่ด้านทิศเหนือหรือทิศใต้ของชุมชน เป็นป่าสำหรับเลี้ยงสัตว์จำพวก วัว ควายหรือสัตว์ใช้งานอื่น ซึ่งเรียกว่าป่าทำเลเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะการกำหนดเลือกพื้นที่อยู่อาศัยของหมู่บ้านนั้นต้องให้พื้นที่เป็นเนินสูง โคนโคกหรือดอนซึ่งน้ำท่วมไม่ถึง มีสภาพป่าหนาที่บ ร่มครึ้มมีสัตว์ป่าชุกชุมหลากหลายพันธุ์ มีบรรยากาศน่าสะพรึงกลัว ทั้งเสียงร้องของสัตว์ ประสานไปกับเสียงเสียดของต้นไม้ เกรียวเถาวัลย์ซึ่งทำให้อาณาเขตของดอนป่าดูขลังและศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้น

เรือน โรง หอหรือโรงศาลที่ต้องสร้างไว้เป็นที่พักอาศัยของหมู่บ้านนั้น เรียกว่า หอปู่ตา ศาลปู่ตา ตูบปู่ตาหรือโฮงปู่ตา นิยมสร้างกันเป็นสองลักษณะ คือ ใช้เสาหลักเพียงเสาเดียวเหมือนศาลพระภูมิทั่วไป แล้วสร้างเป็นเรือนยอดบนปลายเสากับใช้เสาสี่ต้น แล้วสร้างโรง เรือนหรือศาลาให้มีห้องขนาดเล็กหรือใหญ่ตามต้องการ โดยทั่วไปแล้วจะมีห้องโถงเพียงห้องเดียวและภายในห้องนั้นต้องให้บริเวณสำหรับเป็นที่วางสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นพร้อมทั้งวัสดุที่แกะสลักด้วยไม้หรือรูปปั้น ตามที่เชื่อถือกันว่าเป็นสิ่งของที่ปู่ตาต้องการ เช่น เป็นรูปคน สัตว์ ข้าทาสและบริวาร ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้จำเป็นไว้สำหรับให้ปู่ตาได้ใช้สอยไม่ขาดแคลน ส่วนด้านหน้าตูปหรือศาลมักจะทำให้มีชานยื่นออกมาสำหรับเป็นที่ตั้งหรือวางเครื่องบูชาและเครื่องเช่นสังเว

7.10.3 ป่าคอนปู่ตากับการใช้ประโยชน์ของชุมชน

การใช้ประโยชน์จากป่าคอนปู่ตา โดยทั่วไปนั้นมีอยู่ 2 ประการคือ ประการที่ 1 ใช้เป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม โดยปกติแล้วคอนปู่ตาเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เคารพยำเกรงของชาวบ้าน ชาวบ้านจะใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับความศรัทธาที่มีต่อปู่ตา เช่น พิธีกรรมเลี้ยงประจำปีในเดือน 3 และเดือน 6 ซึ่งเรียกว่า เลี้ยงขึ้น (เป็นการเลี้ยงเมื่อเสร็จสิ้นการเก็บเกี่ยว) และเลี้ยงลง (เป็นการเลี้ยงเมื่อจะเริ่มต้นฤดูการปักดำ) นอกจากนี้มีพิธีเสี่ยงทายสภาพดิน ฟ้า อากาศก่อนจะเริ่มต้นไถหว่านและพิธีบนบานเฉพาะราย (ชาวอีสานเรียกว่าป่า) ซึ่งทุกพิธีกรรมจะมีการเซ่นไหว้บูชาและเลี้ยงดูด้วยความสำนึกในพระคุณ พร้อมกับอัญเชิญบวงสรวงปู่ตาให้มาช่วยคลบบันดาลให้ชาวบ้านอยู่ดีกินดีมีความสุขโดยทั่วหน้า นอกจากนี้ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมแล้ว คอนปู่ตาบางพื้นที่ยังใช้เป็นสถานที่เผาศพในบางโอกาสอีกด้วย ประการที่ 2 เป็นสถานที่ใช้ประโยชน์ทั่วไปของชุมชน เช่น เลี้ยงสัตว์ประเภทวัว ควาย ชุมชนอาจร่วมมือกันจับสัตว์น้ำตามหนองน้ำในบริเวณป่าคอนปู่ตาโดยมีเงื่อนไข ในป่าคอนปู่ตาเหล่านี้มีต้นไม้ประเภทต่างๆ และมีพืช ผัก เห็ด แมลง สมุนไพร สัตว์

ต่างๆ คนในชุมชนสามารถขออนุญาตตัดไม้มาสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยหรือเก็บผลผลิตจากป่ามาใช้ประโยชน์ได้ตามความจำเป็น บางบ้านเก็บใบตองของไม้บางชนิดมาเย็บเป็นผ้ากั้นห้องหรือแม้แต่ใช้เศษไม้และกิ่งไม้มาเป็นเชื้อเพลิง ตลอดจนทำเป็นไม้หลักหรือใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ ซึ่งการใช้ประโยชน์จะต้องได้รับความยินยอมจากกรรมการหมู่บ้านและตาจ้ำ

7.10.4 ภาวะอำนาจและการยอมรับ

ชาวบ้านมีความเชื่อในเรื่องอำนาจของผีบรรพชนและป่าคอนปู่ตาอย่างจริงจัง ปฏิบัติยึดถือและละเว้นอย่างเคร่งครัด เช่น จะไม่มีชาวบ้านคนใดเข้าไปตัดต้นไม้หรือจับสัตว์น้ำ โดยเฉพาะเต่า ตะพาบน้ำ ตะกวด ซึ่งชาวบ้านคนใดเข้าไปตัดไม้หรือจับสัตว์น้ำโดยฝ่าฝืนบุคคลนั้นก็จะมีอันเป็นไปตามที่ผีปู่ตาบันดาลให้เป็นไป ป่าคอนปู่ตาบางแห่งยังมีข้อห้ามสำหรับกิจกรรมที่ไม่เหมาะสมทั้งปวง เช่น ห้ามหนุ่มสาวมาพลอครักในบริเวณป่าคอนปู่ตา ห้ามปีศาจหรืออุจจาระในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์นี้แม้เดินทางผ่านก็จะต้องแสดงความเคารพแสดงความเชื่อเกี่ยวกับผีคอนปู่ตาของชาวบ้านนั้นจะส่งผลให้ชาวบ้านเชื่อว่าหากล่วงละเมิดต่อป่าคอนปู่ตา ผีปู่ตาจะโกรธและบันดาลให้เกิดผลร้ายขึ้นแก่คนในหมู่บ้านและชุมชน ไม่เว้นแม้จะเป็นสัตว์เล็กก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านได้เคยประสบพบเห็นมาแล้วและเล่าสืบต่อกันมาชาวบ้านจึงเชื่อถือและยอมรับว่าคอนปู่ตาและผีปู่ตาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้านที่ผู้ใดจะล่วงละเมิดมิได้ ข้อห้ามและข้อปฏิบัติกับปู่ตานั้น ถือว่าเป็นกฎระเบียบที่ทุกคนในชุมชนต้องยอมรับพร้อมกับปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด มิฉะนั้นจะถูกลงโทษโดยมติชาวบ้าน นอกจากนี้ยังเชื่อว่าหากบุคคลใดไม่ปฏิบัติตามหรือแสดงกิริยาอาการอันแสดงว่าดูถูกสถาบันคอนปู่ตาหรือไม่ยอมรับภาวะอำนาจของผีปู่ตาลงโทษไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เช่น ทำให้เกิดอุบัติเหตุ เกิดอาการปวดท้อง ปวดศีรษะ เป็นไข้ เจ็บแขนขาหรือเกิดการอาเจียนตลอดเวลาและบางรายอาจถึงกับเสียชีวิตโดยไม่ทราบสาเหตุหรือสุดที่แพทย์วินิจฉัยได้ ซึ่งชุมชนก็เชื่อว่าลักษณะดังกล่าวเป็นอำนาจของผีปู่ตาที่บันดาลให้เกิดขึ้น ข้อห้ามต่างๆ ในแต่ละชุมชนนั้นอาจกำหนดขึ้นจากมติที่ประชุมของชาวบ้านหรือตาจ้ำจะเป็นผู้กำหนดขึ้นมาเองก็ได้ตามคำขอของผีปู่ตา ซึ่งได้มาเข้าฝันตาจ้ำให้กำหนดข้อห้ามต่างๆ ขึ้นมาบัดนี้

1) ห้ามผู้ใดยึดครองพื้นที่บริเวณป่าคอนปู่ตาหรือห้ามจับจองทรัพยากร

ต่างๆ ในบริเวณป่าคอนปู่ตาเพื่อเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัวโดยเด็ดขาด

2) ห้ามจับสัตว์ทุกประเภทในบริเวณคอนปู่ตา ให้ถือว่าเป็นเขตอภัยทาน

บ้างก็เชื่อว่าสัตว์เล็ก สัตว์ใหญ่ ที่อยู่อาศัยในบริเวณคอนปู่ตาคือบริวารของท่าน ห้ามผู้ใดล่าสัตว์เด็ดขาด จึงมักพบเสมอว่าในพื้นที่คอนปู่ตาจะมีสัตว์หลายประเภทอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก

3) ห้ามตัดไม้ทุกชนิดในป่าปู้ตา จนกว่าจะได้รับอนุญาตจากตาจ้ำหรือได้รับอนุญาตจากมดิดของชาวบ้าน จึงจะสามารถเข้าไปตัดไม้มาใช้ประโยชน์ได้ ในบางพื้นที่มีเงื่อนไขว่าจะต้องปลูกต้นไม้ชดเชย 1 ต้นหรือมากกว่านั้นในกรณีที่ตัดมา 1 ต้น

4) ห้ามแสดงกิริยาและพฤติกรรมอันไม่เหมาะสมต่อสถานที่ เช่น ปัสสาวะ อุจจาระในเขตพื้นที่คอนปู้ตา

5) ห้ามประพடுத்தินในเชิงการมรดกในคอนปู้ตาหรือมั่วสมเสพของมีนเมา เพราะถือว่ามีเจตนาไม่เคารพต่อปู้ตา

6) ห้ามลบหลู่และกล่าววาจาใดที่สื่อเจตนาไม่เคารพปู้ตา

ด้วยเหตุที่มีข้อห้ามเหล่านี้ พื้นที่คอนปู้ตาจึงมักเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ มีต้นไม้หนาแน่น มีสัตว์อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก คอนปู้ตาจึงกลายเป็นวิธีการบริหารจัดการการใช้ทรัพยากรของชุมชน ได้อย่างคุ้มค่าที่สุด

7.10.5 ศักยภาพของชุมชน

เนื่องจากพื้นที่ป่าคอนปู้ตาส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนที่ห่างไกลความเจริญ ความเชื่อดั้งเดิมจึงยังคงฝังลึกอยู่ในจิตใจของผู้คน ชาวบ้านส่วนใหญ่เชื่อและศรัทธาในสถาบันคอนปู้ตาอย่างจริงจัง แม้ว่าบางคนจะเชื่อบ้างไม่เชื่อบ้าง แต่ก็ยอมปฏิบัติตามข้อห้ามที่ชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนดขึ้นมาโดยดี ข้อห้ามต่างๆ เช่น ห้ามตัดไม้ ห้ามล่าสัตว์หรือแม้แต่ห้ามประพடுத்தินสิ่งที่ไม่ดีไม่งามในพื้นที่อาณาบริเวณคอนปู้ตา ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้ชาวบ้านทุกคนเคารพในสิทธิส่วนบุคคลไม่ก้าวท้าวและให้เกียรติซึ่งกันและกัน กล่าวได้ว่า ฝึปู้ตาสามารถกำหนดบทบาทพฤติกรรมอันเป็นศักยภาพของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ป่าคอนปู้ตายังถือเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน ตาจ้ำเป็นผู้สื่อสารนำคำสั่งสอนของปู้ตามาอบรมสั่งสอนชาวบ้านให้ทุกคนยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรมช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน ชาวบ้านจึงมีความรักใคร่สามัคคีกัน เมื่อมีกิจกรรมส่วนรวมก็จะให้ความร่วมมือกันอย่างดี จากอดีตจนถึงปัจจุบันพบว่า บริเวณป่าคอนปู้ตานั้นชาวบ้านยังให้ความเคารพและเกรงกลัวมาก

การลงโทษของฝึปู้ตานั้นไม่ได้มุ่งก่อให้เกิดความเสียหายมากนัก แต่เพื่อเป็นการสั่งสอนให้คนรู้จักกระทำในสิ่งที่ถูกที่ควรเท่านั้น ป่าคอนปู้ตาจึงเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญของหมู่บ้านชนบทอีสานด้วย ถือว่าเป็นที่สิงสถิตวิญญูณของบรรพชนจากอดีตเป็นผู้ให้ความคุ้มครองป้องกันภัยพิบัติทั้งปวง บันดาลให้ชาวบ้านอยู่อย่างมีความสุข คุ้มครองป้องกันภัยพิบัติทั้งปวง ให้ชาวบ้านอยู่อย่างมีความสุขและยังคุ้มครองไปถึงทรัพย์สิน ไร่ นา รั้ว กล้วยอันเป็นสมบัติของคนในหมู่บ้าน ไม่ให้ถูกลักขโมยหรือสูญหายอีกด้วย นอกจากนี้ยัง

ป้องกันชาวบ้านมิให้ประพฤติดิทรครองครองธรรม โดยยกเอาผีปูดามาเป็นข้อบังคับให้ชาวบ้านอยู่ในกรอบประเพณีอันดีงามของสังคม เพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ป่าคอนปูดานั้นเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ชาวบ้านจึงไม่เข้าไปตัดไม้ทำลายป่าหรือทำอันตรายสัตว์ที่อยู่บริเวณนั้น ยกเว้นกรณีที่ได้รับอนุญาตแล้วแต่ก็ปฏิบัติด้วยความเชื่อถือเคารพและศรัทธาคอนปูดาก็เสมือนเป็นวนอุทยานหรือสวนป่าสาธารณะของหมู่บ้าน

บางกรณีชาวบ้านอาจบนบาน (การบ๋า) ขอร้องหรือความอนุเคราะห์จากผีปูดาก็ให้อำนวยประโยชน์หรือขจัดปัดเป่าความทุกข์ร้อนที่มีในขณะนั้น เมื่อทุกอย่างคลี่คลายหรือประสบผลสำเร็จก็จะต้องมาทำพิธีบน (การปลงบ๋า) ซึ่งจำเป็นต้องนำเครื่องเซ่นมาถวาย โดยมีตาจ้ำเป็นผู้ซึ่งบอกกล่าวทำพิธีอีกเช่นกัน กล่าวได้ว่า ผีปูดตาจ้ำและชุมชนเป็นองค์ประกอบประสานร่วมกัน ที่จะผลักดันให้ชุมชนเกิดแรงศรัทธา ความเชื่อ ความสามัคคี ที่จะสืบทอดเจตนารมณ์ของบรรพชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรคอนปูดตา ซึ่งเป็นสาธารณะสมบัติส่วนรวมของชุมชน นอกจากนี้ลักษณะพิธีกรรมเกี่ยวกับการเลี้ยงผีปูดตาหรือการบ๋า เป็นเงื่อนไขที่แสดงให้เห็นถึงปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมการกินอยู่ ความอุดมสมบูรณ์ด้านเกษตรกรรมและความมุ่งหวังในอนาคตเพื่อปรับสภาพจิตใจให้มั่นคงจากผลอันเกิดจากการเสียหายที่เป็นไปในลักษณะใดก็ได้ ทั้งนี้เพื่อจะได้เตรียมรับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นโดยไม่ประมาท

7.10.6 ความขัดแย้งและการกลืนกลายความเชื่อถือ

ภายในป่าคอนปูดตาจะมีโรงเรือน หอหรือศาลอาศัยที่เป็นป่าทิพย์ พื้นที่เฉลี่ย 1 - 100 ไร่ เกือบทุกชุมชนในเขตภาคอีสานและมีตาจ้ำเป็นสื่อเชื่อมระหว่างผีปูดากับชาวบ้านมาอย่างต่อเนื่อง ป่าคอนปูดตาหรือผีปูดตา ซึ่งเรียกรวมกันว่า ป่าคอนปูดานั้นปัจจุบันในหลายชุมชน กำลังได้รับผลกระทบจาก คนบุกรุกทำลายในรูปแบบต่างๆ เช่น คอนปูดตาบ้านตาหลุง บ้านเสือกินวัว บ้านป่าขาด บ้านหนองแดง อำเภอแกดำ จังหวัดมหาสารคาม ที่ทางสภาพตำบลต้องการสร้างโรงเรียนมัธยมบนพื้นที่นี้ แต่เกิดการทักท้วงจากชาวบ้านและเข้าชื่อร้องเรียนให้ระงับการดำเนินการ โดยอ้างเหตุผลความเชื่อถือศรัทธาผีปูดตา จากจารีตประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่ครั้งโบราณกาล ด้วยเป็นที่พึงทางใจที่สำคัญ จนกระทั่งสภาพตำบลต้องเลิกล้มเลิกไป แต่อีกหลายชุมชน สภาพป่าคอนปูดตาต้องถูกทำลายไปโดยสิ้นเชิง ถูกเบียดบังพื้นที่บางส่วนหรือส่วนใหญ่ไปโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ กลายเป็นสถานีนอนมัย สถานีตำรวจที่ว่าการอำเภอ โรงเรียน ค่ายลูกเสือหรือสถาบันทางสังคมอื่นๆ หรือกลายเป็นสำนักสงฆ์ตลอดจนวัดป่าซึ่งจะเชื่อประโยชน์ที่แตกต่างกันจากอดีตอย่างสิ้นเชิง

คองหรือคองปู้ตา เป็นสถานที่สาธารณะอันศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนที่ชาวบ้านให้ความเคารพศรัทธาอย่างต่อเนื่อง ผลของความเชื่อนั้นอาจพิสูจน์ให้เห็นเป็นรูปธรรมไม่ได้ แต่การดำรงวิถีชีวิตที่พึ่งพิงป่าคองปู้ตา ทั้งทางจิตใจและปัจจัยทางกายที่ได้รับความประโยชน์จากทรัพยากรและผลผลิตจากป่าอันอุดมสมบูรณ์ ย่อมบ่งชี้ได้ว่าชุมชนดำเนินชีวิตและมีความหวังอยู่ได้ในทุกฤดูกาลและแม้ผสมผสานความเชื่อศรัทธาจากผีบรรพชนมาเป็นพุทธศาสนาในรูปลักษณะของสำนักสงฆ์และวัดป่าซึ่งปฏิเสธเรื่องผีโดยเด็ดขาดนั้นก็ จะไม่สามารถเชื่อมโยงความคิดทัศนคติที่เคยมีหรือปฏิบัติกับผีปู้ตาได้ เนื่องจากผีปู้ตามีความผูกพันอย่างแนบแน่นกับชาวบ้านมาตั้งแต่เริ่มก่อสร้างชุมชน จะเห็นได้ว่าปัจจุบันยังมีพิธีกรรมบูชาเช่นสรวงก่อนการปักดำหรือแสดงความชื่นชมยินดี เมื่อได้ผลผลิตจากไร่นา แม้การจากบ้าน ไปแสวงหาโชคลาภที่อื่นก็ต้องมากราบลาขอพรผีปู้ตาเพื่อให้เกิดสิริมงคล กล่าวได้ว่า ผีปู้ตายังคงมีอำนาจแฝงในจิตสำนึกของชาวบ้าน แม้จะขาดเหตุผลในการพิสูจน์ความจริงที่เป็นรูปธรรมก็ตาม อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากปัจจุบันที่กำลังจะกลืนกลายปรับสภาพให้คล้ายคลึงกันไปทุกแห่ง ไม่ว่าจะเป็นชุมชนเมืองหรือชนบท แต่ในความเป็นจริงแล้วมนุษย์ไม่สามารถปฏิเสธสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติได้อย่างแท้จริงไม่ได้ เนื่องจากพื้นเพดั้งเดิมของเรานั้นกำเนิดและดำรงชีวิตมาพร้อมกับธรรมชาติ การเก็บหาของป่าเป็นสังคมเกษตรกรรม แม้จะเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรมหรือลักษณะอื่นใดก็ตาม มนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงหนีจากธรรมชาติได้ เพราะมนุษย์มีความจำเป็นต้องพึ่งพาธรรมชาติ ป่าคองปู้ตาที่บรรพชนได้หวงแหนและอนุรักษ์ไว้ได้นานนับศตวรรษนี้เป็นบทพิสูจน์ได้ว่า ป่าคองปู้ตาเป็นป่าวัฒนธรรมที่มีคุณค่าของชุมชนภาคอีสาน

7.10.7 กระบวนการจัดการทรัพยากรป่าคองปู้ตาของชุมชน

ความเชื่อถือศรัทธาในผีบรรพชน ผีปู้ตา นับเป็นภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของชุมชนชาวอีสานที่สืบทอดเกี่ยวโยงไปถึงความผูกพันระหว่างคนกับป่าอย่างแนบแน่น ด้วยเหตุที่ชุมชนต้องพึ่งพาป่า เพื่อยังชีพตั้งแต่ก่อตั้งบ้านเรือนเป็นต้นมา จึงต้องกระทำตนให้ประสานกลมกลืนกับป่า ทั้งใช้สอยทรัพยากรอย่างประหยัดด้วยจิตสำนึกและรู้คุณค่า เรื่องผีปู้ตาหรือผีอารักษ์บ้าน องค์กรชุมชนหลายพื้นที่ยังมีกลวิธีในการบริหารจัดการป่าคองปู้ตาอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ในอีกหลายพื้นที่ยังปล่อยปละละเลยเนื่องจากหลายปัจจัย เช่น ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน ความมีจิตสำนึกร่วมกันของชาวบ้าน ความใส่ใจของพระที่เล็งเห็นคุณค่าของป่าวัฒนธรรมที่จะสามารถอำนวยประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของชุมชนได้อย่างต่อเนื่องครบวงจรนั่นเอง ประกอบกับการสร้างเสริมภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สืบทอดเป็นมรดกมาในรูปแบบของการชะล่าหรือข้อห้าม เช่น ห้ามกินเนื้อสัตว์บางชนิด เช่น เต่า กระรอกเผือก ผู้ฝ่าฝืนจะ

ทำให้มันดีเพื่อความศักดิ์สิทธิ์หรือมีอันเป็นไป ในกรณีเก็บยาสมุนไพรก็ต้องมีพิธีกรรมเช่น
 strav บัดพลีกับผีหรือเทวดาที่รักษาต้นไม้ต่างๆ เพื่อขออนุญาตก่อนที่จะลิดรอน ขุด ตัด เอา
 ราก หัว เปลือก กิ่ง ใบ ยอด ดอก ผลเท่านั้นไม่ได้ทำลายต้น มิฉะนั้นจะถือว่าผิดครูที่
 ประสิทธิ์ประสาทความรู้มาแต่ต้น ผลผลิตจากป่าที่ได้เก็บเกี่ยวส่วนใหญ่ก็เพื่อการบริโภคใน
 ครัวเรือน ต่อมาได้มีการแลกเปลี่ยนซื้อขายกันไปตามตลาดย่อยในชนบทบ้าง หรือตลาดใน
 ชุมชนเมือง เราจึงมักเห็นผลผลิตพืชพันธุ์ป่าวางขายอยู่ทั่วไป ซึ่งจะแตกต่างกันออกไปตาม
 ลักษณะสภาพที่เกิดขึ้นในแต่ละฤดูกาล เช่น ฤดูฝนจะมีเห็ด แมลงหรือพืชพันธุ์ผักชนิดต่างๆ
 ฤดูร้อนจะมีสัตว์เลื้อยคลานจำพวกงู แมลง ไข่มดแดง น้ำผึ้งหรือฤดูหนาวก็มีแมลงอีกบาง
 ชนิด พืชพันธุ์ผักชนิดที่แตกต่างกับในฤดูร้อนและฤดูฝน กล่าวได้ว่าผลผลิตในป่าในรอบปีนั้น
 จะมีต่อเนื่องและปรับเปลี่ยนไปตามสภาพลมฟ้าอากาศ แต่เดิมนั้นเวลาเช้าในแต่ละวันตลาดสด
 จะกลายเป็นชุมชนของชาวบ้านจากชุมชนที่มีป่าวัฒนธรรม ซึ่งนิยมนำผลผลิตจากป่าใน
 ลักษณะที่แตกต่างกันไปเท่าที่จะหาเก็บได้มาเสนอขายกับพ่อค้าคนกลางหรืออาจวางขายเอง
 นอกเหนือจากการเก็บผลผลิตจากป่าก็จะสร้างงานถัก ทอ สาน เครื่องมือ เครื่องใช้จำพวก
 กระบุง ตะกร้า หวดหนึ่งข้าว กระจาด กระด้ง คราด ไม้กวาด บั้งก็ ชะลอม กระติบ ซึ่งใช้
 วัสดุจากป่าเช่นเดียวกัน ผลผลิตดังกล่าวมักนำมาส่งตามห้างร้านเป็นรายได้เสริมอีกทางหนึ่ง
 ก่อนที่จะเข้าป่าหาผลผลิตสำหรับวันต่อไป จะเห็นได้ว่า ชุมชนเมืองยังต้องพึ่งพาผลิตผลจาก
 ชนบท โดยเฉพาะของป่าดอนปู่ตา ป่าจึงเป็นเหมือนสายใยชีวิตที่เกี่ยวโยงให้ผู้คนในเมืองกับ
 ชนบทได้มาพบปะทักทาย สร้างความคุ้นเคยต่อกัน เกิดกุศลจิตเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน ทั้งได้เรียนรู้
 พฤติกรรมตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตของกันและกัน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพึ่งพาป่าดอน
 ปู่ตาของชุมชนก็เพื่อการดำรงชีวิต ซึ่งทำให้ชาวบ้านต้องประสานกลมกลืนกับป่าอย่างมี
 เงื่อนไข เช่น การเก็บผลผลิตหรือใช้ประโยชน์จากป่าอย่างประหยัดคุ้มค่า หวงแหนและความ
 เคารพ เพราะเป็นที่พึ่งแห่งสุดท้ายของชุมชนไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใดก็ตาม

ป่ามีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่เกี่ยวข้องถึงการดำรงชีวิตพื้นฐาน ซึ่งมีผลทำ
 ให้มนุษย์ผูกพันอยู่กับธรรมชาติอย่างแนบแน่น แม้ช่วงเวลาจะเปลี่ยนไป ปัจจัยทางด้าน
 วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันมากขึ้นก็ตาม แต่ทรัพยากร
 ผลผลิตที่เก็บได้จากป่าดอนปู่ตานั้นยังมีคุณค่าเสมอ ไม่ว่าจะเป็นผลผลิต อาหาร พืชพันธุ์ ผัก
 ลำต้น ราก เปลือก แก่น กิ่ง ใบ ยอด ดอก ผลที่นำมาใช้ประโยชน์โดยตรงหรือแปรรูปมา
 เป็นสมุนไพร สีย้อมผ้า เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์เครื่องใช้ในบ้านและครัวเรือน เครื่องมือทาง
 การเกษตรและวัสดุในการจับหรือดักสัตว์ต่างๆ อย่างไรก็ตามการใช้ประโยชน์จากป่าในลักษณะ

สภาพดังกล่าว ชาวบ้านต่างมีจิตสำนึกและไม่ทำลายระบบนิเวศให้เสื่อมสภาพจนขาดความสมดุลที่จะทำให้เกิดผลกระทบต่อเนื่องไปถึงแหล่งต้นน้ำลำธาร สภาพดิน แร่ธาตุและสัตว์น้อยใหญ่ทั้งปวง แต่ชุมชนก็จะอยู่กันอย่างมีความสุข เพราะได้พึ่งพาอาศัยธรรมชาติเกือบในทุกด้าน องค์กรชุมชนจึงควรมีบทบาทในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าวัฒนธรรมของคนอย่างจริงจังโดยไม่ให้ปัจจัยภายนอกเข้ามามีอิทธิพลทำลายพื้นที่ป่าวัฒนธรรมได้ โดยมีข้อกำหนดเงื่อนไขเป็นแนวปฏิบัติสำหรับชุมชน ซึ่งอาจมีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกันออกไป เพื่ออนุรักษ์ป่าวัฒนธรรมให้มีสภาพดั้งเดิมหรือเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด ป่าคอนปู่ตาจะยังคงเป็นที่พำนักของผีบรรพชน เพื่อการเคารพสักการะ มีพิธีกรรมเสี่ยงทาย เลี้ยงเซ่นสรวงบูชาเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางใจ ตามความเชื่อถือศรัทธา

ป่าคอนปู่ตาเป็นสมบัติส่วนกลางของชุมชนที่แต่ละคนก็เป็นเจ้าของ มีสิทธิในการเข้าไปเก็บผลผลิตจากป่ามาใช้ประโยชน์ได้ตามต้องการ แต่ต้องไม่ทำลายเพื่อการพาณิชย์จนขาดจิตสำนึก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองค์กรของแต่ละชุมชนจะวางนโยบายกำหนดกรอบกฎเกณฑ์ไว้เป็นแนวทางปฏิบัติ ซึ่งถ้าหากกระทำได้ดังนี้เพียงหมู่บ้านละ 50 ไร่โดยเฉลี่ย พื้นที่ภูมิภาคอีสานซึ่งมีอยู่ประมาณ 2 หมื่นหมู่บ้านจะมีป่าวัฒนธรรมชุมชนโดยเฉพาะป่าคอนปู่ตาถึง 1 ล้านไร่ สถานะความเป็นอยู่ของชุมชนภาคอีสานก็จะมี ความสมบูรณ์ ชาวบ้านสามารถดำเนินชีวิตที่ปกติสุขได้ ไม่อดอยากแร้นแค้นจนต้องทิ้งถิ่นฐานไปแสวงโชคอย่างที่เป็นอยู่

7.11 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

กรมส่งเสริมการเกษตร (สืบค้นเมื่อ 6 สิงหาคม 2553 จาก <http://www.doae.go.th/report/SE/html/04.htm>) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจและเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

7.11.1 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี “เศรษฐกิจพอเพียง แปลว่า Sufficiency Economy คำว่า Sufficiency Economy นี้ไม่มีในตำราเศรษฐกิจ จะมีได้อย่างไร เพราะว่าเป็นทฤษฎีใหม่ Sufficiency Economy นั้น ไม่มีในตำราเพราะหมายความว่าเรามีความคิดใหม่และโดยที่ท่านผู้เชี่ยวชาญสนใจ ก็หมายความว่า เราก็สามารถที่จะไปปรับปรุงหรือไปใช้หลักการเพื่อที่จะให้เศรษฐกิจของประเทศและของโลกพัฒนาดีขึ้น” พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 23 ธันวาคม 2542

7.11.2 หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาทโดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้

1) กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาและเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤตเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

2) คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3) คำนียาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อม ๆ กัน

ดังนี้

3.1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป ไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ พอมี พอกิน

3.2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

3.3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4) เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

4.1) เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

4.2) เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5) แนวทางปฏิบัติและผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

7.11.3 เศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ

เศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ เป็นแนวทางในการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งพาตนเองในระดับต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นตอน โดยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความผันแปรของธรรมชาติหรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่าง ๆ โดยอาศัยความพอประมาณและความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียรและความอดทน สติและปัญญา การช่วยเหลือกัน และมีความสามัคคี

เศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายกว้างกว่าทฤษฎีใหม่โดยที่เศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบแนวคิดที่บ่งบอกหลักการและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ ในขณะที่แนวพระราชดำริเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่หรือเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาภาคเกษตร

อย่างเป็นทางการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม เฉพาะในพื้นที่ที่เหมาะสม ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ อาจเปรียบเทียบกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีอยู่ 2 แบบ คือ แบบพื้นฐานกับแบบก้าวหน้า ได้ดังนี้

ความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัวโดยเฉพาะเกษตรกร เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน เทียบได้กับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ที่มุ่งแก้ปัญหาของเกษตรกรที่อยู่ห่างไกลแหล่งน้ำ ต้องพึ่งน้ำฝนและประสบความเสี่ยงจากการที่น้ำไม่พอเพียง แม้กระทั่งสำหรับการปลูกข้าวเพื่อบริโภคและมีข้อสมมติว่า มีที่ดินพอเพียงในการขุดบ่อเพื่อแก้ปัญหาในเรื่องดังกล่าวจากการแก้ปัญหาความเสี่ยงเรื่องน้ำ จะทำให้เกษตรกรสามารถมีข้าวเพื่อการบริโภคยังชีพในระดับหนึ่งได้และใช้ที่ดินส่วนอื่น ๆ สนองความต้องการพื้นฐานของครอบครัวรวมทั้งขายในส่วนที่เหลือเพื่อมีรายได้ที่จะใช้เป็นค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว

อย่างไรก็ตาม แม้กระทั่งในทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ก็จำเป็นที่เกษตรกรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากชุมชน ราชการ มูลนิธิและภาคเอกชนตามความเหมาะสม ความพอเพียงในระดับชุมชนและระดับองค์กรเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 เป็นเรื่องของการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์หรือการที่ธุรกิจต่าง ๆ รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ กล่าวคือ เมื่อสมาชิกในแต่ละครอบครัวหรือองค์กรต่าง ๆ มีความพอเพียงขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นแล้วก็จะรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวมบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตนซึ่งจะสามารถทำให้ชุมชนโดยรวมหรือเครือข่ายวิสาหกิจนั้น ๆ เกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง

ความพอเพียงในระดับประเทศ เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 ซึ่งส่งเสริมให้ชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจสร้างความร่วมมือกับองค์กรอื่นๆ ในประเทศ เช่น บริษัทขนาดใหญ่ ธนาคาร สถาบันวิจัย การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะเช่นนี้จะเป็ประโยชน์ในการสืบทอดภูมิปัญญา แลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยีและบทเรียนจากการพัฒนาหรือร่วมมือกันพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประเทศอันเป็นสังคมใหญ่ประกอบด้วยชุมชน องค์กรและธุรกิจต่าง ๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงกลายเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกันด้วยหลักไม่เบียดเบียน แบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ ในที่สุด “ขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยพออยู่

พอกิน มีความสงบและทำงานตั้งอธิษฐาน ตั้งปลืษาน ในทางนี้ ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพอกิน ไม่ใช่ว่าจะรุ่งเรื่องอย่างยอด แต่มีความความพอกอยู่พอกิน มีความสงบ เปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ถ้าเรารักษาความพอกอยู่พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้ ฉะนั้นถ้าทุกท่านซึ่งถือว่าเป็นผู้มีความคิดและมีอิทธิพล มีพลังที่จะทำให้อื่น ๆ ซึ่งมีความคิดเหมือนกัน ช่วยกันรักษาส่วนรวม ให้อยู่ดีกินดีพอสมควร ขอย้ำพอกควร พอกอยู่พอกิน มีความสงบ ไม่ให้คนอื่นมาแย่งคุณสมบัตินี้จากเราไปได้ ก็จะเป็นของขวัญวันเกิดที่ถาวรที่จะมีคุณค่าอยู่ตลอดกาล” พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 23 ธันวาคม 2542

7.11.4 การสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เสนอให้ริเริ่มการสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสานต่อความคิดและเชื่อมโยงการขยายผลที่เกิดจากการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้อย่างหลากหลาย รวมทั้งเพื่อจุดประกายให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับและการนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติในทุกภาคส่วนของสังคมอย่างจริงจัง “ในการพัฒนาประเทศนั้นจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น เริ่มด้วยการสร้างพื้นฐาน คือ ความมีกินมีใช้ของประชาชนก่อนด้วยวิธีการที่ประหยัดระมัดระวัง แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อพื้นฐานเกิดขึ้นมั่นคงพอควรแล้วจึงค่อยสร้างเสริมความเจริญขั้นสูงขึ้นไป การถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นไปตามลำดับด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลว และเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์” พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 19 กรกฎาคม 2517

จากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระองค์ นับตั้งแต่ปี 2517 เป็นต้นมาจะพบว่าพระองค์ท่านได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง ความพอมีพอกิน พอมีพอใช้ การรู้จักความพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวและทรงเตือนสติประชาชนคนไทยไม่ให้ประมาท ตระหนักถึงการพัฒนาตามลำดับขั้นตอนที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ตลอดจนมีคุณธรรมเป็นกรอบในการดำรงชีวิตซึ่งทั้งหมดนี้เป็นที่รู้จักกันภายใต้ชื่อว่า เศรษฐกิจพอเพียง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาต่าง ๆ มาร่วมกันกลั่นกรองพระราชดำรัสฯ สรุปเป็นนิยาม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและได้อัญเชิญมาเป็นปรัชญานำทางในการจัดทำ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนทุกระดับมีความเข้าใจและนำไปประกอบ

การดำเนินชีวิตการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงมีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างเครือข่ายเรียนรู้ ให้มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นกรอบความคิด เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ตลอดจนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนไทยในทุกภาคส่วน วัตถุประสงค์ของการขับเคลื่อนเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้ประชาชนที่ทุกคนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้เหมาะสมและปลูกฝังปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำรงชีวิตให้อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนนำไปสู่การปรับแนวทางการพัฒนาให้อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการเสริมพลังให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาไปได้อย่างมั่นคงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างรากฐานทางเศรษฐกิจและสังคมให้เข้มแข็งรักษาความสมดุลของทุนและทรัพยากรในมิติต่าง ๆ ตลอดจนสามารถปรับตัวพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้อย่างเท่าทันและนำไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชนชาวไทย

การขับเคลื่อนจะเป็นลักษณะเครือข่ายและระดมพลังจากทุกภาคส่วน แบ่งเป็น 5 เครือข่ายสนับสนุนตามกลุ่มเป้าหมายเบื้องต้น ได้แก่

1. เครือข่ายด้านประชาสังคมและชุมชน
2. เครือข่ายธุรกิจเอกชน
3. เครือข่ายวิชาการ
4. เครือข่ายสร้างกระบวนการเรียนรู้
5. เครือข่ายเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

แกนกลางขับเคลื่อนมี 3 ระดับ ได้แก่ คณะที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ คณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง และกลุ่มงานเศรษฐกิจพอเพียงในสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งจะเป็นหน่วยปฏิบัติงานในการขับเคลื่อนดังกล่าว

ศูนย์สารสนเทศ สำนักประชาสัมพันธ์เขต 3 จังหวัดเชียงใหม่ (สืบค้นเมื่อ 6 สิงหาคม 2553 จาก http://www.prdnorth.in.th/The_King/justeconomic.php) กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเข้าพระราชหฤทัยในความเป็นไปของเมืองไทยและคนไทยอย่างลึกซึ้งและกว้างไกล ได้ทรงวางรากฐานในการพัฒนาชนบทและช่วยเหลือประชาชนให้สามารถพึ่งตนเองได้มีความ พออยู่พอกินและมีความอิสระที่จะอยู่ได้โดยไม่ต้องยึดติดอยู่กับเทคโนโลยีและความเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ ทรงวิเคราะห์ว่าหากประชาชนพึ่งตนเองได้แล้วก็จะมีส่วนช่วยเหลือเสริมสร้างประเทศชาติโดยส่วนรวมได้ในที่สุด พระราชดำรัสที่สะท้อนถึงพระวิสัยทัศน์ในการสร้างความเข้มแข็งในตนเองของประชาชนและสามารถ

ทำมาหากินให้พออยู่พอกินได้ ดังนี้ “ในการสร้างถนน สร้างชลประทานให้ประชาชนใช้นั้น จะต้องช่วยประชาชนในทางบุคคลหรือพัฒนาให้บุคคลมีความรู้และอนามัยแข็งแรง ด้วยการให้การศึกษาและการรักษอนามัยเพื่อให้ประชาชนในท้องที่สามารถทำการเกษตรได้ และค้าขายได้ ในสภาพการณ์ปัจจุบันซึ่งเกิดการถดถอยทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงทำให้เกิดความเข้าใจได้ชัดเจนในแนวพระราชดำริของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้ทรงคิดและตระหนักมาช้านานเพราะหากเราไม่ไปพึ่งพาสีตติอยู่กับกระแสจากภายนอกมากเกินไปจนได้ครอบงำความคิดในลักษณะดั้งเดิมแบบไทยๆ ไปหมด มีแต่ความทะเยอทะยานบนรากฐานที่ไม่มั่นคงเหมือนลักษณะฟองสบู่ วิกฤตเศรษฐกิจเช่นนี้อาจไม่เกิดขึ้นหรือไม่หนักหนาสาหัสจนเกิดความเดือดร้อนกันไปทั่ว ดังนั้นเศรษฐกิจพอเพียงจึงได้สื่อความหมาย ความสำคัญในฐานะเป็นหลักการสังคมที่พึงยึดถือ

ในทางปฏิบัติจุดเริ่มต้นของการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงคือ การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น เศรษฐกิจพอเพียงเป็นทั้งหลักการและกระบวนการทางสังคม ตั้งแต่ขั้นฟื้นฟูและขยายเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นการพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตและบริโภคอย่างพออยู่พอกินขึ้นไปถึงขั้นแปรรูปอุตสาหกรรมครัวเรือน สร้างอาชีพและทักษะวิชาการที่หลากหลายเกิดตลาดซื้อขาย สะสมทุน บนพื้นฐานเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนนี้ เศรษฐกิจของชาติจะพัฒนาขึ้นมาอย่างมั่นคงทั้งในด้านกำลังทุนและตลาดภายในประเทศ รวมทั้งเทคโนโลยี ซึ่งจะค่อยๆ พัฒนาขึ้นมาจากฐานทรัพยากรและภูมิปัญญาที่มีอยู่ภายในชาติและทั้งที่จะพึ่งศักดิ์ศรีเรียนรู้จากโลกภายนอก

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจที่พอเพียงกับตัวเองทำให้อยู่ได้ ไม่ต้องเดือดร้อน มีสิ่งจำเป็นที่ทำได้โดยตัวเอง ไม่ต้องแข่งขันกับใคร มีเหลือเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ไม่มี นำไปสู่การแลกเปลี่ยนในชุมชนและขยายไปจนสามารถที่จะเป็นสินค้าส่งออก เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจระบบเปิดที่เริ่มจากตนเองและความร่วมมือ วิธีการเช่นนี้จะดึงศักยภาพของประชากรออกมาสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว ซึ่งมีความสัมพันธ์กับจิตวิญญาณ คือ คุณค่า มากกว่ามูลค่า ในระบบเศรษฐกิจพอเพียงจะจัดลำดับความสำคัญของ คุณค่า มากกว่า มูลค่า คุณค่า นั้นขาดจิตวิญญาณ เพราะเป็นเศรษฐกิจจากการเงิน ที่เน้นที่จะตอบสนองต่อความต้องการที่ไม่จำกัดซึ่งไร้ขอบเขตถ้าไม่สามารถควบคุมได้การใช้ทรัพยากร การทำลายล้างจะรวดเร็วขึ้น และปัญหาจะตามมาเป็นการบริโภคที่ก่อให้เกิดความทุกข์หรือพาไปหาความทุกข์ และจะไม่มีโอกาสบรรลุวัตถุประสงค์ในการบริโภคที่จะก่อให้เกิดความพอใจและความสุข (Maximization of

Satisfaction) ผู้บริโภคต้องใช้หลักขาดทุนคือกำไร (Our loss is our gain) อย่างนี้จะควบคุมความต้องการที่ไม่จำกัดได้และสามารถจะลดความต้องการลงมาได้ ก่อให้เกิดความพอใจและความสุขเท่ากับได้ตระหนักในเรื่อง คุณค่าจะช่วยลดค่าใช้จ่ายลงได้ไม่ต้องไปหาวิธีทำลายทรัพยากรเพื่อให้เกิดรายได้มาจัดสรรสิ่งที่เป็นความอยากที่ไม่มีที่สิ้นสุดและขจัดความสำคัญของเงินในรูปรายได้ที่เป็นตัวกำหนดการบริโภคลงได้ระดับหนึ่งแล้วยังเป็นตัวแปรที่ไปลดภาระของกลไกของตลาดและการพึ่งพากำลังของตลาด ซึ่งบุคคลโดยทั่วไปไม่สามารถจะควบคุมได้ รวมทั้งได้มีส่วนในการป้องกันการบริโภคเลียนแบบ (Demonstration Effects) จะไม่ทำให้เกิดการสูญเสีย จะทำให้ไม่เกิดการบริโภคเกิน (Over Consumption) ซึ่งก่อให้เกิดสภาพเศรษฐกิจดี สังคมไม่มีปัญหา การพัฒนายั่งยืน

การบริโภคที่ตลาดดังกล่าวจะช่วยป้องกันการขาดแคลน แม้จะไม่รวดเร็ว แต่ในยามปกติก็จะทำให้ร่ำรวยมากขึ้น ในยามทุกข์ภัยก็ไม่ขาดแคลนและสามารถจะฟื้นตัวได้เร็วกว่า โดยไม่ต้องหวังความช่วยเหลือจากผู้อื่นมากเกินไป เพราะฉะนั้นความพอมีพอกินจะสามารถอุ้มชูตัวได้ ทำให้เกิดความเข้มแข็งและความพอเพียงนั้นไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง แต่มีการแลกเปลี่ยนกันได้ระหว่างหมู่บ้าน เมืองและแม้กระทั่งระหว่างประเทศ ที่สำคัญคือการบริโภคนั้นจะทำให้เกิดความรู้ที่จะอยู่ร่วมกับระบบ รักษาระบบ ครอบครัวยุบย่น ชุมชนเข้มแข็งเพราะไม่ต้องทิ้งถิ่นไปหางานทำ เพื่อหารายได้มาเพื่อการบริโภคที่ไม่เพียงพอ ประเทศไทยอุดมไปด้วยทรัพยากรและมีมากพอสำหรับประชาชนไทยถ้ามีการจัดสรรที่ดี โดยยึดคุณค่ามากกว่ามูลค่า ยึดความสัมพันธ์ของบุคคลกับระบบและปรับความต้องการที่ไม่จำกัดลงมาให้ได้ตามหลักขาดทุนเพื่อกำไรและอาศัยความร่วมมือเพื่อให้เกิดครอบครัวที่เข้มแข็งอันเป็นรากฐานที่สำคัญของระบบสังคม

การผลิตจะเสียค่าใช้จ่ายลดลงถ้ารู้จักนำเอาสิ่งที่มีอยู่ในขบวนการธรรมชาติมาปรุงแต่ง ตามแนวพระราชดำริในเรื่องต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วซึ่งสรุปเป็นคำพูดที่เหมาะสมตามที่พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ที่ว่าทรงปลูกแผ่นดิน ปลูกความสุข ปลูกความทุกข์ของราษฎร ในการผลิตนั้นจะต้องทำด้วยความรอบคอบไม่เห็นแก่ได้ จะต้องคิดถึงปัจจัยที่มีและประโยชน์ของผู้เกี่ยวข้อง มิฉะนั้นจะเกิดปัญหาอย่างเช่นบางคนมีโอกาสรักษาโครงการแต่ไม่ได้คำนึงว่าปัจจัยต่างๆ ไม่ครบ ปัจจัยหนึ่งคือขนาดของโรงงานหรือเครื่องจักรที่สามารถที่จะปฏิบัติได้ แต่ข้อสำคัญที่สุด คือ วัตถุดิบ ถ้าไม่สามารถที่จะให้ค่าตอบแทนวัตถุดิบแก่เกษตรกรที่เหมาะสม เกษตรกรก็จะไม่ผลิต ยิ่งถ้าใช้วัตถุดิบสำหรับใช้ในโรงงานนั้นเป็นวัตถุดิบที่จะต้อง

นำมาจากระยะไกลหรือนำเข้าก็จะยิ่งยาก เพราะว่าวัตถุดิบที่นำเข้านั้นราคายิ่งแพง บางปี วัตถุดิบมีปริมาณราคาอาจจะต่ำลงมา แต่เวลาจะขายสิ่งของที่ผลิตจากโรงงานก็ขายยาก เหมือนกัน เพราะมีมากจึงทำให้ราคาตกหรือกรณีใช้เทคโนโลยีทางการเกษตร เกษตรกรรู้ว่า เทคโนโลยีทำให้ต้นทุนเพิ่มขึ้นและผลผลิตที่เพิ่มนั้นจะล้มตลาดขายได้ในราคาที่ลดลง ทำให้ขาดทุนต้องเป็นหนี้สิน

7.11.5 การผลิตตามทฤษฎีใหม่สามารถเป็นต้นแบบการคิดในการผลิตที่ดีได้ มีดังนี้

- 1) การผลิตนั้นมุ่งใช้เป็นอาหารประจำวันของครอบครัว เพื่อให้มีพอเพียงในการบริโภคตลอดปี เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวันและเพื่อจำหน่าย
  - 2) การผลิตต้องอาศัยปัจจัยในการผลิตซึ่งจะต้องเตรียมให้พร้อม เช่น การเกษตร ต้องมีน้ำ การจัดให้มีและดูแลแหล่งน้ำ จะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งการผลิตและประโยชน์ใช้สอยในด้านอื่น ๆ
  - 3) ปัจจัยประกอบอื่น ๆ ที่จะอำนวยความสะดวกให้การผลิตดำเนินไปด้วยดีและเกิดประโยชน์เชื่อมโยงที่จะไปเสริมให้เกิดความยั่งยืนในการผลิตจะต้องร่วมมือกันทุกฝ่ายทั้งเกษตรกร ธุรกิจ ภาครัฐ ภาคเอกชน เพื่อเชื่อมโยงเศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับเศรษฐกิจการค้า และให้ดำเนินกิจการควบคู่ไปด้วยกันได้ การผลิตจะต้องตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับระบบการผลิตนั้นต้องยึดมั่นในเรื่องของคุณค่าให้มากกว่ามูลค่า ดังพระราชดำรัส ซึ่งได้นำเสนอมาก่อนหน้านี้ที่ว่า “บารมีนั้น คือ ทำความดี เปรียบเทียบกับธนาคารถ้าเราสะสมเงินให้มากเราก็สามารถใช้ดอกเบี้ย ใช้เงินที่เป็นดอกเบี้ย โดยไม่ต้องลงทุนแต่ถ้าเราใช้มากเกินไปหรือเราไม่ระวัง เรากินเข้าไปในทุน ทุนมันก็น้อยลง ๆ จนหมดไปเบิกเกินบัญชีเขาก็ต้องเอาเรื่อง ฟ้องเราให้ล้มละลาย เราอย่าไปเบิกเกินบารมีที่บ้านเมือง ที่ประเทศได้สร้างสมเอาไว้ตั้งแต่บรรพบุรุษของเราให้เกินไป เราต้องทำบ้างหรือเพิ่มทุนให้ประเทศของเราปกติมีอนาคตที่มั่นคง บรรพบุรุษของเราแต่โบราณได้สร้างบ้านเมืองมาจนถึงเราแล้ว ในสมัยนี้ที่เรา กำลังเสียขวัญ กลัว จะได้ไม่ต้องกลัว ถ้าเราไม่รักษาไว้” การจัดสรรทรัพยากรมาใช้ในการผลิตที่คำนึงถึงคุณค่ามากกว่ามูลค่าจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับระบบเป็นไปอย่างยั่งยืน ไม่ทำลายทั้งทุนสังคมและทุนเศรษฐกิจ นอกจากนี้จะต้องไม่ติดตำรา สร้างความรู้รัก สามัคคีและความร่วมมือร่วมแรงใจ มองกาลไกลและมีระบบสนับสนุนที่เป็นไปได้
- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปลุกฝังแนวพระราชดำริให้ประชาชนยอมรับไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง โดยให้วงจรรการพัฒนาดำเนินไปตามธรรมชาติ กล่าวคือ ทรงสร้าง

ความตระหนักแก่ประชาชนให้รับรู้ในทุกครา เมื่อเสด็จพระราชดำเนิน ไปทรงเยี่ยมประชาชน ในทุกภูมิภาคต่าง ๆ จะทรงมีพระราชปฏิสันถารให้ประชาชนได้รับทราบถึงสิ่งที่ควรรู้ เช่น การปลูกหญ้าแฝกจะช่วยป้องกันดินพังทลายและใช้ปุ๋ยธรรมชาติจะช่วยประหยัดและบำรุงดิน การแก้ไขดินเปรี้ยวในภาคใต้สามารถกระทำได้ การตัดไม้ทำลายป่าจะทำให้ฝนแล้ง ตัวอย่างพระราชดำริสที่เกี่ยวกับการสร้างความตระหนักให้แก่ประชาชน ได้แก่ ประเทศไทยนี้เป็นที่ที่เหมาะสมมากในการตั้งถิ่นฐาน แต่ที่ต้องรักษาไว้ไม่ทำให้ประเทศไทยเป็นสวน เป็นนากลายเป็นทะเลทรายก็ป้องกันทำได้

ทรงสร้างความสนใจแก่ประชาชนหลายโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มีนามเรียกขานแปลกหู ชวนจงน น่าสนใจติดตามอยู่เสมอ เช่น โครงการแก้มลิง โครงการแก่งดิน โครงการเส้นทางเกลือ โครงการน้ำดีไล่น้ำเสียหรือ โครงการน้ำสามรส ส่วนเชิญชวนให้ ติดตามอย่างใกล้ชิด แต่พระองค์ก็จะมีพระราชอาธิบาย แต่ละโครงการอย่างละเอียดเป็นที่เข้าใจอย่างรวดเร็วแก่ประชาชนทั่วประเทศ

ในประการต่อมา ทรงให้เวลาในการประเมินค่าหรือประเมินผลด้วยการศึกษาหา ข้อมูลต่าง ๆ ว่าโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระองค์นั้นเป็นอย่างไร สามารถ นำไปปฏิบัติได้ในส่วนของตนเองหรือไม่ ซึ่งยังคงยึดแนวทางที่ให้ประชาชนเลือกการพัฒนา ด้วยตนเองที่ว่าขอให้ถือว่าการทำงานที่จะทำนั้นต้องการเวลา เป็นงานที่มีผู้ดำเนินมาก่อนแล้ว ท่านเป็นผู้ที่จะเข้าไปเสริมกำลังจึงต้องมีความอดทนที่จะเข้าไปร่วมมือกับผู้อื่น ต้องปรองดอง กับเขาให้ได้ แม้เห็นว่ามีจุดหนึ่งจุดใดต้องแก้ไขก็ต้องค่อยพยายามแก้ไขไปตามที่ถูกที่ควร

ในชั้นทดลอง (Trial) เพื่อทดสอบว่างานในพระราชดำริที่ทรงแนะนำนั้นจะ ได้ผลหรือไม่ซึ่งในบางกรณีหากมีการทดลองไม่แน่ชัดก็ทรงมักจะมีให้เผยแพร่แก่ประชาชน หากมีผลการทดลองจนแก่พระราชหฤทัยแล้วจึงจะออกไปสู่สาธารณชนได้ เช่น ทดลองปลูก หญ้าแฝกเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำนั้น ได้มีการค้นคว้าหาความเหมาะสมและความเป็นไปได้จน ทั่วทั้งประเทศว่าดีจึงจึงนำออกเผยแพร่แก่ประชาชน

ขั้นยอมรับ (Adoption) โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อผ่าน กระบวนการมาหลายขั้นตอน บ่ม เพาะและมีการทดลองมาเป็นเวลานานตลอดจนทรงให้ศูนย์ ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริและสถานที่อื่น ๆ เป็นแหล่งสาธิตที่ประชาชน สามารถเข้าไปศึกษาดูได้ถึงตัวอย่างแห่งความสำเร็จ ดังนั้นแนวพระราชดำริของพระองค์จึง เป็นสิ่งที่ราษฎรสามารถพิสูจน์ได้ว่าจะได้รับผลดีต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของคนได้อย่างไร

แนวพระราชดำริทั้งหลายดังกล่าวข้างต้นนี้ แสดงถึงพระวิริยะอุตสาหะที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทุ่มเทพระสติปัญญา ตรากตรำพระวรกาย เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาให้พสกนิกรทั้งหลายได้มีความร่มเย็นเป็นสุขสถาพรยั่งยืนนาน นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันใหญ่หลวงที่ได้พระราชทานแก่ปวงไทยตลอดเวลามากกว่า 50 ปี จึงกล่าวได้ว่าพระราชกรณียกิจของพระองค์นั้นสมควรอย่างยิ่งที่ทวยราษฎร์ได้เจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาท ตามที่ทรงแนะนำ สั่งสอน อบรมและวางแนวทางไว้เพื่อให้เกิดการอยู่ดีมีสุขโดยถ้วน เช่นกัน โดยการพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นตอนต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับ จะก่อให้เกิดความยั่งยืนและจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของครอบครัว ชุมชนและสังคม สุดท้ายเศรษฐกิจดี สังคมไม่มีปัญหา การพัฒนายั่งยืน

7.11.6 ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง

- 1) พอมีพอกิน ปลูกพืชสวนครัวไว้กินเอง ปลูกไม้ผลไว้หลังบ้าน 2-3 ต้น พอกินจะมีไว้กินเองในครัวเรือน ที่เหลือจึงขายไป
- 2) พออยู่พอใช้ ทำให้บ้านน่าอยู่ปราศจากสารเคมี กลิ่นเหม็น ไร้แต่ของที่เป็นธรรมชาติ (ใช้จุลินทรีย์ผสมน้ำดูพื้นบ้านจะสะอาดกว่าใช้น้ำยาเคมี) รายจ่ายลดลง สุขภาพจะดีขึ้น (ประหยัดค่ารักษาพยาบาล)
- 3) พออกพอใจ เราต้องรู้จักพอ รู้จักประมาณตน ไม่ใคร่อยากใคร่มีเช่นผู้อื่น เพราะเราจะหลงติดกับวัตถุปัญหาจะไม่เกิด “การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เราพออยู่พอกิน และมีเศรษฐกิจการเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน หมายความว่า คู่มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง” เศรษฐกิจพอเพียงจะสำเร็จได้ด้วยดีด้วยความพอดีของตน

8. การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education)

8.1 ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัย มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัยไว้ดังต่อไปนี้

จตุรวิทย์ พิมพ์ทอง (2546 :16) กล่าวว่า การศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง การศึกษาที่ส่งเสริมจากประสบการณ์หรือกระบวนการต่าง ๆ ที่บุคคลได้รับตามความสนใจ

ความสามารถ อาจศึกษาจากสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และสะสมมาจากการทำงาน ครอบครัวหรือสิ่ง
ที่เกิดขึ้นในชีวิตและอยู่ในสภาพแวดล้อมของบุคคลนั้น ๆ

พัฒนา ปู่วัง (2549 : 23-24) กล่าวว่า ระบบการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ เป็น
ระบบที่ไม่มีหลักสูตรระเบียบวิธีหรือแบบแผนใดๆ ทั้งสิ้น เป็นการเรียนรู้ที่เกิดตามธรรมชาติ
วิสัย เป็นระบบที่เกิดขึ้นก่อนการศึกษาใดๆ ทั้งสิ้น กิจกรรมที่เห็นชัดเจนมากที่สุด ได้แก่ การ
อบรมเลี้ยงดูภายในครอบครัว เด็กเรียนรู้ภาษา การประพฤติปฏิบัติต่างๆ การมีส่วนร่วมใน
กิจกรรมภายในครัวเรือน การเรียนรู้ด้านการอาชีพจากบิดามารดาเมื่อถึงวัยอันสมควร เมื่อโต
ขึ้นเด็กก็มีโอกาสเรียนรู้มากขึ้นจากเพื่อนๆ และบุคคลภายนอกครัวเรือน เมื่อโตขึ้นก็จะเรียนรู้
จากคำบอกเล่า การพบปะสนทนากับคนอื่นๆ รวมทั้งจากการกระทำของตนเอง จะเห็นได้ว่าจะ
ไม่มีการออกแบบจัดกระทำใดๆ ระบบการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการก็เกิดขึ้นและมีอยู่
ตลอดเวลาและระบบนี้ก็คงจะทดแทนด้วยระบบอื่นไม่ได้เช่นกัน แต่ก็เป็นไปได้ที่จะปรับปรุง
ประสิทธิภาพของระบบดังกล่าวให้ดีขึ้นได้ เช่น การเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลที่จำเป็นให้ไปถึง
บุคคลในระยะเวลาที่เหมาะสม การพบปะสนทนาให้ความรู้บุคคลที่อยู่รอบๆ ให้มีความรู้
ความเข้าใจถูกต้องมากขึ้น

สมหวัง เจียสินเจริญ (2549 : 14) กล่าวว่า การศึกษาตามอัธยาศัยเป็น
กระบวนการส่งเสริมให้คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากกิจกรรมในชีวิตประจำวัน
เพื่อพัฒนาความรู้ความคิดของตนได้อย่างกว้างขวางและช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชน
ให้เกิดการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง

วีรจักร สุปัญญา (2548 : 72) กล่าวว่า ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัย
พิจารณาได้จาก 2 มุมมอง ได้แก่

1. จากมุมมองของผู้เรียน การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
ตลอดชีวิตที่เกิดขึ้นจากตัวของผู้เรียนเอง โดยใช้วิธีการที่หลากหลายและผลของการเรียนรู้เกิด
จากประสบการณ์ของผู้เรียน

2. จากมุมมองของผู้จัดการศึกษา การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ใช้
บุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคมและสื่อต่างๆ เป็นแหล่งเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ สื่อ
ความหมายต่างๆ เป็นฐานของกระบวนการเรียนรู้และมีประสบการณ์ การทำงาน การ
ดำรงชีวิตประจำวัน สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้

8.2 ลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัย

จตุรวิทย์ พิมพ์ทอง (2546 :16-17) กล่าวว่าลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัย มีดังต่อไปนี้

1. มีรูปแบบที่ไม่เป็นรูปที่จะอธิบายได้ชัดเจนเหมือนการศึกษาในระบบ
2. เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อม สังคม มีหลายสถานการณ์และหลาย

วัตถุประสงค์

3. เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระยะอื่น ๆ อย่างแยกไม่ออกให้ชัดเจน
4. เป็นการศึกษาที่มีหลายรูปแบบ และใช้วิธีการที่ไม่เป็นทางการ
5. ไม่มีหลักสูตร เวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่ลงทะเบียนเรียน
6. ต้องสอดคล้องกับการดำเนินชีวิต เป็นลักษณะเฉพาะบุคคลที่สัมผัสหรือมี

ปฏิกริยาต่อสภาพแวดล้อม

ดังนั้นการศึกษาตามอัธยาศัยจึงไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนแน่นอน จับต้องไม่ได้ มีหลายสถานการณ์ มีหลายรูปแบบ ไม่เป็นทางการ ไม่มีหลักสูตรและมีความสอดคล้องกับความต้องการในการดำเนินชีวิตของผู้ที่ศึกษา

8.3 ประเภทของการศึกษาตามอัธยาศัย

การจัดประเภทการศึกษาตามอัธยาศัย ไว้ดังนี้

1. กิจกรรมการเรียนรู้
2. สถานการณ์ต่างๆ
3. ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ
4. สิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมตามปกติ
5. การเล่นกีฬา
6. ต้องสอดคล้องกับการดำเนินชีวิต เป็นลักษณะเฉพาะบุคคลที่สัมผัสหรือมี

ปฏิกริยาต่อสภาพแวดล้อม

ดังนั้นประเภทของการศึกษาตามอัธยาศัยประกอบด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ สถานการณ์ต่างๆ ปรากฏการณ์ธรรมชาติ การเล่นกีฬาและการพูดคุยกัน

8.4 หลักการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

จตุรวิทย์ พิมพ์ทอง (2546 : 17-18) ได้อธิบายถึงหลักการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ไว้ดังนี้ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดหลักการจัดการศึกษาตาม

มาตรา 8 วรรค 3 ประการ คือ

1. เป็นการศึกษาตลอดชีวิต
2. ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
3. การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

การจัดการศึกษาตามอรรถาธิบายของประเทศไทย ควรจะมีเป้าหมายหลักให้คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาตามอรรถาธิบายต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยให้ผสมกลมกลืนไปกับวิถีชีวิต ซึ่งมีหลักการศึกษาดังต่อไปนี้

1. หลักความสัมพันธ์กับธรรมชาติ จะต้องจัดให้ครอบคลุมหรือจัดให้เป็นไปตามธรรมชาติสภาพของธรรมชาติมี 4 ประการ คือ ธรรมชาติมีความหลากหลาย ธรรมชาติมีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ธรรมชาติมีการจัดการตัวเองได้และธรรมชาติมีการเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่ง ดังนั้นควรจัดให้ครอบคลุมธรรมชาติทั้ง 4 ด้าน

2. หลักการต้นทุนของชุมชน เป็นการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด ตามหลักการนี้จะมีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ ทุนระบบนิเวศน์ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และทุนสติปัญญา

3. หลักการเชื่อมโยงและต่อเนื่องตามหลักการนี้ที่สำคัญคือให้เอา “คน” มาเป็นตัวตั้งในการดำเนินงาน เพราะคนทุกคนจะต้องผ่านการศึกษารูปแบบใดรูปแบบหนึ่งมาก่อนแล้ว แต่ทั้งนี้ทุกคนจะต้องผ่านการศึกษิตตามอรรถาธิบายทั้งนั้น

4. หลักความสะดวกและเข้าถึงได้ง่าย การจัดการศึกษาตามหลักการนี้เน้นความเป็นธรรมชาติ ความถูกต้องและความถูกต้องเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นการจัดการศึกษาตามอรรถาธิบายจึงเป็นการศึกษาตลอดชีวิต สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและพัฒนาสาระกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ควรเน้นวิธีการเรียนที่แตกต่างแบบที่ผู้เรียนมีส่วนร่วม มีส่วนจัดหรือเรียกว่าการเรียนรู้ตามสถานการณ์ มีการใช้สื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศเข้าช่วยเพื่อเชื่อมโยงไปสู่ชุมชนและสังคม ใช้วิธีผสมผสานในกระบวนการเรียนรู้และมุ่งให้กลุ่มผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างสูงสุด

ดังนั้นหลักการจัดการศึกษาตามอรรถาธิบายจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยนำเอาสิ่งที่มีประโยชน์ที่อยู่ใกล้ตัวมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดในการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหา ปรับปรุง เพิ่มเติมจากสิ่งที่มีอยู่ให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

9. แนวทางการพัฒนาการวัดและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์

กระทรวงศึกษาธิการ (2552 : 2-153) ระบุไว้ว่า การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนรู้และการประเมินผู้เรียน เพื่อให้ผ่านเกณฑ์ตามที่สถานศึกษากำหนดทุกระดับการศึกษาเมื่อสถานศึกษาแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์แล้ว ครูที่รับผิดชอบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนควรจะต้องดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน นิยาม ตัวชี้วัด พฤติกรรมบ่งชี้และเกณฑ์การให้คะแนน เพื่อพิจารณาว่าตัวชี้วัดนั้นครอบคลุมและสอดคล้องกับลักษณะ ธรรมชาติของวิชา งาน กิจกรรมที่รับผิดชอบหรือไม่อย่างไร

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาแนวคิดทฤษฎี หลักการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาแนวปฏิบัติในการพัฒนาผู้เรียนว่าจะดำเนินการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้วยวิธีใดดังต่อไปนี้ คือ

1. บูรณาการในกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระ
2. จัดในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
3. จัดโครงการเพื่อพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์
4. ปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ โดยสอดแทรกในกิจกรรมประจำวันของ

สถานศึกษา

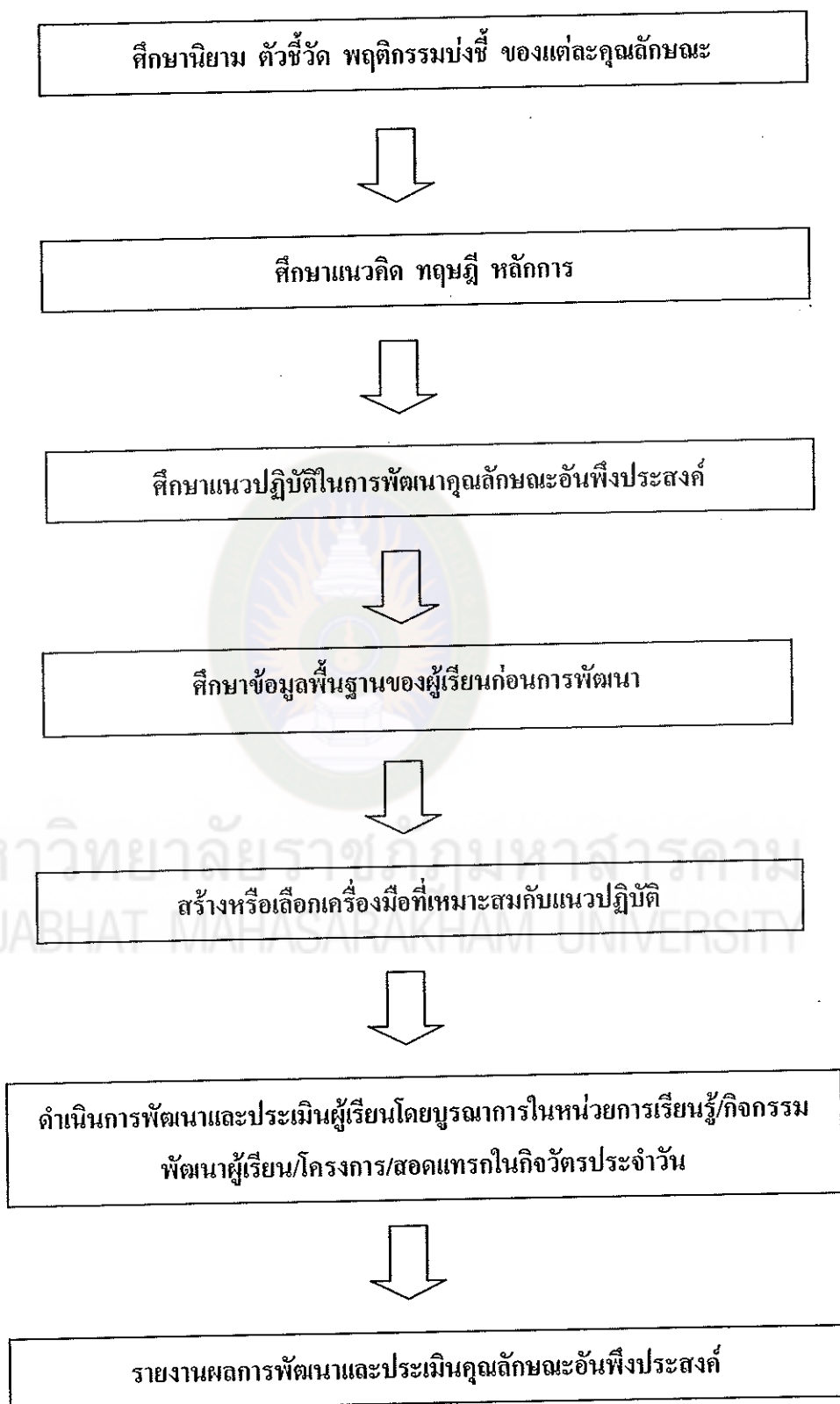
ขั้นตอนที่ 4 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของผู้เรียนก่อนการพัฒนา

ขั้นตอนที่ 5 สร้างหรือเลือกเครื่องมือที่เหมาะสม / สอดคล้องกับแนวปฏิบัติที่

เลือกดำเนินการตามขั้นตอนที่ 3

ขั้นตอนที่ 6 ดำเนินการพัฒนาผู้เรียนตามแนวทางที่กำหนดไว้และประเมินเป็นระยะ ๆ ผู้เรียนที่ไม่ผ่านเกณฑ์ให้ปรับปรุงพัฒนา แล้วประเมินตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

ขั้นตอนที่ 7 รายงานผลการพัฒนาต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง

แผนภาพที่ 1 ขั้นตอนการพัฒนาและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์สำหรับครู

รายละเอียดของเนื้อหาในเอกสารนี้ จะกล่าวถึงแนวทางการพัฒนาและประเมิน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ซึ่งครูผู้สอน/ครูประจำชั้น/ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา/ครูวิชาการ ฯลฯ ควรจะศึกษาให้เข้าใจอย่างชัดเจน ก่อนที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางในการ พัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ โดยเลือกและปรับใช้ได้ตามความเหมาะสมของบริบทของ แต่ละสถานศึกษา โดยจะนำเสนอ นิยาม ตัวชี้วัด พฤติกรรมบ่งชี้ และเกณฑ์การให้คะแนน ของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ตามลำดับดังต่อไปนี้

9.1 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้แก่ 1) รักษาดี ศาสน์ กษัตริย์ 2) ซื่อสัตย์สุจริต 3) มีวินัย 4) ใฝ่เรียนรู้ 5) อยู่อย่างพอเพียง 6) มุ่งมั่นในการทำงาน 7) รักความเป็นไทย 8) มีจิตสาธารณะ การนำ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ทั้ง 8 ประการดังกล่าว ไปพัฒนาผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพและเกิด ประสิทธิภาพนั้น สถานศึกษาต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์อย่างชัดเจน โดยพิจารณาจาก นิยาม ตัวชี้วัดพฤติกรรมบ่งชี้ และเกณฑ์การให้คะแนนของคุณลักษณะอันพึง ประสงค์ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

9.1.1 ข้อที่ 1 รักษาดี ศาสน์ กษัตริย์

นิยาม รักษาดี ศาสน์ กษัตริย์ หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการเป็น พลเมืองดีของชาติ ชำรงไว้ซึ่งความเป็นชาติไทย ศรัทธา ยึดมั่นในศาสนา และเคารพเทิดทูน สถาบันพระมหากษัตริย์ ผู้ที่รักษาดี ศาสน์ กษัตริย์ คือ ผู้ที่มีลักษณะซึ่งแสดงออกถึงการเป็น พลเมืองดีของชาติ มีความสามัคคีปรองดอง ภูมิใจ เชิดชูความเป็นชาติไทย ปฏิบัติตนตามหลัก ศาสนาที่ตนนับถือ และแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

ตัวชี้วัด 1.1 เป็นพลเมืองดีของชาติ

1.2 ชำรงไว้ซึ่งความเป็นชาติไทย

1.3 ศรัทธา ยึดมั่นและปฏิบัติตนตามหลักศาสนา

1.4 เคารพเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์

ตัวชี้วัดและพฤติกรรมบ่งชี้

ตัวชี้วัด	พฤติกรรมบ่งชี้
1.1 เป็นพลเมืองดี ของชาติ	1.1.1 แสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น 1.1.2 ร่วมมือกันทำงานเป็นกลุ่ม 1.1.3 เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียนและชุมชน
1.2 ธำรงไว้ซึ่งความ เป็นชาติไทย	1.2.1 เข้าร่วม ส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมที่สร้างความสามัคคี ปรองดอง ที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียนและชุมชน 1.2.2 หวงแหน ปกป้อง ยกย่อง ความเป็นชาติไทย
1.3 ศรัทธา ยึดมั่น และปฏิบัติตาม หลักของศาสนา	1.3.1 เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่ตนนับถือ 1.3.2 ปฏิบัติตนตามหลักของศาสนาที่ตนนับถือ 1.3.3 เป็นแบบอย่างที่ดี
1.4 เคารพเทิดทูน สถาบันพระมหากษัตริย์	1.4.1 เข้าร่วมและมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับ สถาบันพระมหากษัตริย์ 1.4.2 แสดงออกซึ่งความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

เกณฑ์การให้คะแนน ระดับประถมศึกษา (ป.4-ป.6)

ตัวชี้วัดที่ 1.1 เป็นพลเมืองดีของชาติ

พฤติกรรมบ่งชี้	ไม่ผ่าน (0)	ผ่าน (1)	ดี (2)	ดีเยี่ยม (3)
1.1.1 แสดงความคิด เห็นและรับฟังความ คิดเห็นของผู้อื่น		แสดงความ คิดเห็นและรับฟัง ความคิดเห็นของ ผู้อื่น	แสดงความ คิดเห็นและรับฟัง ความคิดเห็นของ ผู้อื่น และ	แสดงความคิดเห็น และรับฟังความ คิดเห็นของผู้อื่น
1.1.2 ร่วมมือกันทำงาน เป็นกลุ่ม			ร่วมมือกันทำงาน เป็นกลุ่ม	ร่วมมือกันทำงาน เป็นกลุ่ม และเข้า
1.1.3 เข้าร่วมกิจกรรมที่ เป็นประโยชน์ต่อ โรงเรียนและชุมชน				ร่วมกิจกรรมที่เป็น ประโยชน์ต่อ โรงเรียนและชุมชน

ตัวชี้วัดที่ 1.2 ถิ่นไร่ซึ่งความเป็นชาติไทย

พฤติกรรมบ่งชี้	ไม่ผ่าน (0)	ผ่าน (1)	ดี (2)	ดีเยี่ยม (3)
1.2.1 เข้าร่วม ส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมที่ สร้างความสามัคคี ปรองดอง ที่เป็น ประโยชน์ต่อ โรงเรียน ชุมชน		เข้าร่วมใน กิจกรรม ที่สร้างความ สามัคคี ปรองดอง	เข้าร่วมกิจกรรมที่ สร้างความ สามัคคี ปรองดอง และ เป็นประโยชน์ต่อ โรงเรียนและ ชุมชน	เป็นตัวอย่างที่ดีใน การเข้าร่วมกิจกรรม ที่สร้างความสามัคคี ปรองดองเป็น ประโยชน์ต่อ โรงเรียน และชุมชน
1.2.2 หวงแหวน ปกป้อง ยกย่องความเป็นชาติไทย				หวงแหน ยกย่อง ความเป็นชาติไทย

ตัวชี้วัดที่ 1.3 ศรัทธา ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักของศาสนา

พฤติกรรมบ่งชี้	ไม่ผ่าน (0)	ผ่าน (1)	ดี (2)	ดีเยี่ยม(3)
1.3.1 เข้าร่วมกิจกรรม ทางศาสนาที่ตนนับถือ		เข้าร่วมกิจกรรม ทางศาสนาที่ตน นับถือและ	เข้าร่วมกิจกรรม ทางศาสนาที่ตน นับถือ และ	เข้าร่วมกิจกรรม ทางศาสนาที่
1.3.2 ปฏิบัติตนตาม หลักของศาสนาที่ตน นับถือ		ปฏิบัติตนตาม หลักของศาสนา ตามโอกาส	ปฏิบัติตนตาม หลักของศาสนา อย่างสม่ำเสมอ	ตนนับถือปฏิบัติตน ตามหลัก ของศาสนาอย่าง สม่ำเสมอ และเป็น
1.3.3 เป็นแบบอย่างที่ดีของศาสนิกชน				ตัวอย่างที่ดี ของศาสนิกชน

ตัวชี้วัดที่ 1.4 เคารพเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์

พฤติกรรมบ่งชี้	ไม่ผ่าน (0)	ผ่าน (1)	ดี (2)	ดีเยี่ยม (3)
1.4.1 เข้าร่วมและมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์		เข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์	เข้าร่วมและมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์	เข้าร่วมและมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์
1.4.2 แสดงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์		ตามที่โรงเรียนและชุมชนจัดขึ้น	ตามที่โรงเรียนและชุมชนจัดขึ้น และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ	ตามที่โรงเรียนและชุมชนจัดขึ้น และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ
1.4.3 แสดงออกซึ่งความรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์				แสดงออกซึ่งความรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

9.1.2 ข้อที่ 2 ชื่อสัตย์สุจริต

นิยาม ชื่อสัตย์สุจริต หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการยึดมั่นในความถูกต้องประพฤติ ตรงตามความเป็นจริงต่อตนเองและผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา ใจ ผู้ที่มีชื่อสัตย์สุจริต คือ ผู้ที่ประพฤติตรงตามความเป็นจริงทั้งทางกาย วาจา ใจ และยึดหลักความจริง ความถูกต้องในการดำเนินชีวิต มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำผิด

- ตัวชี้วัด
1. ประพฤติตรงตามความเป็นจริงต่อตนเองทั้งทางกาย วาจา ใจ
  2. ประพฤติตรงตามความเป็นจริงต่อผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา ใจ

ตัวชี้วัดและพฤติกรรมบ่งชี้

ตัวชี้วัด	พฤติกรรมบ่งชี้
2.1 ประพฤติตรงตามความเป็นจริงต่อตนเอง ทั้งทางกาย วาจา ใจ	2.1.1 ให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริง 2.1.2 ปฏิบัติตนโดยคำนึงถึงความถูกต้องละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำผิด 2.1.3 ปฏิบัติตามคำมั่นสัญญา
2.2 ประพฤติตรงตามความเป็นจริงต่อผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา ใจ	2.2.1 ไม่ถือเอาสิ่งของหรือผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง 2.2.2 ปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้วยความซื่อตรง 2.2.3 ไม่หาประโยชน์ในทางที่ไม่ถูกต้อง

เกณฑ์การให้คะแนน ระดับประถมศึกษา (ป.4 –ป. 6)

ตัวชี้วัดที่ 2.1 ประพฤติตรงตามความเป็นจริงต่อตนเองทั้งทางกาย วาจา ใจ

พฤติกรรมบ่งชี้	ไม่ผ่าน (0)	ผ่าน (1)	ดี (2)	ดีเยี่ยม (3)
2.1.1 ให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริง 2.1.2 ปฏิบัติตนโดยคำนึงถึงความถูกต้อง ละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำผิด 2.1.3 ปฏิบัติตามคำมั่นสัญญา		ให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริง	ให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริง ปฏิบัติตนโดยคำนึงถึงความถูกต้อง ละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำผิด	ให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริง ปฏิบัติตนโดยคำนึงถึงความถูกต้อง ละเอียดและ เกรงกลัวต่อการกระทำผิด และปฏิบัติตามคำมั่นสัญญา

ตัวชี้วัดที่ 2.2 ประพฤติตรงความเป็นจริงต่อผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา ใจ

พฤติกรรมบ่งชี้	ไม่ผ่าน (0)	ผ่าน (1)	ดี (2)	ดีเยี่ยม (3)
2.2.1 ไม่ถือเอา สิ่งของหรือผลงาน ของผู้อื่นมาเป็นของ ตนเอง		ไม่ถือเอาสิ่ง ของหรือผล งานผู้อื่นมา เป็นของตนเอง	ไม่ถือเอาสิ่งของ หรือผลงานผู้อื่นมา เป็นของตน เองและปฏิบัติ ตนต่อผู้อื่นด้วย ความซื่อตรง	ไม่ถือเอาสิ่งของ หรือผลงานผู้อื่นมา เป็นของตนเอง ปฏิบัติตนต่อผู้อื่น ด้วยความซื่อตรง และไม่หาประโยชน์ ในทางที่ไม่ถูกต้อง
2.2.2 ปฏิบัติตน ต่อผู้อื่นด้วยความ ซื่อตรง				
2.2.3 ไม่หา ประโยชน์ในทางที่ ไม่ถูกต้อง				

9.1.3 ข้อที่ 3 มีวินัย

นิยาม มีวินัย หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการยึดมั่นในข้อตกลง กฎเกณฑ์ และระเบียบข้อบังคับของครอบครัว โรงเรียน และสังคม ผู้ที่มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับของครอบครัว โรงเรียน และสังคมเป็นปกติวิสัย ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น

ตัวชี้วัด 3.1 ปฏิบัติตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับของครอบครัว โรงเรียน และสังคม

ตัวชี้วัดและพฤติกรรมบ่งชี้

ตัวชี้วัด	พฤติกรรมบ่งชี้
3.1 ปฏิบัติตาม ข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อ บังคับ ของครอบครัว โรงเรียน และสังคม	3.1.1 ปฏิบัติตน ตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ ของครอบครัว โรงเรียนและสังคม ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น 3.1.2 ตรงต่อเวลาในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ใน ชีวิตประจำวัน และรับผิดชอบในการทำงาน

เกณฑ์การให้คะแนน ระดับประถมศึกษา (ป.4 –ป. 6)

ตัวชี้วัดที่ 3.1 ปฏิบัติตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับของครอบครัว โรงเรียนและ
สังคม

พฤติกรรมพึงชี้	ไม่ผ่าน (0)	ผ่าน (1)	ดี (2)	ดีเยี่ยม (3)
3.1.1 ปฏิบัติตาม ข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับ ของครอบครัว โรงเรียน และสังคม ไม่ละเมิดสิทธิของ ผู้อื่น		ปฏิบัติตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับของ ครอบครัว โรงเรียน และสังคมไม่ละเมิด สิทธิของผู้อื่น ตรง ต่อเวลา ในการ	ปฏิบัติตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับของ ครอบครัว โรงเรียน และสังคมไม่ละเมิด สิทธิของผู้อื่น ตรง ต่อเวลา ในการ	ปฏิบัติตามออก ลง กฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับ ของครอบครัว โรงเรียน และ สังคมไม่ละเมิด สิทธิของผู้อื่น
3.1.2 ตรงต่อเวลา ในการปฏิบัติ กิจกรรม ต่าง ๆ ใน ชีวิตประจำวัน และ รับผิดชอบในการ ทำงาน		ปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน แต่ต้องมีการเตือน เป็นส่วนใหญ่	ปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน แต่ต้องมีการเตือน เป็นบางครั้ง	ตรงต่อเวลา ใน การปฏิบัติ กิจกรรมต่าง ๆ ใน ชีวิตประจำวัน และรับผิดชอบ ในการทำงานได้ ด้วยตนเอง

9.1.4 ข้อที่ 4 ใฝ่เรียนรู้

นิยาม ใฝ่เรียนรู้ หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงความตั้งใจ เพียรพยายามใน
การเรียนรู้ แสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ผู้ที่ใฝ่เรียนรู้ คือ ผู้
ที่มีลักษณะซึ่งแสดงออกถึงความตั้งใจ เพียรพยายามในการเรียนและเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้
แสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ ด้วยการ
เลือกใช้สื่ออย่างเหมาะสม บันทึกความรู้ วิเคราะห์ สรุปเป็นองค์ความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้
ถ่ายทอด เผยแพร่ และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ตัวชี้วัด 1. ตั้งใจ เพียรพยายามในการเรียนและเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้
2. แสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอก
โรงเรียน ด้วยการเลือกใช้สื่ออย่างเหมาะสม สรุปเป็นองค์ความรู้ และสามารถนำไปใช้ใน
ชีวิตประจำวันได้

ตัวชี้วัดและพฤติกรรมบ่งชี้

ตัวชี้วัด	พฤติกรรมบ่งชี้
4.1 ตั้งใจ เพียรพยายาม ในการเรียนและเข้าร่วม กิจกรรมการเรียนรู้	4.1.1 ตั้งใจเรียน 4.1.2 เอาใจใส่และมีความเพียรพยายามในการเรียนรู้ 4.1.3 สนใจเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ
4.2 แสวงหาความรู้จาก แหล่งเรียนรู้ ต่าง ๆ ทั้งภายใน และภายนอกโรงเรียน ด้วย การเลือกใช้สื่ออย่างเหมาะสม สรุปเป็นองค์ความรู้ และ สามารถนำไปใช้ในชีวิต ประจำวันได้	4.2.1 ศึกษา ค้นคว้าหาความรู้จากหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ แหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอก โรงเรียน และเลือกใช้สื่อได้อย่างเหมาะสม 4.2.2 บันทึกความรู้ วิเคราะห์ตรวจสอบ จากสิ่งที่เรียนรู้ สรุป เป็นองค์ความรู้ 4.2.3 แลกเปลี่ยนความรู้ ด้วยวิธีการต่าง ๆ และนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน

เกณฑ์การให้คะแนนระดับประถมศึกษา(ป.4 –ป. 6)

ตัวชี้วัดที่ 4.1 ตั้งใจ เพียรพยายาม ในการเรียนและเข้าร่วม กิจกรรม

พฤติกรรมบ่งชี้	ไม่ผ่าน (0)	ผ่าน (1)	ดี (2)	ดีเยี่ยม (3)
4.1.1 ตั้งใจเรียน		ตั้งใจเรียนเอาใจใส่ มี	ตั้งใจเรียนเอาใจใส่	ตั้งใจเรียนเอาใจใส่
4.1.2 เอาใจใส่และมี ความเพียรพยายาม ในการเรียนรู้		ความเพียรพยายาม ในการเรียนรู้และ เข้าร่วมกิจกรรมการ	มีความเพียร พยายามในการ เรียนรู้และเข้าร่วม	มีความเพียร พยายามในการ เรียนรู้ และเข้าร่วม
4.1.3 เข้าร่วม กิจกรรมการเรียนรู้ ต่าง ๆ		เรียนรู้ต่าง ๆ บางครั้ง	กิจกรรม การเรียนรู้ต่าง ๆ บ่อยครั้ง	กิจกรรมการเรียน รู้ต่าง ๆเป็นประจำ

ตัวชี้วัดที่ 4.2 แสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ด้วยการเลือกใช้สื่ออย่างเหมาะสม สรุปเป็นองค์ความรู้ สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

พฤติกรรมบ่งชี้	ไม่ผ่าน (0)	ผ่าน (1)	ดี (2)	ดีเยี่ยม (3)
4.2.1 ศึกษา ค้นคว้า หาคำรู้ จากหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ สื่อ เทคโนโลยี ต่าง ๆ แหล่งเรียนรู้ทั้งภายใน และภายนอกโรงเรียน และเลือกใช้สื่อ ได้อย่างเหมาะสม		ศึกษาค้นคว้าหา ความรู้จากหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ สื่อ เทคโนโลยีต่าง ๆ แหล่งเรียนรู้ทั้ง ภายในและภาย นอกโรงเรียน และ เลือกใช้สื่ออย่าง เหมาะสม	ศึกษาค้นคว้าหา ความรู้จากหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ แหล่งเรียนรู้ทั้ง ภายในและภาย นอกโรงเรียน และ เลือกใช้สื่ออย่าง เหมาะสม บันทึก ความรู้ วิเคราะห์ ข้อมูลจากสิ่งที่ เรียนรู้ สรุปเป็น องค์ความรู้	ศึกษาค้นคว้าหา ความรู้จากหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ แหล่งเรียนรู้ทั้ง ภายในและภาย นอกโรงเรียน และ เลือกใช้สื่ออย่าง เหมาะสม บันทึก ความรู้ วิเคราะห์ ข้อมูลจากสิ่งที่ เรียนรู้ สรุปเป็น องค์ความรู้ และ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้วยวิธีการต่างๆ และนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน
4.2.2 บันทึกความรู้ วิเคราะห์ข้อมูล จาก สิ่งที่เรียนรู้ สรุปเป็น องค์ความรู้				
4.2.3 แลกเปลี่ยน เรียนรู้ด้วยวิธีการต่างๆ และนำไปใช้ในชีวิต ประจำวัน				

9.1.5 ข้อที่ 5 อยู่อย่างพอเพียง

นิยาม อยู่อย่างพอเพียง หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการดำเนินชีวิตอย่าง พอประมาณ มีเหตุผล รอบคอบ มีคุณธรรม มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคม ได้อย่างมีความสุข ผู้ที่อยู่อย่างพอเพียง คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตอย่างประมาณตน มีเหตุผล รอบคอบ ระมัดระวัง อยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยความรับผิดชอบ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เห็นคุณค่าของ ทรัพยากรต่างๆ มีการวางแผนป้องกันความเสี่ยงและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

ตัวชี้วัด 5.1 ดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล รอบคอบ มีคุณธรรม

5.2 มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ตัวชี้วัดและพฤติกรรมบ่งชี้

ตัวชี้วัด	พฤติกรรมบ่งชี้
5.1 คำนึงชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล รอบคอบ มีคุณธรรม	5.1.1 ใช้ทรัพย์สินของตนเอง เช่น เงิน สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ อย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี รวมทั้งการใช้เวลาอย่างเหมาะสม 5.1.2 ใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี 5.1.3 ปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล 5.1.4 ไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน พร้อมให้อภัยเมื่อผู้อื่นกระทำผิดพลาด
5.2 มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข	5.2.1 วางแผนการเรียน การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร 5.2.2 รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม ยอมรับและปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

เกณฑ์การให้คะแนนระดับประถมศึกษา (ป. 4-ป. 6)

ตัวชี้วัดที่ 5.1 คำนึงชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล รอบคอบ มีคุณธรรม

พฤติกรรมบ่งชี้	ไม่ผ่าน (0)	ผ่าน (1)	ดี (2)	ดีเยี่ยม (3)
5.1.1 ใช้ทรัพย์สินของตนเอง เช่น เงิน สิ่งของ เครื่องใช้ อย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดีรวมทั้งการใช้เวลาอย่างเหมาะสม		ใช้ทรัพย์สินของตนเอง เช่น เงิน สิ่งของ เครื่องใช้ อย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษา	ใช้ทรัพย์สินของตนเองและทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่า	ใช้ทรัพย์สินของตนเองและทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่า
5.1.2 ใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี		ดูแลอย่างดีรวมทั้งการใช้เวลา	เก็บรักษาดูแลอย่างดี ปฏิบัติตนและตัดสินใจ	เก็บรักษาดูแลอย่างดี ปฏิบัติตนและตัดสินใจ
5.1.3 ปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล		อย่างเหมาะสม	สนใจด้วยความรอบคอบ	ด้วยความรอบคอบมีเหตุผล
5.1.4 ไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน พร้อมให้อภัยเมื่อผู้อื่นกระทำผิดพลาด			ความรอบคอบมีเหตุผล	ไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

ตัวชี้วัดที่ 5.2 มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

พฤติกรรมบ่งชี้	ไม่ผ่าน (0)	ผ่าน (1)	ดี (2)	ดีเยี่ยม (3)
5.2.1 วางแผนการเรียน การทำงานและการใช้ ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของ ความรู้ข้อมูลข่าวสาร		วางแผนการ เรียนการทำงาน และการใช้ ชีวิตประจำวัน บนพื้นฐานของ	ใช้ความรู้ ข้อมูล ข่าวสารให้เป็น ประโยชน์ต่อ การเรียนและการ ใช้ชีวิต	ใช้ความรู้ ข้อมูล ข่าวสารให้เป็น ประโยชน์ต่อ การเรียนและการ ใช้ชีวิตประจำวัน
5.2.2 รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ของสังคม และสภาพแวดล้อม ยอมรับ และปรับตัวเพื่อ อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่าง มีความสุข		ความรู้ข้อมูล ข่าวสาร	ประจำวัน รู้เท่า ทันการเปลี่ยน แปลงของสังคม และสภาพแวดล้อม	รู้เท่าทันการ เปลี่ยนแปลง ของสังคมและ สภาพแวดล้อม และอยู่ร่วมกับ ผู้อื่นอย่างมี ความสุข

9.1.6 ข้อที่ 6 มุ่งมั่นในการทำงาน

นิยาม มุ่งมั่นในการทำงาน หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงความตั้งใจและ
รับผิดชอบในการทำหน้าที่การงาน ด้วยความเพียรพยายาม อุตุน เพื่อให้งานสำเร็จตาม
เป้าหมาย ผู้ที่มุ่งมั่นในการทำงาน คือ ผู้ที่มีลักษณะซึ่งแสดงออกถึงความตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ที่
ได้รับมอบหมายด้วยความเพียรพยายาม หุ่นเทกำลังกาย กำลังใจ ในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ
ให้สำเร็จลุล่วง ตามเป้าหมายที่กำหนดด้วยความรับผิดชอบ และมีความภาคภูมิใจในผลงาน

ตัวชี้วัด 6.1 ตั้งใจและรับผิดชอบในหน้าที่การงาน

6.2 ทำงานด้วยความเพียรพยายาม อุตุนเพื่อให้งานสำเร็จตาม

เป้าหมาย

ตัวชี้วัดและพฤติกรรมบ่งชี้

ตัวชี้วัด	พฤติกรรมบ่งชี้
6.1 ตั้งใจและรับผิดชอบ ในการปฏิบัติหน้าที่ การทำงาน	6.1.1 เอาใจใส่ต่อการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย 6.1.2 ตั้งใจและรับผิดชอบในการทำงานให้สำเร็จ 6.1.3 ปรับปรุงและพัฒนาการทำงานด้วยตนเอง
6.2 ทำงานด้วย ความ เพียร พยายาม และ อดทน เพื่อให้งานสำเร็จตาม เป้าหมาย	6.2.1 ทุ่มทนทำงาน อดทน ไม่ย่อท้อต่อปัญหาและอุปสรรคใน การทำงาน 6.2.2 พยายามแก้ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานให้สำเร็จ 6.2.3 ซึ้นชมผลงานด้วยความภาคภูมิใจ

เกณฑ์การให้คะแนนระดับประถมศึกษา (ป.4 –ป.6)

ตัวชี้วัดที่ 6.1 ตั้งใจและรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่การทำงาน

พฤติกรรมบ่งชี้	ไม่ผ่าน (0)	ผ่าน (1)	ดี (2)	ดีเยี่ยม (3)
6.1.1 เอาใจใส่ต่อการ ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับ มอบหมาย		เอาใจใส่ต่อการ ปฏิบัติหน้าที่ที่ ได้รับมอบหมาย	เอาใจใส่ต่อการ ปฏิบัติหน้าที่ที่ ได้รับมอบหมาย	เอาใจใส่ต่อการ ปฏิบัติหน้าที่ที่ ได้รับมอบหมาย
6.1.2 ตั้งใจและรับผิดชอบ ในการทำงานให้ สำเร็จ			ตั้งใจและรับผิดชอบ ในการทำงานให้สำเร็จ	ตั้งใจและรับผิดชอบ ในการทำงานให้ สำเร็จ มีการ
6.1.3 ปรับปรุงและ พัฒนาการทำงานด้วย ตนเอง				ปรับปรุงและ พัฒนาการทำงานให้ ดีขึ้น

ตัวชี้วัดที่ 6.2 ทำงานด้วยความเพียรพยายาม และ อดทนเพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมาย

พฤติกรรมบ่งชี้	ไม่ผ่าน (0)	ผ่าน (1)	ดี (2)	ดีเยี่ยม (3)
6.2.1 ทุ่มททำงาน อดทน ไม่ย่อท้อต่อ ปัญหาและอุปสรรค ในการทำงาน		ทุ่มท ทำงาน อดทน ไม่ย่อท้อต่อ ปัญหาและ อุปสรรค	ทุ่มททำงาน อดทน ไม่ย่อท้อ ต่อปัญหาและ อุปสรรคในการ ทำงานพยายาม	ทุ่มททำงาน อดทน ไม่ย่อท้อ ต่อปัญหาและ อุปสรรคในการ ทำงานพยายาม
6.2.2 พยายาม แก้ปัญหาและอุปสรรค ในการทำงานให้สำเร็จ		พยายาม อุปสรรค ในการ ทำงาน	แก้ปัญหาและ อุปสรรคในการ ทำงานให้สำเร็จ	แก้ปัญหาอุปสรรค ในการทำงานให้ สำเร็จและ ชื่นชม ผลงานด้วยความ ภาคภูมิใจ
6.2.3 ชื่นชมผลงาน ด้วยความภาคภูมิใจ				

9.1.7 ข้อที่ 7 รักความเป็นไทย

นิยาม รักความเป็นไทย หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่าร่วมอนุรักษ์ สืบทอดภูมิปัญญาไทย ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรม ใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ผู้ที่รักความเป็นไทย คือ ผู้ที่มีความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่า ชื่นชม มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สืบทอด เผยแพร่ภูมิปัญญาไทย ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมไทย มีความกตัญญูกตเวที ใช้ภาษาไทยในการสื่อสารอย่างถูกต้องเหมาะสม

ตัวชี้วัด 7.1 ภาคภูมิใจในขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรมไทยและมีความกตัญญูกตเวที

7.2 เห็นคุณค่าและใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

7.3 อนุรักษ์ และสืบทอดภูมิปัญญาไทย

ตัวชี้วัดและพฤติกรรมบ่งชี้

ตัวชี้วัด	พฤติกรรมบ่งชี้
7.1 ภาคภูมิใจใน ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรมไทย และมีความกตัญญูกตเวที	7.1.1 แต่งกายและมีมารยาทงดงามแบบไทย มีสัมมาคารวะ กตัญญูกตเวที ต่อผู้มีพระคุณ 7.1.2 ร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมไทย 7.1.3 ชักชวน แนะนำให้ผู้อื่นปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ และวัฒนธรรมไทย
7.2 เห็นคุณค่าและใช้ ภาษาไทยในการสื่อสารได้ อย่างถูกต้องเหมาะสม	7.2.1 ใช้ภาษาไทยและเลขไทยในการสื่อสาร ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม 7.2.2 ชักชวน แนะนำ ให้ผู้อื่นเห็นคุณค่าของการใช้ภาษาไทยที่ถูกต้อง
7.3 อนุรักษ์ สืบทอด ภูมิปัญญาไทย	7.3.1 นำภูมิปัญญาไทยมาใช้ให้เหมาะสมในวิถีชีวิต 7.3.2 ร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาไทย 7.3.3 แนะนำ มีส่วนร่วมในการสืบทอดภูมิปัญญาไทย

เกณฑ์การให้คะแนนระดับประถมศึกษา (ป.4-ป.6)

ตัวชี้วัดที่ 7.1 ภาคภูมิใจในขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรมไทย และมีความกตัญญู
กตเวที

พฤติกรรมบ่งชี้	ไม่ผ่าน (0)	ผ่าน (1)	ดี (2)	ดีเยี่ยม (3)
7.1.1 แต่งกายและมี มารยาทงดงามแบบไทย มี สัมมาคารวะ กตัญญู กตเวทีต่อผู้มีพระคุณ		แต่งกายและมี มารยาท งดงามแบบ ไทยมีสัมมา คารวะกตัญญู	แต่งกายและมี มารยาทงดงาม แบบไทย มี สัมมาคารวะ กตัญญูกตเวที	แต่งกายและมีมารยาท งดงามแบบไทย มี สัมมาคารวะ กตัญญู กตเวทีต่อผู้มีพระคุณ
7.1.2 ร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณี ศิลปะ และวัฒนธรรมไทย		การวะกตัญญู กตเวทีต่อผู้มี พระคุณ	กตัญญูกตเวที ต่อผู้มีพระคุณ ร่วมกิจกรรมที่ เกี่ยวข้องกับ	ร่วมกิจกรรมที่ เกี่ยวข้องกับประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรม ไทย ชักชวน แนะนำ
7.1.3 ชักชวนแนะนำให้ผู้อื่นปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีศิลปะและ วัฒนธรรมไทย			เกี่ยวข้องกับ ประเพณี ศิลปะ และวัฒนธรรม ไทย	ให้ผู้อื่นปฏิบัติตามนบ ธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรม ไทย

ตัวชี้วัดที่ 7.2 เห็นคุณค่าและใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

พฤติกรรมบ่งชี้	ไม่ผ่าน (0)	ผ่าน (1)	ดี (2)	ดีเยี่ยม(3)
7.2.1 ใช้ภาษาไทยและเลขไทยในการสื่อสารได้อย่างถูกต้องเหมาะสม		ใช้ภาษาไทยเลขไทยในการสื่อสาร และ	ใช้ภาษาไทยเลขไทย ในการสื่อสารได้ถูกต้อง	ใช้ภาษาไทยเลขไทยในการสื่อสารได้ถูกต้องเหมาะสม
7.2.2 แนะนำให้ผู้อื่นเห็นคุณค่าในการใช้ภาษาไทยที่ถูกต้อง		แนะนำให้ผู้อื่นใช้ภาษาไทยที่ถูกต้อง	แนะนำให้ผู้อื่นใช้ภาษาไทยที่ถูกต้อง	แนะนำให้ผู้อื่นใช้ภาษาไทย ที่ถูกต้อง เป็นประจำ เป็นแบบอย่างที่ดีด้านการใช้ภาษาไทย

ตัวชี้วัดที่ 7.3 อนุรักษ์ สืบทอด ภูมิปัญญาไทย

พฤติกรรมบ่งชี้	ไม่ผ่าน (0)	ผ่าน (1)	ดี (2)	ดีเยี่ยม (3)
7.3.1 นำภูมิปัญญาไทยมาใช้ให้เหมาะสมในวิถีชีวิต		นำภูมิปัญญาไทยมาใช้ให้เหมาะสม	นำภูมิปัญญาไทยมาใช้ให้เหมาะสมในวิถีชีวิต	นำภูมิปัญญาไทยมาใช้ให้เหมาะสมในวิถีชีวิต
7.3.2 ร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาไทย		ร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาไทย	ร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาไทย	ร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาไทยและชักชวนคนในครอบครัว เพื่อน และบุคคลอื่น ๆ เข้าร่วมในการสืบทอดภูมิปัญญาไทย
7.3.3 แนะนำและมีส่วนร่วมในการสืบทอดภูมิปัญญาไทย				

9.1.8 ข้อที่ 8 มีจิตสาธารณะ

นิยาม มีจิตสาธารณะ หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น ชุมชน และสังคม ด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้น โดย ไม่หวังผลตอบแทน ผู้ที่มีจิตสาธารณะ คือ ผู้ที่มีลักษณะเป็นผู้ให้และช่วยเหลือผู้อื่น แบ่งปันความสุขส่วนตนเพื่อทำประโยชน์แก่ส่วนรวม เข้าใจ เห็นใจผู้ที่มีความ

เด็กร้อน อาสาช่วยเหลือสังคม อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ด้วยร่างกาย สติปัญญา ลงมือปฏิบัติเพื่อ
แก้ปัญหา หรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้เกิดในชุมชน โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

ตัวชี้วัด 8.1 ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจโดยไม่หวังผลตอบแทน

8.2 เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อ โรงเรียน ชุมชน และสังคม

ตัวชี้วัดและพฤติกรรมบ่งชี้

ตัวชี้วัด	พฤติกรรมบ่งชี้
8.1 ช่วยเหลือผู้อื่นด้วย ความเต็มใจโดยไม่หวัง ผลตอบแทน	8.1.1 ช่วยพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูทำงานด้วยความเต็มใจ 8.1.2 อาสาทำงานให้ผู้อื่นด้วยกำลังกาย กำลังใจ และกำลังสติปัญญา โดยไม่หวังผลตอบแทน 8.1.3 แบ่งปันสิ่งของ ทรัพย์สินและอื่นๆ และช่วยแก้ปัญหาหรือ สร้าง ความสุขให้กับผู้อื่น
8.2 เข้าร่วมกิจกรรมที่ เป็นประโยชน์ต่อ โรงเรียน ชุมชน และ สังคม	8.2.1 ดูแล รักษาสาธารณสมบัติและสิ่งแวดล้อมด้วยความเต็มใจ 8.2.2 เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อ โรงเรียน ชุมชนและสังคม 8.2.3 เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาหรือร่วมสร้างสิ่งที่ดีงามของ ส่วนรวม ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยความกระตือรือร้น

เกณฑ์การให้คะแนนระดับประถมศึกษา (ป. 4 – ป.6)

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ตัวชี้วัดที่ 8.1 ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจและหึงพอใจ

พฤติกรรมบ่งชี้	ไม่ผ่าน (0)	ผ่าน (1)	ดี (2)	ดีเยี่ยม (3)
8.1.1 ช่วยพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูทำงานด้วยความเต็มใจ		ช่วยพ่อแม่ ผู้ปกครอง	ช่วยพ่อแม่ ผู้ปกครองและ	ช่วยพ่อแม่ ผู้ปกครอง
8.1.2 อาสาทำงานให้ผู้อื่น ด้วยกำลังกาย กำลังใจ และ กำลังสติปัญญาด้วยความ สมัครใจ		ครูทำงาน ด้วยความเต็ม ใจ	ครูทำงาน อาสา ทำงานให้ผู้อื่น ด้วยกำลังกาย กำลังใจและ	และครูทำงาน อาสา ทำงานให้ผู้อื่นด้วย กำลังกาย กำลังใจ และสติปัญญา ด้วย ความสมัครใจ
8.1.3 แบ่งปันสิ่งของ ทรัพย์สินและอื่นๆ และช่วย แก้ปัญหาหรือสร้างความสุข ให้กับผู้อื่น			สติปัญญา ด้วย ความสมัครใจ	แบ่งปันสิ่งของ ทรัพย์สินและอื่นๆ และช่วยแก้ปัญหา หรือสร้างความสุข ให้กับผู้อื่น

ตัวชี้วัดที่ 8.2 เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชน และสังคม

พฤติกรรมบ่งชี้	ไม่ผ่าน (0)	ผ่าน (1)	ดี (2)	ดีเยี่ยม (3)
8.2.1 ดูแล รักษา สาธารณะ สมบัติ และสิ่งแวดล้อมด้วยความ เต็มใจ		ดูแล รักษา สาธารณ สมบัติและ	ดูแล รักษาทรัพย์สิน สมบัติสิ่งแวดล้อม ของห้องเรียน	ดูแล รักษา ทรัพย์สินสมบัติ สิ่งแวดล้อมของ
8.2.2 เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็น ประโยชน์ต่อโรงเรียนชุมชน และสังคม		สิ่งแวดล้อม ด้วยความ เต็มใจ	โรงเรียน เข้าร่วม กิจกรรมเพื่อสังคม และสาธารณ	ห้องเรียน โรงเรียน ชุมชน เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อสังคมและ
8.2.3 เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อ แก้ปัญหาหรือร่วมสร้าง สิ่งที่ดีงามของส่วนรวม ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ด้วยความกระตือรือร้น			ประโยชน์ของ โรงเรียนด้วยความ เต็มใจ	สาธารณ ประโยชน์ของ โรงเรียนด้วย ความเต็มใจ

9.2 การสร้างเกณฑ์การประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์

การประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ จะต้องกำหนดเกณฑ์การประเมินให้ชัดเจนเหมาะสม เพราะเกณฑ์การประเมินเป็นแนวทางในการให้คะแนนที่ประกอบด้วยเกณฑ์ด้านต่าง ๆ เพื่อใช้ประเมินค่าผลการประพุดติ ปฏิบัติของผู้เรียน เกณฑ์เหล่านี้ คือสิ่งสำคัญที่ผู้เรียนควรประพุดติจนกลายเป็นลักษณะนิสัยได้ เกณฑ์การประเมินมี 2 ลักษณะ คือ

1. เกณฑ์การประเมินแบบภาพรวม (holistic rubrics) คือแนวทางกาให้คะแนนโดยพิจารณาจากภาพรวมการปฏิบัติ โดยจะมีคำอธิบายลักษณะของการปฏิบัติในแต่ละระดับได้อย่างชัดเจน เช่น มีวินัย

ระดับ 3 ปฏิบัติตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับของครอบครัวและโรงเรียน ปฏิบัติกิจกรรม หรือทำงานที่ได้รับมอบหมายเสร็จทันเวลาได้ด้วยตนเอง

ระดับ 2 ปฏิบัติตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับของครอบครัวและโรงเรียน โดยต้องมีการเตือนเป็นบางครั้ง

ระดับ 1 ปฏิบัติตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับของครอบครัวและโรงเรียน โดยต้องมีการเตือนเป็นส่วนใหญ่

2. เกณฑ์การประเมินแบบแยกประเด็น (analytic rubrics) คือแนวทางกาให้คะแนน โดยพิจารณาแต่ละส่วนของการปฏิบัติ ซึ่งแต่ละส่วนจะต้องกำหนดคำอธิบายลักษณะของการปฏิบัติในส่วนนั้น ๆ ไว้อย่างชัดเจน เช่น มีวินัย

รายการประเมิน	ระดับคะแนน		
	1	2	3
ปฏิบัติตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับของ ครอบครัว และ โรงเรียน	ปฏิบัติตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับของ ครอบครัว และ โรงเรียน โดยมีการ เตือนเป็นส่วนใหญ่	ปฏิบัติตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับของ ครอบครัว และ โรงเรียน โดยมีการ เตือนบางครั้ง	ปฏิบัติตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับของ ครอบครัว และ โรงเรียน โดยไม่มี การเตือน

รายการประเมิน	ระดับคะแนน		
	1	2	3
การตรงต่อเวลา	ปฏิบัติกิจกรรมหรือ ทำงานที่ได้รับ มอบหมายเสร็จ ทันเวลาได้ด้วย ตนเอง โดยต้องมี การเตือนเป็นส่วน ใหญ่	ปฏิบัติกิจกรรมหรือ ทำงานที่ได้รับ มอบหมายเสร็จ ทันเวลาได้ด้วย ตนเอง โดยมีการ เตือนเป็นบางครั้ง	ปฏิบัติกิจกรรมหรือ ทำงานที่ได้รับ มอบหมายเสร็จ ทันเวลาได้ด้วย ตนเอง

สรุปผลการประเมิน

5-6	คะแนน หมายถึง	ดีเยี่ยม
3-4	คะแนน หมายถึง	ดี
1-2	คะแนน หมายถึง	ผ่าน

9.3 การสรุปผลการประเมิน

การวัดและประเมินผลด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์นั้น มีความละเอียดอ่อน เพราะเป็นเรื่องของการพัฒนาคุณลักษณะที่ต้องการปลูกฝังให้เกิดในตัวผู้เรียน การวัดและประเมินผลจึงต้องคำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนเมื่อได้รับการพัฒนาเป็นระยะ หรือเมื่อสิ้นปีการศึกษา ดังนั้นเพื่อให้มีแนวทางการสรุปผลการประเมินที่ชัดเจน เป็นธรรมสำหรับผู้เรียน จึงขอเสนอแนวทางการกำหนดเกณฑ์พิจารณาสรุปผลการประเมินในแต่ละชั้นตอน ดังนี้

- 1) เกณฑ์พิจารณาสรุปผลการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์แต่ละคุณลักษณะ

1.1 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ข้อที่ 1 รักษา ศาสน์ กษัตริย์

ระดับ	เกณฑ์การพิจารณา
ดีเยี่ยม (3)	1. ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยมทุกตัวชี้วัด หรือ 2. ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยมจำนวน 2-3 ตัวชี้วัด และได้ผลการประเมินระดับดี จำนวน 1-2 ตัวชี้วัด
ดี (2)	1. ได้ผลการประเมินระดับดี ทุกตัวชี้วัด หรือ 2. ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยมหรือดี จำนวน 1- 2 ตัวชี้วัด และได้ผลการประเมินระดับผ่าน จำนวน 1-2 ตัวชี้วัด
ผ่าน (1)	1. ได้ผลการประเมินระดับผ่าน ทุกตัวชี้วัด หรือ 2. ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยมหรือดี จำนวน 1 ตัวชี้วัด และได้ผลการประเมินระดับผ่าน จำนวน 3 ตัวชี้วัด
ไม่ผ่าน (0)	ได้ผลการประเมินระดับไม่ผ่าน อย่างน้อย 1 ตัวชี้วัด

1.2 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ข้อที่ 2 ซื่อสัตย์สุจริต

ระดับ	เกณฑ์การพิจารณา
ดีเยี่ยม (3)	1 ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยมทุกตัวชี้วัด หรือ 2 ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยมและดี ระดับละ 1 ตัวชี้วัด
ดี (2)	1 ได้ผลการประเมินระดับดีทุกตัวชี้วัด หรือ 2 ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยมและระดับผ่าน ระดับละ 1 ตัวชี้วัด
ผ่าน (1)	1 ได้ผลการประเมินระดับผ่านทุกตัวชี้วัด หรือ 2 ได้ผลการประเมินระดับดีและระดับผ่าน ระดับละ 1 ตัวชี้วัด
ไม่ผ่าน (0)	ได้ผลการประเมินระดับไม่ผ่าน อย่างน้อย 1 ตัวชี้วัด

1.3 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ข้อที่ 3 มีวินัย

ระดับ	เกณฑ์การพิจารณา
ดีเยี่ยม (3)	ได้ผลการประเมิน ระดับดีเยี่ยม
ดี (2)	ได้ผลการประเมิน ระดับดี
ผ่าน (1)	ได้ผลการประเมิน ระดับผ่าน
ไม่ผ่าน (0)	มีผลการประเมินได้ระดับไม่ผ่าน

1.4 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ข้อที่ 4 ใฝ่เรียนรู้

ระดับ	เกณฑ์การพิจารณา
ดีเยี่ยม (3)	1 ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยมทุกตัวชี้วัด หรือ 2 ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยมและดี ระดับละ 1 ตัวชี้วัด
ดี (2)	1 ได้ผลการประเมินระดับดีทุกตัวชี้วัด หรือ 2 ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยมและระดับผ่าน ระดับละ 1 ตัวชี้วัด
ผ่าน (1)	1 ได้ผลการประเมินระดับผ่านทุกตัวชี้วัด หรือ 2 ได้ผลการประเมินระดับดีและระดับผ่าน ระดับละ 1 ตัวชี้วัด
ไม่ผ่าน (0)	ได้ผลการประเมินระดับไม่ผ่านอย่างน้อย 1 ตัวชี้วัด

1.4 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ข้อที่ 5 อยู่อย่างพอเพียง

ระดับ	เกณฑ์การพิจารณา
ดีเยี่ยม (3)	1 ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยมทุกตัวชี้วัด หรือ 2 ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยมและระดับดี ระดับละ 1 ตัวชี้วัด
ดี (2)	1 ได้ผลการประเมินระดับดีทุกตัวชี้วัด หรือ 2 ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยมและระดับผ่าน ระดับละ 1 ตัวชี้วัด
ผ่าน (1)	1 ได้ผลการประเมินระดับผ่านทุกตัวชี้วัด หรือ 2 ได้ผลการประเมินระดับดีและระดับผ่าน ระดับละ 1 ตัวชี้วัด
ไม่ผ่าน (0)	ได้ผลการประเมินระดับไม่ผ่านอย่างน้อย 1 ตัวชี้วัด

1.6 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ข้อที่ 6 มุ่งมั่นในการทำงาน

ระดับ	เกณฑ์การพิจารณา
ดีเยี่ยม (3)	1 ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยมทุกตัวชี้วัด หรือ 2 ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยมและดี ระดับละ 1 ตัวชี้วัด
ดี (2)	1 ได้ผลการประเมินระดับดีทุกตัวชี้วัด หรือ 2 ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยมและระดับผ่าน ระดับละ 1 ตัวชี้วัด
ผ่าน (1)	1 ได้ผลการประเมินระดับผ่านทุกตัวชี้วัด หรือ 2 ได้ผลการประเมินระดับดีและระดับผ่าน ระดับละ 1 ตัวชี้วัด
ไม่ผ่าน (0)	ได้ผลการประเมินระดับไม่ผ่านอย่างน้อย 1 ตัวชี้วัด

1.7 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ข้อที่ 7 รักความเป็นไทย

ระดับ	เกณฑ์การพิจารณา
ดีเยี่ยม (3)	1 ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยมทุกตัวชี้วัด หรือ 2 ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยมหรือดี จำนวน 1-2 ตัวชี้วัด และมีผลการประเมินระดับดี จำนวน 1 ตัวชี้วัด
ดี (2)	1 ได้ผลการประเมินระดับดีทุกตัวชี้วัด หรือ 2 ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยมหรือดี จำนวน 1-2 ตัวชี้วัด และมีผลการประเมินระดับผ่าน จำนวน 1-2 ตัวชี้วัด
ผ่าน (1)	1 ได้ผลการประเมินระดับผ่านทุกตัวชี้วัด หรือ 2 ได้ผลการประเมินระดับดี จำนวน 1 ตัวชี้วัด และได้ผลการประเมินระดับผ่าน จำนวน 2 ตัวชี้วัด
ไม่ผ่าน (0)	ได้ผลการประเมินระดับไม่ผ่านอย่างน้อย 1 ตัวชี้วัด

1.8 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ข้อที่ 8 มีจิตสาธารณะ

ระดับ	เกณฑ์การพิจารณา
ดีเยี่ยม (3)	1 ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยมทุกตัวชี้วัด หรือ 2 ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยมและดี ระดับละ 1 ตัวชี้วัด
ดี (2)	1 ได้ผลการประเมินระดับดีทุกตัวชี้วัด หรือ 2 ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยมและระดับผ่าน ระดับละ 1 ตัวชี้วัด
ผ่าน (1)	1 ได้ผลการประเมินระดับผ่านทุกตัวชี้วัด หรือ 2 ได้ผลการประเมินระดับดีและระดับผ่าน ระดับละ 1 ตัวชี้วัด
ไม่ผ่าน (0)	ได้ผลการประเมินระดับไม่ผ่านอย่างน้อย 1 ตัวชี้วัด

2. เกณฑ์พิจารณาตัดสินผลการประเมิน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ รายปี/รายภาค ของผู้เรียนรายบุคคล

ระดับ	เกณฑ์การประเมิน
ดีเยี่ยม (3)	1. ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยมจำนวน 5-8 คุณลักษณะ และไม่มีคุณลักษณะใดได้ผลการประเมินต่ำกว่าระดับดี
ดี (2)	1. ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยม จำนวน 1-4 คุณลักษณะและไม่มีคุณลักษณะใดได้ผลการประเมินต่ำกว่าระดับดี หรือ 2. ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยมจำนวน 4 คุณลักษณะ และไม่มีคุณลักษณะใดได้ผลการประเมินต่ำกว่าระดับ ผ่าน หรือ 3. ได้ผลการประเมินระดับดี จำนวน 5-8 คุณลักษณะ และไม่มีคุณลักษณะใดได้ผลการประเมินต่ำกว่าระดับ ผ่าน
ผ่าน (1)	1. ได้ผลการประเมินระดับผ่านทุกคุณลักษณะ หรือ 2. ได้ผลการประเมินระดับดี จำนวน 1-4 คุณลักษณะ และไม่มีคุณลักษณะใดได้ผลการประเมินต่ำกว่าระดับ ผ่าน
ไม่ผ่าน (0)	ได้ผลการประเมินระดับไม่ผ่าน ตั้งแต่ 1 คุณลักษณะขึ้นไป

3) เกณฑ์พิจารณาสรุปผลการประเมินรวมทุกคุณลักษณะอันพึงประสงค์ แต่ละระดับการศึกษา แบบที่ 1

ระดับ	เกณฑ์การประเมิน
ดีเยี่ยม (3)	1 ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยม จำนวน 5-8 คุณลักษณะ และไม่มีคุณลักษณะใดได้ผลการประเมินต่ำกว่าระดับดี
ดี (2)	1 ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยม จำนวน 1-4 คุณลักษณะ และไม่มีคุณลักษณะใดได้ผลการประเมินต่ำกว่าระดับดี หรือ 2 ได้ผลการประเมินระดับดี จำนวน 5-8 คุณลักษณะ และไม่มีคุณลักษณะใดได้ผลการประเมินต่ำกว่าระดับ ผ่าน หรือ 3 ได้ผลการประเมินระดับดีเยี่ยม จำนวน 4 คุณลักษณะ และไม่มีคุณลักษณะใดได้ผลการประเมินต่ำกว่าระดับ ผ่าน
ผ่าน (1)	1 ได้ผลการประเมินระดับผ่าน จำนวน 5-8 คุณลักษณะ และไม่มีคุณลักษณะใดได้ผลการประเมินต่ำกว่าระดับ ผ่าน หรือ 2 ได้ผลการประเมินระดับดี จำนวน 4 คุณลักษณะ และไม่มีคุณลักษณะใดได้ผลการประเมินต่ำกว่าระดับ ผ่าน
ไม่ผ่าน (0)	มีผลการประเมินคุณลักษณะใดคุณลักษณะหนึ่งได้ ระดับ 0

10. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ

10.1 ความหมายของความพึงพอใจ ผู้วิจัยได้นำประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจไว้ดังต่อไปนี้

กฤษณ์ จันทรสระแก้ว (2550 : 9) กล่าวว่า ความพึงพอใจหมายถึง ความพอใจชอบใจและมีความสุขที่ความต้องการหรือเป้าหมายที่ตั้งใจไว้บรรลุผลหรือสมหวังนั่นเอง สำหรับนักเรียนแล้วก็ใช้สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอนส่วนใหญ่ก็ย่อมจะมีความต้องการความคาดหวังว่าสื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอนจะสามารถช่วยให้ตัวเองสามารถเข้าใจบทเรียน ได้ดียิ่งขึ้นหรือได้ผลการเรียนที่ดีขึ้นนั่นเองซึ่งสามารถวัดค่าความพึงพอใจได้จากแบบสอบถามวัดความพึงพอใจหรือผลการสอบ

คะเรนพวงษ์ สุมาลัยโรจน์ (2550 : 19) กล่าวว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกชอบ เห็นด้วย ประทับใจ ภูมิใจ ยินดีในสิ่งที่สอดคล้องกับความต้องการของตนเอง ความพึงพอใจก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ ความเข้าใจอันดีต่อกัน ความสามัคคีในหมู่คณะ และเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ช่วยให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จ

ธัญลักษณ์ หอมกรุ่น (2549 : 48) กล่าวว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกพอใจ ความรู้สึกชอบที่เกิดขึ้นของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยการแสดงออกต่อสิ่งนั้นด้วยความกระตือรือร้น เอาใจใส่และกระทำสิ่งนั้นจนบรรลุจุดมุ่งหมาย

จตุรวิทย์ พิมพ์ทอง (2546 : 7) กล่าวว่า ความพึงพอใจ คือ ความรู้สึก หรือทัศนคติซึ่งเป็นผลรวมของความรู้ ความเข้าใจ อารมณ์และพฤติกรรมที่บุคคลได้แสดงออกมาในเชิงของการประเมินค่าต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งในลักษณะที่เป็นเชิงบวกว่ามีความสุขหรือไม่มี ความเครียดเมื่อได้รับสิ่งที่ตรงตามความคาดหวัง ตรงตามจุดมุ่งหมาย ความต้องการหรือตามแรงจูงใจของตน

สมเกียรติ นาคประสาท (2548 : 11) กล่าวว่า ความพึงพอใจหมายถึง ความรู้สึกหรือทัศนคติในทางที่ดี ของบุคคลที่เกิดจากการได้รับการตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจของบุคคลนั้น ทำให้เกิดความสุขในการกระทำ อันสืบเนื่องมาจากปัจจัยหรือองค์ประกอบต่างๆ ในการเรียนการสอน ผู้เรียนจะเกิดความพึงพอใจได้ก็ต่อเมื่อผู้เรียนได้รับการตอบสนองทางด้านร่างกายและจิตใจอันเกิดจาก ตัวครูผู้สอน กิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดประเมินผล

จากการศึกษาเอกสารสรุปได้ว่า ความพึงพอใจหมายถึง ท่าที ความรู้สึกหรือทัศนคติในทางที่ดีของบุคคลที่มีต่อสิ่งที่ปฏิบัติ หรือได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติ โดยผลตอบแทนที่ได้รับ เป็นปัจจัยทำให้เกิดความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจ

10.2 ทฤษฎีสำหรับการสร้างความพึงพอใจ

กีฟลี มะหะหมัด (2550 : 22-23) กล่าวว่า ทฤษฎีสำหรับการสร้างความพึงพอใจมีหลายทฤษฎี แต่ทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับและมีชื่อเสียง คือ ทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้นของมาสโลว์ (Maslow's Hierarchy of Needs) ที่กล่าวว่า มนุษย์ทุกคนมีความต้องการเหมือนกัน แต่ความต้องการนั้นเป็นลำดับขั้น เขาได้ตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์ไว้ดังนี้

1. มนุษย์มีความต้องการอยู่เสมอและไม่มีที่สิ้นสุด ขณะที่ความต้องการสิ่งใดได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการอย่างอื่นก็จะเกิดขึ้นอีก ไม่มีวันจบสิ้น

2. ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่เป็นสิ่งจูงใจสำหรับพฤติกรรม
 อื่นต่อไป ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองเท่านั้นที่เป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรม

3. ความต้องการของมนุษย์จะเรียงเป็นลำดับขั้นตามลำดับความสำคัญ
 กล่าวคือ เมื่อความต้องการในระดับต่ำได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการระดับสูงก็จะ
 เรียกร้องให้มีการตอบสนอง ซึ่งลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์มี 5 ขั้นตอนตามลำดับจาก
 ต่ำไปสูง ดังนี้

1. ความต้องการด้านร่างกาย (Physiological Needs) เป็นความต้องการ
 เบื้องต้น เพื่อความอยู่รอดของชีวิต เช่น ความต้องการในเรื่องของอาหาร น้ำ อากาศ
 เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย และความต้องการทางเพศ ความต้องการทางด้านร่างกาย
 จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนเมื่อความต้องการทั้งหมดของคนยังไม่ได้รับการตอบสนอง

2. ความต้องการด้านความปลอดภัยหรือความมั่นคง (Security of Safety
 Needs) ถ้าความต้องการทางด้านร่างกายได้รับการตอบสนองตามสมควรแล้วมนุษย์จะต้องการ
 ในขั้นสูงต่อไป คือ เป็นความรู้สึกรู้สึกที่ต้องการความปลอดภัยหรือความมั่นคงในปัจจุบันและ
 อนาคตซึ่งรวมถึงความก้าวหน้าและความอบอุ่นใจ

3. ความต้องการทางด้านสังคม (Social or Belonging Needs) หลังจากที่
 มนุษย์ได้รับการตอบสนองในสองขั้นดังกล่าวแล้วก็จะมีความต้องการสูงขึ้นอีก คือ ความ
 ต้องการทางสังคมเป็นความต้องการที่จะเข้าร่วมและได้รับการยอมรับในสังคม ความเป็นมิตร
 และความรักจากเพื่อน

4. ความต้องการที่จะได้รับการยอมรับนับถือ (Esteem Needs) เป็นความ
 ต้องการให้คนอื่นยกย่อง ให้เกียรติ และเห็นความสำคัญของตนเอง อยากระเด่นในสังคมนวมถึง
 ความสำเร็จ ความรู้ความสามารถ ความเป็นอิสระและเสรีภาพ

5. ความต้องการความสำเร็จในชีวิต (Self Actualization) เป็นความต้องการ
 ระดับสูงสุดของมนุษย์ ส่วนมากจะเป็นการอยากจะเป็นอยากจะได้ตามความคิดของตนหรือ
 ต้องการจะเป็นมากกว่าที่ตัวเองเป็นอยู่ในขณะนั้น

กล่าวโดยสรุปก็คือ มนุษย์ทุกคนมีความต้องการไม่มีที่สิ้นสุด เริ่มตั้งแต่ความ
 ต้องการพื้นฐานจนถึงระดับสูง ความต้องการในแต่ละระดับเมื่อได้รับการตอบสนองความ
 ต้องการแล้วก็จะต้องการในระดับที่สูงขึ้นไปอีกไม่จบสิ้น

10.3 การวัดความพึงพอใจ

กีฟลี มะหะหมัด (2550 : 24-25) กล่าวว่า ในการวัดความพึงพอใจเป็นทัศนคติหรือเจตคติเป็นนามธรรมเป็นการแสดงออกก่อนข้างซับซ้อน จึงเป็นการยากที่จะวัดทัศนคติได้โดยตรง แต่เราสามารถที่จะวัดทัศนคติได้โดยอ้อม โดยวัดความคิดเห็นของบุคคลเหล่านั้นแทน ฉะนั้นการวัดความพึงพอใจก็มีขอบเขตที่จำกัด อาจมีความคลาดเคลื่อนขึ้น ถ้าบุคคลเหล่านั้นแสดงความคิดเห็นไม่ตรงกับความรู้สึกที่จริง ซึ่งความคลาดเคลื่อนเหล่านี้ย่อมเกิดขึ้นได้เป็นธรรมชาติของการวัดโดยทั่วไป เนื่องจากความพึงพอใจเป็นพฤติกรรมภายใน บางครั้งไม่ได้แสดงพฤติกรรมออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอกอย่างเดียวอาจมาจากพฤติกรรมภายในที่แตกต่างกัน เครื่องมือที่ใช้ที่ดีสามารถที่ลွ้วงพฤติกรรมภายในให้แสดงเป็นพฤติกรรมภายนอกได้บ้าง การวัดความพึงพอใจจึงอาจใช้วิธีการวัด ดังนี้

1. การให้เขาบอกเรื่องราวเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ การปฏิบัติ และความพึงพอใจของตนเอง โดยใช้เครื่องมือ ดังต่อไปนี้

1.1 แบบตรวจสอบรายการ ซึ่งประกอบด้วยข้อความอธิบายเรื่องราว แล้วให้ผู้ตอบตรวจสอบกับความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติตนเอง

1.2 มาตราส่วนประเมินค่า ประกอบด้วยข้อความอธิบายเรื่องราวหรือคุณลักษณะที่ต้องการวัด ให้ผู้ตอบอ่านข้อความแล้วพิจารณาว่าตนเองมีความรู้สึกอย่างไรในระดับใด

1.3 แบบจับคู่ โดยการให้ผู้ตอบเลือกคำคุณศัพท์จากรายการ 3-4 คำ เขียนบรรยายความรู้สึกเมื่อทำกิจกรรมร่วมกับรายการของคำคุณศัพท์ที่ต้องการบรรยายทางอารมณ์ ทั้งทางบวกและทางลบ โดยคำคุณศัพท์ที่นักเรียนเลือกสามารถแสดงออกถึงความพึงพอใจที่นักเรียนได้รับจากกิจกรรม

1.4 โปรเจกทีฟเทคนิค (Projective techniques) สามารถใช้ประโยชน์ในการถ่วงการตอบสนองทางอารมณ์ได้เป็นอย่างดี มี 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 เป็นการสอบปากเปล่าเป็นรายบุคคล โดยให้ผู้เรียนพูดแสดงความรู้สึกต่อคำ หรือเรื่องที่ผู้สอนพูดให้เร็วที่สุด ปฏิกริยาจากการตอบสนองที่ผู้เรียนพูดออกมา สามารถวิเคราะห์ความรู้สึกและเจตคติของผู้เรียนได้

ส่วนที่ 2 เป็นการสอบปากเปล่าเป็นรายบุคคล โดยให้ผู้เรียนเล่าเรื่องจากรูปภาพ บรรยายความรู้สึกนึกคิดของตนเองอย่างอิสระ แล้วนำเรื่องที่นักเรียนเล่าไปวิเคราะห์หาคุณลักษณะของผู้เรียน

ส่วนที่ 3 เป็นการสอบแบบเขียนตอบ โดยการเติมประโยคให้สมบูรณ์ แล้วนำคำตอบที่นักเรียนเขียนเติมลงไปนั้น ไปวิเคราะห์หาคุณลักษณะของผู้เรียน

1.5 แบบสอบถามปลายเปิด

1.6 ซีแมนติก ดิฟเฟอเรนเชียล (Semantic Differential) ประกอบด้วย คำ หรือ วลี หรือประโยคแทนสิ่งที่ต้องการประเมินแล้วตามด้วยคำคุณศัพท์หลาย ๆ คู่ที่อธิบายความหมายหรือลักษณะของเรื่องที่ต้องการประเมิน คู่ของคำคุณศัพท์แต่ละคู่ประกอบด้วย คำคุณศัพท์ 2 คำ เช่น สนุกสนาน-น่าเบื่อ

1.7 การสัมภาษณ์ เป็นวิธีการที่สามารถล้วงความรู้สึกและความคิดเห็นที่แท้จริงได้

1.8 การเขียนบรรยายความคิดเห็นหรือความรู้สึก เป็นการให้ผู้เรียนเขียนบรรยาย ความรู้สึก ความคิดเห็น พร้อมเหตุผลที่ใช้ประกอบการตัดสินใจในเรื่องเกี่ยวกับสถานการณ์ที่กำหนดให้ วิธีการเขียนบรรยายความรู้สึกเป็นวิธีการที่ดีมาก สามารถวัดความคิดเห็น และความรู้สึกต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

1.9 แบบเลือกตอบคงที่มีลักษณะคล้ายมาตราส่วนประเมินค่า คือ มีตัวเลข ชุดหนึ่ง อาจประกอบไปด้วย 4-5 ตัวเลือก แล้วมีคำถามหรือข้อความหลายๆ ข้อพิจารณา

1.10 แบบเลือกตอบ มีลักษณะคล้ายข้อสอบแบบเลือกตอบที่ใช้โดยทั่วไป การวัด โดยการให้ผู้อื่นบอกเรื่องราวเกี่ยวกับตัวบุคคลที่ต้องการวัด โดยการ

1.11 สัมภาษณ์ผู้อื่น

1.12 ให้ผู้อื่นกรอกแบบสอบถาม

2. การสังเกตบุคคลที่ต้องการวัดในสถานการณ์เฉพาะเป็นวิธีการตรงในการวัด ความสนใจ ความอยากรู้อยากเห็น แต่ต้องใช้เวลามาก การสังเกตพฤติกรรมทำได้ 2 แบบ คือ

2.1 สังเกตพฤติกรรมที่เกิดในสถานการณ์ปกติ เมื่อพบว่าผู้เรียนมีพฤติกรรมใดตรงตามรายการสังเกตพฤติกรรมก็จดบันทึกไว้ การสังเกตพฤติกรรมแบบนี้เหมาะสำหรับการสังเกตพฤติกรรมนักเรียนบางคน

2.2 สังเกตพฤติกรรมภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดให้ ในกรณีนี้สามารถสังเกตพฤติกรรมนักเรียนได้ที่หลายๆ คน โดยจัดสถานการณ์หรือกิจกรรมต่างๆ ให้ผู้เรียนที่เราต้องการสังเกตได้ปฏิบัติ โดยให้ผู้เรียนแต่ละคนได้มีโอกาสเท่ากันที่จะเลือกกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างอิสระ จากพฤติกรรมเลือกการไม่เลือกทำกิจกรรมหรือการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ที่ผู้เรียนทำ

สรุปได้ว่า การวัดความพึงพอใจ วัดได้จากความรู้สึกหรือทัศนคติของผู้เรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ในวิชาที่เรียนที่รู้สึกชอบหรือไม่ชอบก็ได้ อันเกิดจากพื้นฐานของการรับรู้ การเรียนรู้ ค่านิยม และประสบการณ์ของผู้เรียนที่ได้รับ และจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นสามารถตอบสนองความต้องการให้แก่ผู้เรียนได้

11. บริบทบ้านโจดหมูที่ 6 และ 7

โรงเรียนบ้านโจดศิริราษฎร์บำรุง (2553 : 1-4) ระบุถึง สภาพชุมชนรอบบริเวณโรงเรียนมีลักษณะเป็นสังคมชนบท อยู่ห่างจากจังหวัดกาฬสินธุ์ 17 กิโลเมตร ระหว่างเส้นทาง ถนนกาฬสินธุ์-อำเภอสมเด็จ มีประชากรทั้งสองหมู่บ้าน คือ บ้านโจด หมูที่ 6 และ 7 มีประชากรชาย จำนวน 1,354 คน ประชากรหญิง 1,560 คน จำนวนครัวเรือนทั้งสองหมู่บ้าน 374 ครัวเรือน พื้นที่ชุมชน ประมาณ 100 ไร่ มีอาชีพหลักของชุมชน คือ เกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำไร่ อ้อย ปลูกมันสำปะหลัง เนื่องจากพื้นที่เหมาะแก่การเพาะปลูก อาชีพค้าขายและรับจ้างทั่วไป สภาพเศรษฐกิจค่อนข้างยากจน สภาพชุมชนไม่มีการแพร่ระบาดของสิ่งเสพติด ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป คือ การทำบุญตามพุทธศาสนา สภาพวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ประชากรในเขตพื้นที่ยึดมั่นประเพณีดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาอย่างมั่นคง เช่น การทำบุญบ้าน บุญเบิกบ้าน พิธีบุญตามหลักศาสนา ได้แก่ บุญเวส บุญบั้งไฟ งานสงกรานต์ บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก งานลอยกระทง พิธีเลี้ยงปู่ตาประจำหมู่บ้าน

ฐานะทางเศรษฐกิจ ผู้ปกครองส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาประกอบอาชีพ เกษตรกรประมาณ ร้อยละ 90 นับถือศาสนาพุทธร้อยละ 90 รายได้โดยเฉลี่ย ต่อครอบครัวต่อปี 11,000 บาท จำนวนคนเฉลี่ย ต่อครอบครัว 4 คน โอกาสและข้อจำกัดของโรงเรียน อยู่ใกล้แหล่งเรียนรู้ ได้แก่ กลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากเศษใบไม้แห้ง หญ้าแห้ง มูลสัตว์ กลุ่มทอผ้า ซึ่งโรงเรียนสามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้และได้รับการสนับสนุนอย่างดี แหล่งเรียนรู้จากชุมชนในการเป็นวิทยากร ชุมชน สำนักงานเทศบาลตำบลนาคาร์ย ผู้ปกครองก็ให้การสนับสนุนและร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้นเป็นอย่างดี

12. บริบทโรงเรียนบ้านโจดศิริราษฎร์บำรุง

โรงเรียนบ้านโจดศิริราษฎร์บำรุง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา กาฬสินธุ์ เขต 1 ตั้งอยู่ หมู่ที่ 7 ตำบลภูป้อ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ โทรศัพท์ติดต่อ 043-890128 มีพื้นที่ในเขตบริการ 2 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านโจด หมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 7 ชื่อโรงเรียน “โรงเรียนบ้านโจดศิริราษฎร์บำรุง” อักษรย่อ “จ.ศ.ร.” ชื่อภาษาอังกฤษ “BANJODSIRIRACHBAMRUNG SCHOOL” คำขวัญโรงเรียน “แกร่งวิชาการ ประสานคุณธรรม เลิศล้ำการกีฬา” สีประจำโรงเรียน คือสี “ขาว-แดง” เริ่มเปิดทำการสอนเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2505 โดยแยกจากโรงเรียนชุมชนนาจารย์วิทยา ในระยะแรกเปิดทำการสอน ตั้งแต่ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-4 มีนักเรียนทั้งสิ้น 148 คน ได้รับงบประมาณก่อสร้างอาคารเรียนแบบกรมสามัญ ขนาด 3 ห้องเรียน งบประมาณ 35,000 บาท โดยจัดสร้างในที่ดิน ปัจจุบันซึ่งมีเนื้อที่ 11 ไร่ 3 งาน 95 ตารางวา ซึ่งราษฎรร่วมกันบริจาค ปี พ.ศ. 2520 ได้รับงบประมาณก่อสร้างอาคารเรียนแบบ สปช. 105/29 งบประมาณ 158,350 บาท ปี พ.ศ. 2524 ได้รับจัดสรรงบประมาณสร้างอาคารเรียนแบบ 017ก. งบประมาณ 290,000 บาทและ งบประมาณสร้างส้วมแบบ 601/29 จำนวน 2 ที่นั่ง งบประมาณ 15,000 บาท ปี พ.ศ. 2532 โรงเรียนได้รับจัดสรรงบประมาณเพื่อก่อสร้างอาคารเอนกประสงค์ แบบ สปช. 203 / 26 งบประมาณ 227,900 บาท ปี พ.ศ. 2541 โรงเรียนได้รับงบประมาณ 111,400 บาท สร้างส้วม แบบ สปช. 602/26 จำนวน 2 หลัง ปี พ.ศ. 2547 คณะครูได้ร่วมกันบริจาคทรัพย์เพื่อสนามวอลเลย์บอลและสนามตะกร้อ จำนวน 25,000 บาท ปี พ.ศ. 2549 คณะครูได้ร่วมกันบริจาคทรัพย์เพื่อสร้างอาคารสำนักงานบริการ จำนวน 245,000 บาท ปี พ.ศ. 2550 คณะครูได้ร่วมกันบริจาคทรัพย์เพื่อสร้างโรงจอดรถยนต์ จำนวน 25,000 บาท ปี พ.ศ. 2550 คณะครูและผู้ปกครองได้ร่วมกันบริจาคทรัพย์เพื่อสร้างรั้วด้านหน้าอาคารเรียน ยาว 90 เมตร จำนวน 85,000 บาท

12.1 ข้อมูลทรัพยากรทางการศึกษา

12.1.1 คอมพิวเตอร์ มีจำนวนทั้งหมด 8 เครื่อง ใช้เพื่อการเรียนการสอน 6 เครื่องใช้สืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตได้ 1 เครื่อง ใช้ในงานบริหาร 1 เครื่อง

12.1.2 ปริมาณสื่อ มีจำนวน 240 ชิ้น

12.1.3 ห้องปฏิบัติการ มีจำนวน 2 ห้อง ได้แก่ ห้องวิทยาศาสตร์และห้องปฏิบัติการทางภาษา

12.2 ข้อมูลด้านอาคารสถานที่

ตารางที่ 4 อาคารเรียนและอาคารประกอบเพื่อใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน มีดังนี้

ชื่ออาคาร	แบบ	สร้างปี พ.ศ.	งบประมาณ	ที่มางบประมาณ
อาคารเรียน	สปช. 105/29	2520	158,350 บาท	งบทางราชการ
อาคารเรียน	017 ก.	2524	290,000 บาท	งบทางราชการ
อเนกประสงค์	สปช. 203/26	2532	227,900 บาท	งบทางราชการ
ส้วม 2 ที่นั่ง 2หลัง	601/29	2524	15,000 บาท	งบทางราชการ
ส้วม 2 ที่นั่ง	สปช. 601/26	2541	111,400 บาท	งบทางราชการ
โรงจอดรถ	ขนาด 8x5 เมตร	2550	25,000 บาท	ครูบริจาค
สนามกีฬา	ตะกร้อ วอลเลย์บอล	2547	25,000 บาท	กองทุนครู
โรงอาหาร	ขนาด 12x5 เมตร	2550	100,000 บาท	ครูบริจาค
สำนักงานบริการ	ขนาด 27x8 เมตร	2549	245,000 บาท	ครู-ชาวบ้าน

12.3 ข้อมูลนักเรียน ประจำปีการศึกษา 2553

ตารางที่ 5 ข้อมูลนักเรียน ประจำปีการศึกษา 2553 มีดังนี้

ชั้นเรียน	จำนวนนักเรียน			ครูที่ปรึกษา	หมายเหตุ
	ชาย	หญิง	รวม		
ชั้นประถมศึกษาปีที่1	1	3	4	นางอรุณรัศมี มงคลสินธุ์	
ชั้นประถมศึกษาปีที่2	6	7	13	นางมณี ศรีสว่างวงศ์	
ชั้นประถมศึกษาปีที่3	6	8	14	นายบุญชัย สำราญจักร	
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4	5	6	12	นางสายเงิน ชันทรบูรณ์	
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5/1	8	3	11	นายบริรักษ์ มงคลสินธุ์	
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5/2	5	5	10	นายวีระชัย ยาคง	
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6	8	3	11	นางฉลองขวัญ บุตรดีจันทร์	
รวม	51	24	75		

12.4 ข้อมูลข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

ตารางที่ 6 ข้อมูลข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา มีดังนี้

ที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง/วิทยฐานะ	วุฒิการศึกษา	วิชาเอก
1	นายสนั่น มุงคุณ	ผู้อำนวยการชำนาญการพิเศษ	ค.บ	การบริหาร
2	นางอรุณรัศมี มงคลสินธุ์	ครูชำนาญการพิเศษ	ค.บ.	ประถมศึกษา
3	นางมณี ศรีสว่างวงศ์	ครูชำนาญการพิเศษ	ค.บ.	ปฐมวัย
4	นางสายเงิน จันทร์บุรณ์	ครูชำนาญการพิเศษ	ศษ.บ.	ประถมศึกษา
5	นายบุญชัย สำราญจักร	ครูชำนาญการพิเศษ	ค.บ.	ภาษาไทย
6	นายบริรักษ์ มงคลสินธุ์	ครูชำนาญการพิเศษ	ค.บ.	ประถมศึกษา
7	นางฉลองขวัญ บุตรดีจันทร์	ครูชำนาญการพิเศษ	ค.บ.	ภาษาอังกฤษ
8	นายวีระชัย ยาคง	ครูชำนาญการพิเศษ	ค.บ.	บริหาร
9	นายพลทิพย์ ถิตย์ประเสริฐ	ครูชำนาญการพิเศษ	ศษ.บ.	ประถมศึกษา
10	นายขวัญชัย ช้วนมา	เจ้าหน้าที่ธุรการสถานศึกษา	วท.บ.	ชีววิทยา
11	นางจิรนาถ คำสุธา	ครูอาสา	วท.บ.	เกษตร
12	นางสาวทัศนวรรณ พันผาค	ครูพี่เลี้ยง	ปวส.	บัญชี
13	นายประสิทธิ์ ประทุมวัน	นักการภารโรง	ป.6	-

12.5 แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

12.5.1 ห้องสมุดมีขนาด 54 ตารางเมตร จำนวนหนังสือในห้องสมุดทั้งหมด ประมาณ 1,200 เล่ม การสืบค้นหนังสือและการยืม – คืน ใช้ระบบให้มีครูร่วมกับนักเรียนรับผิดชอบในการรับ-ส่ง จำนวนนักเรียนที่ใช้ห้องสมุดในปีการศึกษานี้ คิดเป็น 60 คน/วัน

12.5.2 แหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน และแหล่งเรียนรู้ภายนอกห้องเรียนพร้อมทั้งสถิติการใช้ โดยเฉลี่ยจำนวนครั้ง/ปี

12.5.3 ประชาชนชาวบ้าน / ภูมิปัญญาท้องถิ่น / ผู้ทรงคุณวุฒิที่สถานศึกษาเชิญมาให้ความรู้แก่ครู/นักเรียนในปีการศึกษานี้

- 1) นายคำพัน จิตเจือ ให้ความรู้เรื่อง เกี่ยวกับการจักสาน
- 2) นายเตียง มุงคุณ ให้ความรู้เรื่อง การเกษตร ไร่นาสวนผสม ปุ๋ยหมัก
- 3) นางศิริพร เฟื่องพิศาล ให้ความรู้เรื่อง การขยายพันธุ์ไม้
- 4) นายคำหอม จิตเจือ ให้ความรู้เรื่อง หมอเป่า (อ่วยเลือด)

- 5) นายนา คำหงษา ให้ความรู้เรื่อง หมอลำ
- 6) นายประสิทธิ์ ประทุมวัน ให้ความรู้เรื่อง ช่างไม้ช่างปูน
- 7) นางคอกไม้ การหาญ ให้ความรู้เรื่อง ปู่ชิวภาพ
- 8) นายทองดี ทรัพย์สมบัติ ให้ความรู้เรื่อง หมอรักษาพื้นบ้าน ดับไฟพิษ ตาจำ
- 9) นายสิ่ง ทรัพย์กุล ให้ความรู้เรื่อง การทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ
- 10) นางหยาด คำหงษา ให้ความรู้เรื่อง การทำพานบายศรีสู่ขวัญ
- 11) นายทองคำ พันธุ์เสถียร ให้ความรู้เรื่อง หมอเดินและเศรษฐกิจพอเพียง

แหล่งการเรียนรู้ภายนอกที่นำนักเรียนไปทัศนศึกษานอกสถานศึกษา ได้แก่

พิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์สิรินธร อำเภอสหัสขันธ์ พระพุทธไสยาสน์ถูปอ พระธาตุยาอุ กุ้มข้าว
 ภูค่าว ภูสิงห์ เขื่อนลำปาว ไบเสมาบ้านก้อม อ่างเก็บน้ำห้วยสังเคียบ ป่าชุมชนภูผานาบอนซึ่ง
 มีไม้กลายเป็นหิน และสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญในต่างจังหวัด

13. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

13.1 งานวิจัยในประเทศ

ประคอง จุลสอน (2552 : 150-157) ศึกษาเรื่อง ของเล่นพื้นบ้านกับการ
 พัฒนาการของเด็กปฐมวัย กรณีศึกษา : ชุมชนผู้เฒ่า ตำบลคลองขาม ตำบลคลองขาม อำเภอ
 ยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ในการจัดประสบการณ์ด้วยของเล่นพื้นบ้านสำหรับเด็ก
 ปฐมวัยโดยปราชญ์ชาวบ้านประกอบกับใช้แหล่งเรียนรู้ที่มีในท้องถิ่นจัดการเรียนรู้ผ่านการเล่น
 ส่งผลให้นักเรียนมีพัฒนาการด้านร่างกายด้านการเคลื่อนไหวได้อย่างคล่องแคล่วว่องไว ด้วย
 อารมณ์จิตใจที่มีความสุขสนุกสนานในการได้เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง ด้านสังคมนักเรียนมี
 ความอดทนอดกลั้น รู้จักการรอคอย การแบ่งปัน การนำวัสดุอุปกรณ์ที่มีในท้องถิ่นมาประยุกต์
 ใช้ทำเป็นของเล่น เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ด้านสติปัญญา นักเรียนรู้จักการสังเกต ทดลอง
 ปฏิบัติ เรียนรู้ในการเล่นได้เป็นอย่างดี

พรศิริ ศรีระพิมพ์ (2551 : 157-160) ศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา
 ท้องถิ่นด้านการแสดงหมอลำผญา จังหวัดมุกดาหารเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น พบว่า
 การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้านการแสดงหมอลำผญา เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นมีพัฒนา
 การมาจากการจ่ายผญาของหนุ่มสาว ต่อมามีคนตรีท้องถิ่น และคนตรีสากลมาประกอบการ
 แสดงบนเวที ใช้เทคนิคต่าง ๆ เข้าช่วย หัวหน้าคณะหมอลำผญาเป็นผู้นำด้านความคิดต้องใช้
 สักยภาพด้านต่าง ๆ เพื่อให้ทันสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารจัดการ การแสดง

หมอลำผญาทำให้เกิดอาชีพต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง นับว่าเกิดประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม ด้านความบันเทิง เศรษฐกิจ และด้านอื่น ๆ

บพิตร เก้าหันทน์ (2551 : 85-89) ศึกษาเรื่อง ความต้องการเปิดหลักสูตรดนตรี พื้นบ้านกรณีศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ ต้องการเปิด หลักสูตรดนตรีพื้นบ้านในมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมของท้องถิ่น เปิดโอกาสทางการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความสนใจดนตรีพื้นบ้าน และผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ต้องการให้มีการจัดเนื้อหาดนตรีพื้นบ้านทั้งอีสานเหนือและอีสานใต้ โดยเน้นให้มีการจัดการเรียนการสอนทั้งทฤษฎีและปฏิบัติดนตรีพื้นบ้าน ได้แก่ โปงลาง หมอลำ และ กันทริม เป็นต้น

เกษม คำบุตรดา (2550 : 123-129) ได้ศึกษาการพัฒนาหอปฏิบัติธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน เพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม นักเรียน โรงเรียนอนุบาลมหาสารคาม อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ส่งผลให้บุคลากรมีความรู้ ความเข้าใจและตระหนักเห็นคุณค่าการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน และทำให้เกิดการพัฒนาหอปฏิบัติธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ เกิดการใช้สถานที่อย่างคุ้มค่าและเหมาะสม

วันทนีย์ ไชยวัฒน์ (2550 : 37-38) จากการศึกษาผลการใช้แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่องการประดิษฐ์บายศรี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากการศึกษาพบว่า นักเรียนมีคะแนนความรู้และคะแนนทักษะการปฏิบัติสูงกว่าเกณฑ์ของโรงเรียนที่กำหนดร้อยละ 65.00 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากแผนการจัดการเรียนรู้ที่สร้างขึ้น มีกระบวนการที่หลากหลาย ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี ทั้งความรู้และทักษะปฏิบัติ ซึ่งเนื้อหาที่นำมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นเนื้อหาการประดิษฐ์บายศรี ซึ่งใช้ใบตองในการประดิษฐ์ เนื่องจากเป็นวัสดุที่หาง่าย และมีในท้องถิ่น

จันทร์เพ็ญ เพ็งงาม (2549 : 146-154) ได้ศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ เรื่องผลิตภัณฑ์จากท้องถิ่น โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า ผลงานของนักเรียนที่เรียนรู้โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นมีคุณภาพผลงานอยู่ในระดับดี และเมื่อสรุปรูปแบบการจัดการเรียนรู้ของภูมิปัญญา คือ ชี้แจงแนะนำ ทำให้ดู ให้รู้เคล็ดลับวิชา มาทำแบบครู ฝึกอยู่ให้เชี่ยวชาญ สร้างงานแปลกใหม่

กอบกุล พรหมทอง (2549 : 70-74) ศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนตามหลักสูตรสถานศึกษา กรณีศึกษาโรงเรียนจรูญดองรัตนคาร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่เขต 2 พบว่า สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการ

พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่โรงเรียนพัฒนาขึ้นมี 2 ลักษณะ คือ การปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม และการปรับรายละเอียดเนื้อหา ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านที่โรงเรียนนำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ได้แก่ ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านการประกอบอาชีพ ด้านคติ ความเชื่อ และด้านเทคโนโลยีชาวบ้าน

ดโนยา ก้อนแก้ว (2549 : 62-63) ศึกษาเรื่อง การวิจัยและพัฒนาการของวงดนตรีพื้นบ้าน : กรณีศึกษาวงแคนอีสาน มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม พบว่า วงดนตรีพื้นบ้านแคนอีสาน ได้กำเนิดและดำรงอยู่ได้ด้วยการอนุรักษ์จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ทำให้มีวัฒนธรรมการถ่ายทอดเพิ่มขึ้นมาจากการพัฒนาการและองค์ประกอบในด้านต่าง ๆ ซึ่งการถ่ายทอดในปัจจุบันวงดนตรีพื้นบ้านแคนอีสาน ได้เป็นส่วนหนึ่งของสำนักศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม และมีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันเพื่อเป็นตัวอย่างให้กับเยาวชน ให้เล็งเห็นคุณค่าและวัฒนธรรมพื้นบ้านที่สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน สร้างอาชีพเสริมในระหว่างการศึกษาได้

นุชนาฏ รัตนรังสรรค์ (2549 : 75-76) ได้เปรียบเทียบผลการจัดการเรียนรู้เรื่องท้องถิ่นของเรา กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยเน้นภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสอนตามคู่มือการจัดการเรียนรู้ พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยเน้นภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีความสนใจในการเรียนเพิ่มมากขึ้น

อนุตร์ ขอสันติวิวัฒน์ (2548 : 133-141) ศึกษาการบริหารการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพังงา พบว่า แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ครูและผู้บริหารนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จำแนกได้ดังนี้ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านคติ ความคิด ความเชื่อในท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีในท้องถิ่น การประกอบอาชีพในท้องถิ่น โดยยึดหลักพึ่งตนเอง และแนวคิดหลักการปฏิบัติหรือเทคโนโลยีที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชน

ยุทธ วงษ์ปัญญา (2548 : 101-129) ได้ศึกษาการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานอำเภอโกสุมพิสัย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1 พบว่าสภาพการจัดแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอโกสุมพิสัย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคามเขต 1 ด้านวิชาการมีการจัดแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา คิดเป็นร้อยละ 98.56 ด้าน

สนับสนุนและส่งเสริมวิชาการ มีการจัดแหล่งเรียนรู้ คิดเป็นร้อยละ 93.02 ปัญหาในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยภาพรวมและรายด้าน มีระดับปัญหาอยู่ในระดับปานกลางเรียงตามลำดับคือ ด้านสนับสนุนและส่งเสริมวิชาการ ด้านวิชาการ ความต้องการในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยภาพรวมและรายด้าน มีความต้องการอยู่ในระดับมาก เรียงตามลำดับคือด้านวิชาการ ด้านสนับสนุน และส่งเสริมวิชาการ

ณรงค์ศักดิ์ ชรรณวิเศษ (2547 :103-104) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง โปงกลางคนตรีพื้นบ้านอีสาน สารະคนตรี ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 พบว่าหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง โปงกลางคนตรีพื้นบ้านอีสานมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด และมีประสิทธิภาพเหมาะสมที่จะนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้ ดังนั้นผู้สอนและผู้ที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมหลักสูตรท้องถิ่นประเภทนี้ให้มากขึ้น

ปิยพันธ์ แสนทวีสุข และคณะ (2547 :131-151) ศึกษาเรื่อง ภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทางด้านคนตรีพื้นบ้านอีสาน พบว่า ผลการประเมินหลักสูตรของผู้เชี่ยวชาญอยู่ในระดับเหมาะสมมาก ผลการประเมินแผนการสอนของผู้เชี่ยวชาญอยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด สรุปว่า การพัฒนาหลักสูตรอย่างมีระบบจะทำให้ครูผู้สอน สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และหลักสูตรที่สร้างขึ้น สามารถนำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสมบูรณ์

พิสมัย เกิดผล (2547 : 107-119) ได้ทำการวิจัยรวบรวมภูมิปัญญาและปราชญ์ชาวบ้านเพื่อบริหารพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นดินจกบ้านหาดเสี้ยว แล้วนำไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ผลปรากฏว่า หลักสูตรมีความเหมาะสมและสอดคล้องกันภายในองค์ประกอบอยู่ในระดับมากที่สุด หลักสูตรมีความน่าเชื่อถือได้ ผลสัมฤทธิ์ก่อนเรียนและหลังเรียนมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ 0.1 นักเรียนมีทักษะในการทำงาน ในระดับดี และมีความพึงพอใจในระดับดีมาก

พิสรรค์ เอกคำรงกิจ (2547 :74-75) ศึกษาการสร้างชุดกิจกรรมการเรียนรู้โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชางานไม้ไผ่ เรื่อง การสานชะลอม พบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้ ชุดกิจกรรมการเรียนรู้โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชางานไม้ไผ่ เรื่อง การสานชะลอม ก่อนเรียนและหลังเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05

ศรีจันทร์ สัตตานุสรณ์ (2547 : 71-74) ศึกษากระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองบัวลำภูเขต 2

พบว่า คุรุปฏิบัติการสอนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองบัวลำภู เขต 2 อยู่ในระดับปานกลาง

อัญชัย จำนงนรินทร์ (2547 : 82-122) ได้ศึกษาการดำเนินงานเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนมัธยม พบว่า สภาพการดำเนินงานเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนก่อนการพัฒนาทางด้านกายภาพมีแหล่งเรียนรู้ไม่เพียงพอ ได้ดำเนินการพัฒนาโดยจัดทำบริเวณในโรงเรียนให้เป็นฐานความรู้ให้นักเรียน สามารถศึกษาและพัฒนา ผลการพัฒนาทำให้กลุ่มผู้ร่วมศึกษาค้นคว้ามีความรู้ ความเข้าใจ สามารถดำเนินการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน โดยจัดทำเป็นฐานข้อมูลนักเรียนมีความพึงพอใจ ในการใช้แหล่งเรียนรู้

กาญจนา เกียรติธรรมรัตน์ (2546 : 164-178) ศึกษาภูมิปัญญาในการทอดผ้าพื้นเมืองภาคเหนือ : รูปแบบการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาไทย พบว่า รูปแบบการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาไทยแบ่งเป็น 4 ระยะ คือ ระยะที่ 1 วัยเด็กและวัยรุ่น เป็นรูปแบบการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมการมีครอบครัวและพื้นฐานอาชีพ ระยะที่ 2 วัยผู้ใหญ่ตอนต้น เป็นรูปแบบการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้ด้วยตนเอง ระยะที่ 3 วัยผู้ใหญ่ตอนกลาง เป็นรูปแบบการถ่ายทอดความรู้เพื่อพันธมิตรทางอาชีพ และระยะที่ 4 วัยผู้ใหญ่ตอนปลาย เป็นรูปแบบการถ่ายทอดความรู้เพื่อทางเลือกอาชีพและสานต่ออาชีพในชุมชน

เจนจิรา ลาดบัวขาว (2546 : 74-79) ศึกษาการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา พบว่า การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้บริหาร โรงเรียนและครูผู้สอนโดยภาพรวมและรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้บริหารและครูผู้สอนโดยภาพรวมและรายด้านพบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางและความต้องการการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า มีความต้องการอยู่ในระดับมาก

นิตินัน พันทวี (2544 : 288-293) ศึกษาเรื่อง การศึกษาพิธีกรรมท้องถิ่นในฐานะทุนทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญอีสาน พบว่า คุณค่าของพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญกับการสร้างทัศนคติต่อตนเอง ความผูกพันกับชุมชน และรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมท้องถิ่นในฐานะทุนทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาชุมชน ทำให้เห็นความสำคัญของพิธีกรรมท้องถิ่นที่อาศัยสิ่งที่เรียกว่า ความเชื่อถือ ความศรัทธาของคนในชุมชนมาเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ที่บรรพบุรุษของเราได้ใช้ภูมิปัญญาและความฉลาด

สร้างระบบการเรียนรู้โดยอาศัยพิธีกรรมท้องถิ่นอบรมบ่มเพาะขัดเกลาจิตใจให้เป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม โดยสร้างความสัมพันธ์ที่สอดคล้องเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อทางศาสนา มาเป็นเครื่องในการอบรมคนให้เป็นคนดี ความเชื่อถือ ความศรัทธา จึงเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

สุรชาติพิศ ตรีศร (2543 : 85-96) ศึกษาเรื่อง การศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาตามอรรถศาสตร์ในทศวรรษหน้า พบว่า ด้านที่หนึ่งด้านเนื้อหาสาระแบ่งเป็น 3 ด้าน คือ เนื้อหาจากบริบทของสังคม เนื้อหาที่เป็นทักษะพื้นฐานของการเรียนรู้และความจำเป็นพื้นฐานของการศึกษา และเนื้อหาเฉพาะ เช่น ทักษะอาชีพ เป็นต้น ด้านที่สองด้านการจัดการเรียนการสอน ควรจัดแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายให้ครอบคลุมเนื้อหา เพียงพอ และตรงกับความต้องการของผู้เรียน ด้านที่สามด้านการจัดทรัพยากรทางการศึกษา ด้านที่สี่ด้านการวัดผลและประเมินผล และด้านสุดท้าย ด้านการควบคุมมาตรฐานและคุณภาพทางการศึกษา

นิวัฒน์ วิยะ (2543 : 79-81) ได้ศึกษาการพัฒนาแผนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ โดยเน้นภูมิปัญญาท้องถิ่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เรื่อง การปลูกกล้วย ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีทักษะการปฏิบัติงานผ่านเกณฑ์ตามที่กำหนดไว้ ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับดี

13.2 งานวิจัยต่างประเทศ

แครนเลย์ (Cranley, 2003 : 1531-A) ได้ศึกษาพฤติกรรมการปฏิบัติในด้านจริยธรรมนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาในชุมชนเมืองของประเทศไทย การประพฤติดังปฏิบัติทางด้านจริยธรรมของนักเรียน ประกอบด้วยมาตรการที่โรงเรียนใช้ในการอบรมจริยธรรมของนักเรียน โดยการนำเอาจริยธรรมบูรณาการเข้ากับวิชาอื่น และมาตรการเหล่านี้จะเกิดผลอย่างไร โดยกำหนดกรอบความคิดไว้ 6 ด้านคือ การสอนจริยธรรมเป็นส่วนหนึ่งของหลักฐานการสอนจริยธรรมโดยใช้กิจกรรมการสอนที่ต่อเนื่อง การสอนจริยธรรม โดยกำหนดระเบียบ กฎ ของห้องเรียนการสอนจริยธรรม โดยดำเนินการนโยบายและระเบียบของทางราชการการวิจัยในครั้งนี้ใช้ระยะเวลา 6 เดือน ในการเก็บรวบรวมข้อมูล จึงพบว่า การจัดการการศึกษาด้านจริยธรรม โดยผู้บริหารและครูเน้นการปลูกฝังความดีงามที่ยึดตามหลักพระพุทธศาสนา โดยเน้นการควบคุมดูแลนักเรียน การปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างให้กับคนอื่น ได้ ความดีโดยวิธีการที่นักเรียนรู้โดยการปฏิบัติ แม้ว่าจะไม่ได้กำหนดไว้ชัดเจนในหลักสูตร สิ่งที่ต้องปฏิบัติต่อการให้เกียรติผู้อื่นเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ และได้ค้นพบว่า การจัดการเรียนการสอน จริยศึกษาควรบูรณาคุณภาพในการจัดการเรียนการสอน จะช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ และปฏิบัติได้

ผู้บริหารและครู นอกจากอบรมสั่งสอนควรเป็นแบบอย่างที่ดี การฝึกอบรม ควรกระทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความยั่งยืน อย่างไรก็ตามแม้ว่านักเรียนส่วนใหญ่จะมีความประพฤติที่เหมาะสมตลอดเวลา แต่ก็มีนักเรียน ส่วนน้อยที่ต่อต้านในด้านการไม่อยากเรียน

ฟีลด์ (Fields, 2002 : 3636-A) ได้ศึกษาผลการจัด โปรแกรมของศูนย์การเรียนรู้ที่เป็นทางเลือกของกลุ่มโรงเรียนอิสระ ในนครเท็กซัส ที่มีผลต่อการปรับปรุงพฤติกรรมของผู้เรียน การเข้าเรียนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยนักเรียน บุคลากรทางวิชาชีพ ผลการศึกษาพบว่า ครู ได้จัดสภาพแวดล้อมที่เอาใจใส่ สร้างความผูกพันอย่างใกล้ชิด ให้เกียรติผู้เรียนและผู้สอนซึ่งการพัฒนาดังกล่าวส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รวมทั้งพฤติกรรมและผลคะแนนที่ดีขึ้น

เกบรียล และคาร์ฮิล (Gabriel and Carhil, 1991 : 69-73) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียนที่ทำในช่วงปี 1980 – 1989 โดยสถาบันเพื่อการวางแผนการศึกษาระหว่างประเทศเพื่อหาข้อสรุปและนำไปใช้สำหรับการกำหนดนโยบาย และการวางแผนกรณีศึกษาทำใน 4 ประเทศ ได้แก่ อาร์เจนตินา แคนาดา อังการี และรัสเซีย การศึกษาดังกล่าวได้ศึกษาในหลายลักษณะ โดยศึกษาองค์ประกอบที่หลากหลายของการศึกษานอกระบบจากนั้นก็วิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง กำหนดแนวทางการวางแผนและกระบวนการ ประเมินผลบทบาทของการวางแผนการจัดการศึกษา โดยเน้นหนักที่การจัดการศึกษานอกโรงเรียนในประเทศที่กำลังพัฒนา โดยในบทที่ 1-3 เน้นการเรียนรู้อะไรบ้าง การจัดการศึกษานอกโรงเรียน เช่น การกำหนดรูปแบบการเรียน ที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นด้านการจัดการ ผู้รับผิดชอบ ผู้ได้รับประโยชน์ บทที่ 4-5 เน้นการวางแผนการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในระดับต่างๆ ในอนาคต

เซฟเฟอร์ (Sheffer, 1990 : 64-66) ได้ศึกษาเรื่องการจัดองค์การและการปรับปรุงสภาพแวดล้อมขององค์การการศึกษาต่อเนื่องระดับสูง ได้ศึกษาวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างการศึกษาแอตแลนติกตอนกลางของสหรัฐอเมริกา พบว่าความรู้เกี่ยวกับองค์การและการปรับปรุงสภาพแวดล้อมมีความสัมพันธ์เป็นรูปแบบครบวงจร ซึ่งมีส่วนประกอบ 7 ส่วนด้วยกัน คือ สภาพแวดล้อม การคัดเลือก การมีโอกาสด้านการศึกษา การเป็นผู้นำ ความสามารถในการเรียนรู้ความรู้เกี่ยวกับการจัดองค์การและการปรับปรุงสภาพแวดล้อม ความรู้เกี่ยวกับการจัดองค์การขนาดเล็กที่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบขนาดใหญ่ ซึ่งรวมตัวแปรของการคัดเลือก การมีโอกาสด้านการศึกษา การเป็นผู้นำและความสามารถในการเรียนรู้

ฮอฟแมน (Hoffman, 1970 : 291) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูกับคุณลักษณะจริยธรรม 4 ประการ คือการมีความรู้สึกรับผิดชอบ การยอมรับและสารภาพผิด การ

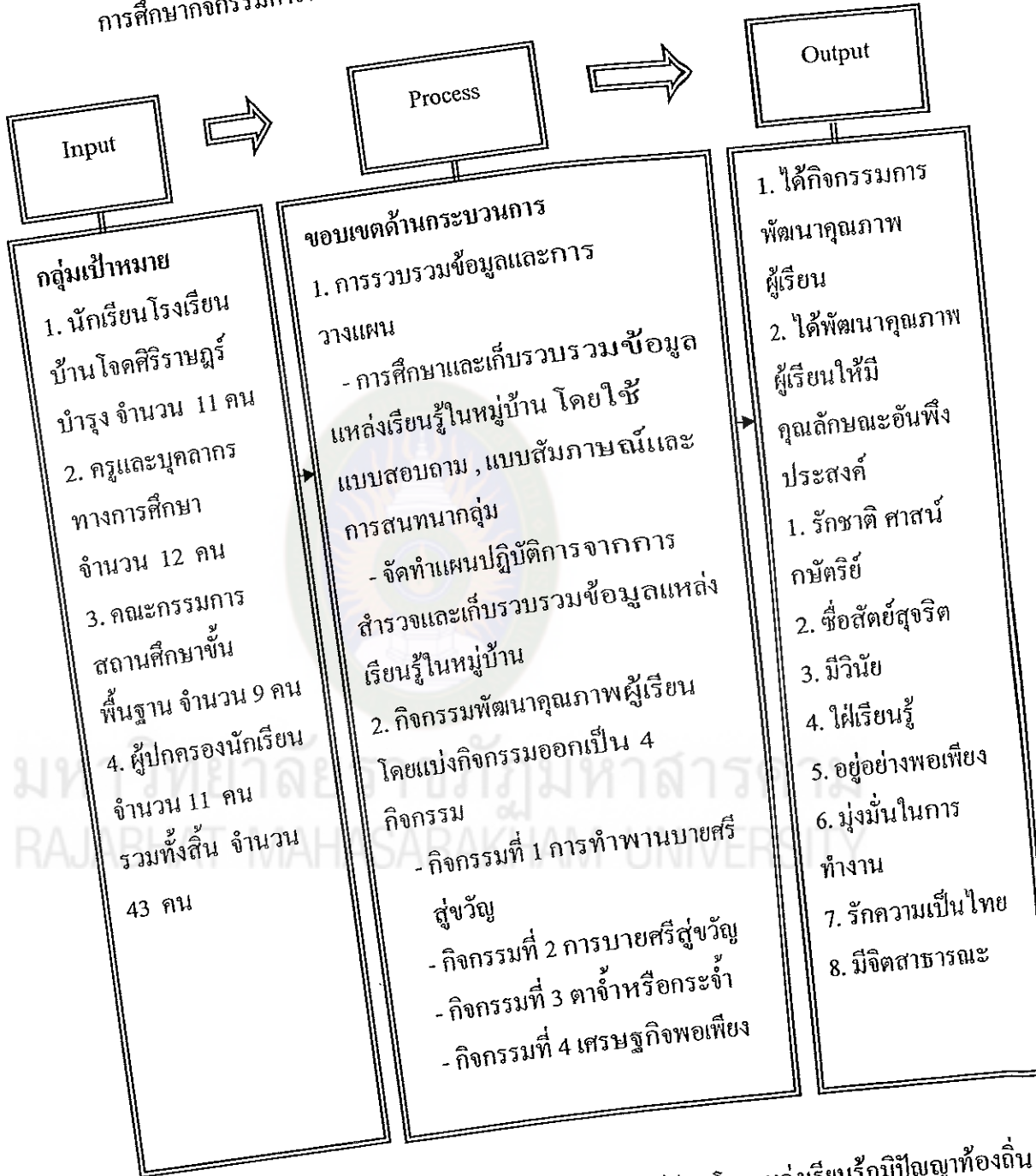
ยึดหลักแห่งตน การต้านทานสิ่งชั่วร้าย พบว่าเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบให้ความรักใคร่ในช่วงอายุ 4-13 ปีจะมีลักษณะทางจริยธรรมทั้ง 4 ประการสูงกว่า เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรักน้อย นอกจากนี้ยังพบว่า การให้เหตุผลในการอบรมสั่งสอนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับลักษณะทางจริยธรรมของเด็ก โดยเฉพาะเด็กที่มีอายุ 5 ปี

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งงานวิจัยในประเทศและงานวิจัยต่างประเทศสรุปได้ว่า การนำแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาและการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน พบว่า การจัดการเรียนการสอนบางส่วนประสบผลสำเร็จและเกิดความคุ้มค่า สามารถพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้มีสมรรถนะ คุณลักษณะอันพึงประสงค์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีขึ้น เพราะเกิดจากผู้ที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมและได้ทำการศึกษา การวางแผน การพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่องจึงทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ส่วนปัจจัยที่ทางการจัดการศึกษาดูอย่างต่อเนืองจึงทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ส่วนปัจจัยที่ควบคุมการในด้านการจัดการเรียนการสอนไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรคือ ขาดงบประมาณ ขาดบุคลากรในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ขาดการส่งเสริมสนับสนุนและการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอย่างแท้จริง ตลอดจนไม่มีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ไม่มีความชัดเจนแน่นอนจึงทำให้การนำศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น ที่มีประโยชน์และมีคุณค่าต่อชุมชนและประเทศชาติ ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำมาเป็นแนวทางในการวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในครั้งนี้

14. กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษากิจกรรมการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

แผนภาพที่ 2 การศึกษากิจกรรมการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น